

ERDÉLY MAGYARSÁG

IX. ÉVFOLYAM
1998. ÁPRILIS,
MÁJUS, JÚNIUS

Király Károly
látlete

Újabb
dokumentumok a
romániai magyarság
életéből

Melléklet:
Erdély és az 1848/
49-es forradalom és
szabadságharc

34

Bebizonyosodott – a tényt egyébként sokan nem is tagadják –, hogy az 1998. májusi magyarországi választások eredménye nem magyar belügy. Túlzás nélkül állítható: a világ két részre szakadt. Az egyik fele a szociál-liberális koalíciónak, a másik a végülis győztesnek drukkolt. Északi és keleti szomszédaink reagáltak a leghevesebben erre a győzelemre. Valóságos pánikhangulat uralkodott. Sajátos logikára enged következtetni a volt magyar miniszterelnök és Adrian Severin teljesen azonos okfejtése: az ellenzék győzelmével változik a külpolitika, a megbékélés helyett ismét a gyűlölködés jön és következménye, hogy rosszabbodik a határokon túli magyarok helyzete.

Rosszabbodik? Mi lehet ennél rosszabb?

Az alapszerződések és a nemzetközi előírások be nem tartásán kívül? Hogy az életük kerül veszélybe, egyénenként vagy/és kollektíven?

Rendkívül széles a skála a pánikkeltőket csitítgató megnyilatkozástól kezdve az eldurvult hanggal bezárólag. Az ürügyet a Der Standard cikke szolgáltatta, melyet igyekeztek gyorsan félremagyarázni, hogy ti. *módosítani kell az alapszerződéseket*, Romániának pedig *új törvényt kell kidolgoznia a magyar nyelvű oktatásról*.

A magyar miniszterelnökjelölt kijelentését, mely szerint a magyar nemzet és a magyar állam határai nem esnek egybe Markó Béla úgy finomította: ez Romániára épp úgy érvényes, mint Magyarországra. A Szociáldemokrata Tömörülés képviselőjének, Dáné Tibornak megnyilvánulását nem kell kommentálni: szerinte fennáll a veszély, hogy felerősödnek a román nacionalista erők (Hová tovább vajon?), és a demokratikus nemzetiségi politika (?) esélye csökken. Kónya Hamar Sándor bízik abban, hogy az új kormány felveti a kettős állampolgárság kérdését. A Fidesz hazai megfelelője, a Reform Tömörülés vezető politikusa, Toró T. Tibor viszont abban bízik, hogy Orbán az antalli politika folytatója lesz.

A román Demokrata Párt részéről, Victor Bostinaru, a képviselőház külügyi bizottságának elnöke emlékeztet: Magyarország kötelezettséget vállalt a határok sérthetlenségére nézve. A Szövetség Ro-

mániáért párt alelnöke, Mircea Cosea szerint alaptalan riadalom előzi meg a Fidesz kormányra kerülését. A Ziuva napilap is nyugtatgat: „a magyar miniszterelnök nem akarja újratárgyalni az alapszerződést Romániával.” A Nagy-Románia Párt elnöke, Corneliu Vadim Tudor és a Román Nemzeti Egységpárt új elnöke, Valeriu Tabara egyetért, hogy: „A jobboldali és a szélső-jobboldali erők hatalomra jutásával Magyarország valóságos puskaaporos hordót jelent majd Európa és a Balkán számára.”

A sajtótermékek közül a Cotidianul és a Jurnalul National is riogat. Előbbi: a választásokat a jobb és szélsőjobb nyerte meg. Utóbbi: A NATO és az EU csatlakozás elsődlegességét más szorítja majd ki. A hangadó természetesen a Románia Mare és

az Adevärul, abban is az esztendőig Budapestről tudósító Dorin Suciú. „*Utólért minket Ceauşescu átka: a horthysták kormányoznak Magyarországon és Romániában is.*” (mármint a Fidesz és az

„Orbán Viktor megkezdi
nacionalista táncát”

RMDSZ.) – írja a Románia Mare június 5–6-iki száma.

Az Adevärul és testvérlapja újabban egyre gyakrabban emlegeti a Koszovó-Erdély párhuzamot. Óva int: ha elismerik Koszovó kikiáltott autonómiáját, az precedenst teremt Erdély autonómiájának is. Dorin Suciú nem fogadja el Németh Zsolt helyreigazítását az Orbán-interjúval kapcsolatban. Szerinte a „budapesti kormány nyíltan kimutatja irredenta törekvését” azzal, hogy *1. a kollektív jogokat, 2. az autonómiát és 3. a kettős állampolgárságot felvetette.*

Az Adevärul szerint a Horn-kabinet tagjai titokban szintén revíziós álomban ringatták magukat, de ezeket a szándékokat kordában tudta tartani. Suciú nem hagyja ki, hogy Tőkés Lászlót meg ne rágalmazná. „*A Budapesti szélsőségeseknek tett szolgálataiért, Tőkés, most megjelent Orbán előtt és várja a fizetséget.*”

Elgondolkodtató, hogy a szomszédaink azokban a politikusokban bíztak, akiknek eddigi külpolitikája, *a világon egyedülálló jelenségként*, nem a magyar érdekeket tartotta szem előtt, hanem minden mást figyelembe vett inkább. És végző soron igen eredményesen *ennek a jegyében politizált.*

TÖRVÉNY

„a Kolozsvár-Napoca és Marosvásárhely székhelyű magyar nyelvű állami egyetem létrehozásáról és megszervezéséről”

JAVASLAT

MUNKAPÉLDÁNY

Összeállította: JENEI DEZSŐ
Kolozsvár, 1998. május 6.

PARLAMENTUL ROMÂNIEI

CAMERA DEPUTAȚILOR

SENATUL

LEGE

pentru înființarea și organizarea Universității de Stat cu Limbă de Predare Maghiară, cu
sedii la Cluj-Napoca și Târgu Mureș

Art. 1. În conformitate cu cele prevăzute în Constituția României la Art. 6 și coroborate cu prevederile din Legea Învățământului Nr. 84/1995, Cap. IX, Art. 56., pe data de 15 iunie 1998 se înființează Universitatea de Stat cu Limbă de Predare Maghiară, având sedii în municipiile Cluj-Napoca și Târgu Mureș.

Art. 2. Universitatea de Stat cu Limbă de Predare Maghiară va cuprinde

în municipiul Cluj-Napoca Rectoratul și Facultățile de:

- Matematică, Fizică, Chimie și Inginerie Chimică, Biologie și Geologie, Drept, Geografie, Psihologie și Științe ale Educației, Științe Economice, Educație Fizică și Sport, Științe Politice și Administrative, Teologie Didactică Romano-Catolică, Reformată și Unitariană, Colegiu Universitar, Jurnalistică și Științele Comunicării

- Arte Plastice, Arte Decorative și Design;

- Compoziție, Muzicologie și Pedagogie Muzicală, Interpretare Muzicală, Coreografie;

- Automatică și Calculatoare, Electronică și Telecomunicații, Electrotehnică, Energetică, Construcții și Arhitectură, Mecanică, Construcții de Mașini, Colegiu Universitar, Mine, Geologie, Siderurgie;

- Agricultură, Horticultură, Zootehnie și Biotehnologii, Medicină Veterinară, Colegiu Universitar Agricol

în municipiul Târgu Mureș Facultățile de:

- Medicină;
- Stomatologie;
- Farmacie;
- Colegiu Universitar pentru Pediatrie;
- Artă Teatrală și Film

Universitatea de Stat cu Limbă de Predare Maghiară va putea înființa și susține facultăți, respectiv colegii și în alte centre urbane, după necesități.

Art. 3. Sediiile de funcționare ale Universității de Stat cu Limbă de Predare Maghiară cu toate cele necesare (săli de cursuri, laboratoare, catedre, bibliotecă, cămine pentru studenți și studențe, cantine, locuințe de serviciu pentru personalul didactic, amenajări sportive și culturale etc. ...) vor fi construite în imediata vecinătate a municipiului Cluj-Napoca și Târgu Mureș, în concesiune de Camnăsur universitar, pe terenuri proprietate de stat, neafectate circuitului agricol, din investiții financiare de la bugetul de stat, alocate suplimentar Ministerului Educației Naționale, începând cu anul 1999. Investițiile vor fi încheiate în anul 2004.

Art. 4. În faza finală, Universitatea de Stat cu Limbă de Predare Maghiară va asigura învățământul superior pentru 20000 de studenți și studențe, din care la Cluj-Napoca 17000 de studenți și studențe și la Târgu Mureș 3000 de studenți și studențe.

Art. 5. Pentru organizarea Universității de Stat cu Limbă de Predare Maghiară se înființează un Consiliu de Organizare compus din:

dr. Nagy Tóth Ferenc președinte,

membri

dr. Tonk Sándor, dr. Horváth Andor, dr. Szilágyi Pál, dr. Frunda György,
dr. Gyenge Csaba, dr. Csapó József, Korondi Jenő, dr. Benkő András, dr.
Jung János și Kovács Levente

Art. 6. Pentru rezolvarea problemelor legate de activitatea Universității de Stat cu Limbă de Predare Maghiară, Consiliul de Organizare are în competență să înființeze subcomisii și să deleghe persoane fizice pentru rezolvarea problemelor ivite după necesități.

Art. 7. Pentru realizarea investițiilor necesare Universității de Stat cu Limbă de Predare Maghiară, în condiții economice optime, Consiliul de Organizare este împuternicit prin prezenta Lege să le execute în regie proprie, înființând în acest scop o Organizație de

Proiectare și o Unitate de Construcție. Numirea conducătorilor Organizației de Proiectare și a Unității de Construcție este competența Consiliului de Organizare.

În această perioadă de investiție (1999-2004), Organizația de Proiectare și Unitatea de Construcție funcționează sub formă de societăți non-profit și sunt scutite de impozite, taxe locale și orice alte impoziteri fiscale.

Art. 8. Consiliul de Organizare are competența să accepte orice donație pentru realizarea și dezvoltarea Universității de stat cu Limbă de Predare Maghiară, de la societăți de binefacere, unități de caritate, persoane fizice și juridice, din țară sau străinătate, urmând să le folosească pentru dezvoltarea instituției de învățământ superior.

Art. 9. În vederea începerii activității de organizare a Universității de Stat cu Limbă de Predare Maghiară, Ministerul Educației Naționale va dispune ca pe data de 15 iulie 1998 să fie eliberate și predate Consiliului de Organizare clădirile în care funcționează azi Clubul Sportiv Școlar Viitorul în Cluj-Napoca, str. M. Kogălniceanu Nr. 16., respectiv Grupul Școlar Sanitar în Cluj-Napoca, Bd. 21 Decembrie 1989 Nr. 7.

Aceste clădiri vor fi utilizate provizoriu, drept sedii ale Consiliului de Organizare, ale Organizației de Proiectare și ale Unității de Construcție.

Ministerul Educației Naționale va asigura localuri corespunzătoare Clubului Sportiv Școlar Viitorul și Grupului Școlar Sanitar, din disponibilitățile Grupurilor Școlare Industriale aflate în raza municipiului Cluj-Napoca.

Art. 10. Ministerul Finanțelor va suplimenta bugetul ministerului Educației Naționale pe anul 1998, din rezerva bugetară cu suma de 20 miliarde de lei, pentru asigurarea pornirii activității Universității de Stat cu Limbă de Predare Maghiară.

Începând cu anul 1999, Ministerul Educației Naționale va include în bugetul propriu sumele necesare funcționării Universității de Stat cu Limbă de Predare Maghiară, cât și cele de investiție, astfel ca întreaga lucrare să fie terminată la începutul anului universitar 2004-2005.

Art. 11. Ministerul Educației Naționale va asigura începerea parțială a activității didactice a anului I în anul universitar 1998-1999 și a anului II în anul universitar 1999-2000 la Universitatea de Stat cu Limbă de Predare Maghiară în clădirile instituțiilor de învățământ superior și ale grupurilor școlare industriale din municipiile Cluj-Napoca și Târgu Mureș.

Art. 12. Corelat cu realizarea investițiilor campusurilor universitare ale Universității de Stat cu Limbă de Predare Maghiară la Cluj-Napoca și Târgu Mureș, Consiliul de Organizare va face propuneri Ministerului Educației Naționale privind extinderea numărului de facultăți care vor funcționa în anii 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, astfel că în anul 2004 să activeze întregul sistem de învățământ superior în limba maghiară, cu toate facultățile și colegiile universitare prevăzute în prezenta lege.

Art. 13. Universitatea de Stat cu Limbă de Predare Maghiară se acreditează progresiv pe perioada 1999-2010, până la data de 1 ianuarie 2011. Universitatea de Stat cu Limbă de Predare Maghiară va trebui să obțină acreditarea definitivă, în conformitate cu dispozițiile legale în vigoare.

În această perioadă - 1999-2010 - toate certificatele, diplomele, atestările și alte documente care certifică rezultate didactice de orice natură și care asigură anumite drepturi celor care le-au promovat, se declară echivalente cu cele obținute în instituțiile de învățământ superior care au fost acreditate definitiv.

Art. 14. Consiliile Județene Cluj și Mureș, precum și consiliile municipale din Cluj-Napoca și Târgu Mureș vor asigura terenurile necesare construcțiilor campusurilor universitare în imediata vecinătate a municipiilor respective (180 ha în Cluj-Napoca și 20 ha în Târgu Mureș).

Consiliile Județene și Municipale în cauză, vor ajuta în derularea investițiilor, astfel ca ele să fie terminate în anul 2004.

Unitățile de proiectare abilitate pentru asigurarea utilizării terenurilor în scopuri productive vor include în documentațiile lor necesitățile de teren ale Universității de Stat cu Limbă de Predare Maghiară.

Art. 15. Prezenta Lege intră în vigoare odată cu promulgarea ei în Monitorul Oficial al României.

București, Nr. 1998.

ERDÉLYI MAGYARSÁG

Független szemle
A határainkon túli magyarok fóruma
Alapító főszerkesztő: Köteles Pál
IX. évfolyam 34. szám
1998. április, május, június
Megjelenik: negyedévenként
Kiadja Az Erdélyi Magyarságért Alapítvány

**Az Erdélyi Magyarságért Alapítvány
és az Erdélyi Magyarság c. folyóirat
szerkesztőségének címe:
1116 Budapest Sopron utca 64. I. em.
Telefon: 206-2048
Fax: 206-2115**

Felelős kiadó: ATZÉL FERENC

Szerkesztőbizottság: – elnök: Pösze Lajos
– tagok: Beke György, Botlik József, Gidai
Erzsébet, Lipcsey Ildikó, Pomogáts Béla
Titkár: Atzél Ferenc

Felkért főszerkesztő: Lipcsey Ildikó

HU ISSN 0865-6819

Tipográfia, formakészítés:
CoGraf, Budapest (Tel.: 368-4708)

Készült a POSSUM Lap- és Könyvkiadó gondozásában
Felelős vezető: Várnagy László (Tel.: 06-20-345-318)

KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG
ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.
AZ ALÁÍRT CIKKEKÉRT A SZERZŐK
VISELIK A FELELŐSSÉGET.
A SZERKESZTŐSÉG FENNTARTJA
AZ ÍRÁSOK SZELLEMET ÉS TARTALMÁT
NEM ÉRINTŐ RÖVIDÍTÉSEK JOGÁT.

**Előfizethető az alapítvány címén
(1116 Budapest, Sopron u.64.).**

Előfizetési díj – belföldre: 1000.-Ft./év; kül-
földre 20 USD légipostai díjjal együtt
(Kérésre (akár üzenettrógítónkön keresztül is)
befizetési csekket küldünk. A folyóirat támoga-
tására küldött befizetésekről – kérésre –
(APEH) igazolást állítunk ki, mely összeggel
támogatónk a befizetés évében adóalapjukat
csökkenthetik.)
Külföldi képviselőink címjegyzékét a 48. olda-
lon közöljük (lásd még keretes írásunkat alul)
Lapunk megvásárolható AZ ERDÉLYI MAGYARSÁGÉRT
ALAPÍTVÁNY-nál (1116 Budapest, Sopron út 64. Tel.:
206-2048; Fax: 206-2115), a PÜSKI KÖNYVESHÁZ-
ban (1013 Budapest, Krisztina krt. 26.), valamint a
CUSTOS – ZÖLD KÖNYVESBOLT-ban, 1024 Budapest,
Margit krt. 7.

**KÖVETKEZŐ SZÁMUNK
1998. OKTÓBERÉBEN
JELENIK MEG**

TARTALOM

- L. I.: „Orbán Viktor megkezdi
nacionalista táncát”
- Felhívás a diaszpórában élő örmény
társadalmi szervezetekhez és a világ
közvéleményéhez
- Össz nemzeti vita előtt

VALÓSÁG–MÉRLEG

- Király Károly: Láttele a romániai
magyar politikai elitéről 2
- Szentimrei Krisztina: „Bal” és „jobb”
az erdélyi magyar politikában 7
- Szesztay Ádám: Magyar szomszédsági
politika 13

DOKUMENTUMOK

- Tárgy: A magyar nemzetiségiek
kitelepítése 15
- Az RMP KB Politikai Bizottsága
1956. november 13-i ülésének 61. sz.
jegyzőkönyve 15
- A CASBI által lefoglalt magyar javak 17

FIGYELŐ

- Fodor Sándor: Gyanakvás 20
- Dr. Ujvári Ferenc: Erdélyi gondolatok
a kettős állampolgárság margójára 21
- Dr. Zakariás Egon: Néhány gondolat
egy jelentős írásmű olvasása közben 22
- Biacsi Antal: Kormányt „alakítottunk” 24
- Mit kíván a Romániai
Magyar Nemzeti Közösség? 25

MELLÉKLET: ERDÉLY ÉS AZ 1848/49-ES FORRADALOM ÉS SZABADSÁGHARC

- L. I.: Kossuth és Erdély kérdése 1
- L. I.: „Unió vagy halál!” 2
- Beke György: Bem apónál – odahaza 4
- Pomogáts Béla: Erdély márciusa 10
- T. Tóth Sándor: 1848–49-beli szomorú
történetek 13
- Dr. Száva Tibor Sándor: A bodvaji
vashámor szerepe 1848-ban 16
- Bálint István János: Elhallgatott
fejezetek Erdély történetéből 16
- Szontagh Pál: A Pap-literátor.
Emlékezés Szász Károlyra 19
- Tófalvi Zoltán: 1848 márciusa
a Székelyföldön, Marosvásárhelyen 23
- Kiss Székely Zsolt: A vámosgálfalvi
Ördögös híd története 27
- Kiss Székely Zsolt: Az Ördögös híd
igaz története 27
- Pethő László: IN MEMORIAM 1848-49 28

**A lapot A Magyar Iparművészet 1998/1.
számában megjelent a „Negyvennyolc kultusza”
című „Emléktárgy-kiállítás” képei illusztrálják.**

SPALLER ÁRPÁD
TULAJDONA

KIRÁLY KÁROLY:

LÁTTLELET

a romániai magyar politikai elitről

Ha elfogadjuk igaznak azt a kijelentést, hogy a politika tudomány, akkor finoman kell fogalmaznunk: a felek között egy párviadal folyik. Mint minden sportszerű küzdelemben némelykor veszítünk, máskor pedig revánsot vehetünk. Számunkra a reváns pillanata egyre késik.

Ne beszéljünk az elmúlt nyolc évtized elszalasztott alkalmairól. Vizsgáljuk meg csupán az elmúlt nyolc év eseményeit. Volt két-három igen kedvező helyzetünk, hogy ne mondjam magas labdánk.

A két Dinamó szindrómája

És tehetetlenül toporogtunk. Mert mi még mindig a szovjet típusú lágersport szabályai szerint politizálunk. Kérem szépen: a nagyobbik testvért nem illik egy esetleges győzelemmel megsérteni. A bukaresti Dinamó Moszkvában soha nem rúghat gólt a moszkvai Dinamónak, még hazai – bukaresti – pályán is csak módjával.

Magyarán: hiába lobogtat bárki bármilyen írásos koalíciós egyezségnek csúfolt papírt. Ha annak az „egyezségnek” tárgya a tanügyi törvény – kiváltképp a földrajz és történelem anyanyelven történő oktatása – akkor nincs az a nekünk kedvező sürgősségi kormányrendelet, amelyet a mindenkori román kormánykoalíció a törvényhozásban megerősítene. Ha ezen felül az RMDSZ szenátorainak vezetője és egyben az RMDSZ alelnöke azzal fog neki, hogy „Ennél többet nem lehet. Nem lehet, hogy mi ne engedjünk!”, akkor azt kell mondanom, hogy az RMDSZ vezetői nem nagypolitikát csinálnak (bár csinálnának!), hanem egészen mást... A hangadó mag eleve úgy közelíti meg a témát, hogy nekünk engedni, veszíteni kell. Ez a két Dinamó szindrómája.

Kérdés: ki hatalmazta fel ezt a szűk elitet arra, hogy egy tanügyi

„Mottó: Romániában a stabilitás jelei csak zuhanás közben mutatkoznak”

törvénytervezet félmillió (!) támogató aláírását semmibe véve, az RMDSZ Kongresszusának határozatait sutba vágva, véglegesen lemondjanak az anyanyelvi oktatás stratégiai fontosságú elemeiről?

A győztesek pedig (ez esetben az RMDSZ vezető elitjének koalíciós partnerei), a nem várt könnyű győzelmet természetes gesztussal megtétezik: a kormány soványka sürgősségi rendeletét a törvényhozók pontosan egy parasztpárti szenátor vezényletével torpedózzák meg. Nem kívánom mélyebben elemezni a tanügyi törvény kérdéskörét. Csupán példaként hoztam fel.

Ugyanilyen jellemző példa az Alkotmány körüli hercehurca is. (Megpróbáltam ezzel kapcsolatos emlékeimet írásban is rögzíteni.)

A román kártya

A román kártya 1997-ben megint teljesen kijátszatott. Éppen úgy, mint 1990-ben. '97 tavaszától reneszánszát élte az ortodox-román idegengyűlölet. Csupán a pogrom maradt el. De túl sok ehhez sem hiányzott.

A román politikának erényei mellett léteznek nyavalyái is. Ilyen nyavalya például: „a struccolás”. Azt hiszik, hogy világ nem érzékeli, amit ők itt elkövetnek. Ez persze nem egészen így van. Hisz nem véletlen, hogy az Európai Unió tagországai élők szimpátiái között Románia csupán Bulgáriát előzi meg.

Ami pedig minket illet: az erdélyi magyar nép ügyét nemzetközi fórumok nem támogatják, ha az RMDSZ a román kormánykoalíció tagjaként szerepel. A (román) kormányfő, joggal ellenzi a „kormány-

ban lévő tökök ellenzékiesség” képét. A világ nem fog dolgainkkal törődni, amíg az RMDSZ a végrehajtó hatalomnak részese. Márpedig mostanság nem a belső erőviszonyok képezik a döntő tényezőt, hanem a külső támogatás. (Az RMDSZ minisztere ún. „politikai sztrájkjának” egyedüli eredménye a román kormányfő gúnyos kommentárja volt: „Milyen sztrájk, uram? A kérdéses időszakra nem terveztünk kormányülést.”)

A román hatalom magyarellenes politikájának élessége, mindig a külső tényezők függvénye. Románia elnöke nagyon keményen jelentette ki, hogy az ő mandátuma alatt még a történelem és földrajz oktatásában sem fog engedményeket tenni, nemhogy területi autonómiát kapjanak a magyarok! Na, ettől én olyan nagyon nem ijedek meg, mert neki is csak három éve van még hátra. Annyit még ki lehetne bírni területi autonómia nélkül. Nem? Hanem itt, mindkét esetben (elnök és kormányfő), a magatartás hordozza a rejtett üzenetet. És erre az RMDSZ-nek vissza kellene vonulni a kormánykoalícióból. Következő lépésként pedig nemzetközi vizsgálatot kellene kérni a székelységet, a magyarságot, az RMDSZ-t és annak választóit ért sértő román vádakra. Hál' Istennek, anyag lenne bőven. Nem kell nagy szakértelem ezeket összegyűjteni. Vannak olyan fórumok – az EBESZ, a FUEV, akár az ENSZ – amelyekhez fordulni lehetne. Kérem szépen, tessék kivizsgálni! Mi hajlandók vagyunk vállalni mindazt, ami a vádaktól beigazolódik!

Ez volna az a pillanat, amikor sorsunk alakulása teljes fordulatot vehetne. Ezt nevezik eufemisztikusan helyzetteremtő politizálásnak. Valójában a román politika kényszerhelyzetbe kerülne mind bent mind kint. Az RMDSZ-t vezető elit persze nem ezt teszi. Nemcsak azért, mert az általa művelt politizálás szép nagy kenyeret biztosít,

hanem azért is, mert meggyőződése, hogy az erdélyi magyar elit azonosul az RMDSZ elit érvelésével.

Ez az érvelés pedig emígyen szól: „Hááát, ha kilépünk, nekünk még rosszabb lesz!” Kértem én, mi az, ami még rosszabb lehet? Erre már nincs válasz. Hanem azt kezdi mondani, hogy milyen fontos ugye a kompromisszumkészség. És nem lehet csak úgy, határozottan előre! Néha még vissza is kell lépni! Engedni is kell!

És mi mindig engedünk, a létfontosságú kérdésekben főleg.

A baj az, hogy az RMDSZ országos vezetősége előrelátóan és hosszútávra erre a fajta politizálásra rendezkedett be.

RMDSZ és környéke

Egy párt illetve a pártszerű képződés összetevői: a tagság és a vezető bürokrácia. Ez az elit az RMDSZ-ben (is) igen szépen és gyorsan fejlődött ki; ez szűk réteg már nem teljes egészében a hat-hét-százezerre becsült tagságot képviseli. Még kevésbé kezdi képviselni a hivatalosan lobogtatott taglétszám bő háromszorosát jelentő, Romániában élő magyar közösség érdekeit.

A parlamenti- és helyhatósági választásokon leadott szavazatok alapján az RMDSZ legitim szervezet. Mint a jelenlegi végrehajtó hatalom szóltalan tagja, bűnrészese az erdélyi magyar nép pusztulásának. Ennek felelőssége pedig egyre inkább a vezető elitet terheli. Mondhatnánk persze: „Na, na, na, na! Milyen nagy szavak!” Nem nagy szavak ezek, mert amikor ez az RMDSZ-pártbürokrácia állandóan saját legitimitására hivatkozva érvényesíti akaratát, a döntésekkel járó felelősséget már nem kívánja vállalni. Nekik joguk van dönten. Nekik joguk van cselekedni. Nekik joguk van nyilatkozni. Ők a mindenre hivatottak, mert ők az erre felhatalmazottak. Igen, igen. De a felelősség?!

Na most, ez a betegség persze nyolcvan éves. Ezért is olyan nehéz kigyógyítani belőle ezt a mi elitünket. A tünetek a döntéskényszerben a legsúlyosabbak. Pedig ilyenkor a határozott, bátor, felelősségteljes fellépés biztos csatanyerést jelent. És csatáról csatára a háború is megnyerhető.

Önmagunk újratermelése

A találékony képviselők és szenátorok már elég sok helyen kézbe vették a „lenti” struktúrákat, vagyis elnöklik a különböző területi szervezeteket. A fertőzött elit tagjai így biztosítják önmaguk és klientúrájuk újratermelését a következő törvényhozási ciklusban is. Ezt akár elegánsan is megfogalmazhatnánk: „recycling”. (Ez egy igazi ördögi kör. Van rá példa a biológiában, a genetikában is: az intelligens beteg egyed úgy tartja fenn magát, hogy tudatosan kiküszöböli a természetes kiválasztódást.)

Maga az RMDSZ mint szövetség lassan már csak önmagával nem szövetséges. Az RMDSZ-en belüli pártok, platformok gyakorlatilag nem léteznek, vagy ha igen, akkor is csak nevükben különböznek. Állandóan igazolódik: szükséges a politikai elit felfrissülése. A különböző RMDSZ tisztségviselők életfogytiglan kívánnak berendezkedni. Sajátságos RMDSZ morbus, hogy a pártvezetés és a parlamenti frakció szinte kivétel nélkül ugyanazokból tevődik össze. Tulajdonképpen az RMDSZ-ben a parlamenti frakció akarata érvényesül. Így aztán, amit a frakció dönt, azt a frakció tagjai, mint területi elnökök, végre is hajtják. A döntés, a végrehajtás és a visszacsatolás egy és ugyanazon csoport tagjai által valósul meg. Ezek az egyének, gyakorlatilag minden szinten önmagukat képviselik. Ennek következtében, ugye, a fölösleges vitákat is el lehet kerülni. Választáskor pedig „felkerülnek” a saját maguk által összeállította pártlistákra.

Ez a létforma nem a nyugat-európai és főleg nem az angolszász politikai kultúra sajátossága. Ez a fajta berendezkedés az európai ember számára fertőzött, bizánci – ortodox – eredetű politikai kultúrának minősül. És ez a szokásrend annyira meggyökeresedett nálunk, hogy már azt sem érzékelik, amikor a román sajtó figyelmeztet erre: az ortodox fundamentalizmus és az iszlám fundamentalizmus közötti határ elmosódik. Miért nem érzékelik? Mert a bizantinizmus megfertőzte az RMDSZ elitet is. Miért fertőzte meg? Mert ez az elit, enyhén fogalmazva, kollaborálásra hajlamos. Ez a legveszélyesebb jellemvonás: a kollaboracionizmus. En-

nek alapját az anyagi érdekeltség képezi. Ez veszélyezteteti most legjobban az erdélyi magyarság létét. Nem a Nagyrománia Párt, nem is Funar, nem is Iliescu jelentik a veszélyt. Sőt. Ők még segítségünkre vannak.

Az ún. „réalpolitikussaink” megüzenték nekem: attól tartanak, hogy ha „Félelem nélkül” beszélünk, akkor alapjaiban veszélyeztetjük az erdélyi magyarság létét, mert nálunk is előállhat egy a délszláv helyzethez hasonló állapot. Lám-lám, mi lett a csereháti ügyből is?!

Az erőszakos asszimiláció ellenszere

Cserehát és az egész cirkusz egy a román hatalmi politika által követett „csomagterv” elemei. A félelmek különböző megnyilatkoztatásai ennek a román hatalmi politikának csak részei. A szerepkiosztások (jó fiúk – rossz fiúk) is nyilvánvalóak. A cél pedig szent és ezt szigorú következetességgel érvényesítik: a román nemzeti érdekek kizárólagosságának biztosítása. Mi energiát fektettek be '97 tavasza óta a történelem- és a földrajz oktatás kérdéskörébe?! A sajtó, a pártok... szószegések, fenyegetések csupán azért, hogy e két tantárgyi oktatási nyelve a román maradjon. A történelem és a földrajz román nyelven való oktatásának célja természetesen nem a román nyelv megtanulásának elősegítése, hanem igen fontos ismeretek (például magyar helységnevek) törlése. Más szóval a felszívódás, az asszimiláció felgyorsítása. A román hatalmi politika az integrálódásnak csak az erőszakos asszimiláción keresztül megvalósítását ismeri. Amikor Ceauşescuék megszüntették a történelem-földrajz magyar nyelvű oktatását, akkor erőszakos asszimilációról beszélt mindenki (aki mert). Manapság, mikor a legújabb román demokrácia harmadik törvényhozási ciklusában, az RMDSZ vezetőinek koalíciós partnerei véglegesíteni kívánják ezt az állapotot, már nem erőszakos asszimilációról mint politikai kérdésről, hanem a tanügyi törvény módosításának technikai vetületeiről beszél az erdélyi magyar politikai elit. Úgy tüntetik fel az egész kérdést, mintha nem is lenne annyira életbevágó. „Na, és

mi lesz, hogyha románul tanulják a történelmet és a földrajzot?” – kérdezik. Annak idején is mondogatták volt: „Ne beszéljünk ki románul, ki magyarul! Beszéljük mindannyian a (sokoldalúan fejlett) szocializmus nyelvét!” Milyen szocializmus nyelvét? A román szocializmus nyelvét. Jelenleg pedig ugyebár a demokrácia, a román demokrácia – pontosabban „demokratúra” – nyelvét kell beszélünk.

Mindenre lehet megfelelő ellenszert találni, legalábbis az eddig ki játszott román kártyákra lehet. Attól függetlenül, hogy az RMDSZ hivatalos politizálást minek nevezük – balekség, csendes egyetértés, árulás – tudom is én micsoda? Még mindig nagyon sokat lehet(ne) tenni, és nem erőszakkal, hanem emberi-politikai eszközökkel.

Mi történe, ha Székelyudvarhely városa egy napra totális sztrájkot hirdetne? Senki nem mozdul ki a házából. Az elégedetlenség ilyen formájú és ekkora méretű megjelenítése nem maradna hatástalan. (Mint ahogyan az 1990. február 15-i „gyertyás tüntetés” is hatásosnak bizonyult.) Ilyen és ehhez hasonló megmozdulásokkal kellene a figyelmet égető és súlyos gondjainkra fókuszolni.

Ha az erdélyi magyar politikai elit nem kizárólag az őt – történetesen magyarul – bíráló kiátkozásával foglalkozna, akkor talán ki lehetne dolgozni a magyarság számára egy átfogó stratégiát. Az erőszakmentes polgári engedetlenség eszköztára szinte kimeríthetetlen.

A „magyar kapcsolat”

Nem elhanyagolható a magyarországi politika káros, közvetlen beavatkozása az erdélyi magyar politikába. A magyarországi politikusok nem az egészséges, önállóságra törekvő, megmaradásért küzdő trendek hívei, hanem a lemondásban realizálódó ún. „kompromisszumokat” támogatják. Három kiemelkedő példával szolgálnék.

1. A román Alkotmány ügyében, nem más, mint az akkori magyar külügyminiszter, Jeszenszky Géza ellenezte a lehangosabban és írásban a kivonulást.

2. Amikor a háromszéki román prefektus kinevezése körüli vitában felvetődött a székelyföldi képviselők

és szenátorok lemondásának gondolata, akkor a bukaresti magyar nagykövetség egyik diplomatája félrehívott és pontos információkra hivatkozva próbált riogatni a készenlében várakozó (román) tankokkal. Azzal érvelt, hogy a kivonulás azonnal Székelyföld dél-szlávosulását eredményezné. Közben Takács Csaba és Magyarai Nándor László „megdolgozták” a háromszéki önkormányzatok képviselőit.

3. Talán a legsúlyosabb a kollektív jogok és a területi autonómia lábujgyezetté szublímálása a román és magyar állam közötti Alapszerződésben.

Hát ezek a beavatkozások bizony nem az erdélyi magyar nép érdekeit szolgálták, mert továbbra is az a véleményem, hogy kollektív jogok nélkül pusztulásra vagyunk ítélve.

A magyar diplomácia ilyen lépései után az lenne a meglepő, ha a román hatalom erdélyi magyarokkal szembeni fellépést nem a magabiztosság és az arrogancia jellemezné.

Rendszerváltás kell az RMDSZ-ben is

Nincs más megoldás. Volna egy ennél radikálisabb – elméleti – lehetőség: másik magyar pártot alakítani. Am hangsúlyozom: ez csupán elmélet. Az RMDSZ egyeduralma, egyelőre, biztosítottak tűnik. Mert kire fog az erdélyi magyarság szavazni? Ránk, mondják az RMDSZ elitjének tagjai, mert mi vagyunk a legitimek. És kit fog javasolni az RMDSZ (elit)? Természetesen önmagát. Az egyéni érdekek által orientált megalkuvást – „legyen bátorságunk bentmaradni” – elrejtő demagógia pedig továbbra is sikeres.

Fakuló román jövőkép

A politikai válság jelei 1998 elején mutatkoztak. Akkor az RMDSZ jelentett be politikai sztrájkot. Azután három miniszter a monarchia mellett foglalt állást. Kémhistórián megbukott a román külügyminiszter. Következett a szállításügyi miniszter saját kormányát bíráló nyilatkozatsorozata. Ez, a látszat ellenére, mind-mind felszínes jelentő-

ségű. A kormányválság sokkal több mint politikai válság. Ez a válság hagyományos román politika válsága, amelyre rávetődnek a '89 utáni megoldatlan gondok. Ha a jelenlegi kormány és rezsim bukik, akkor alaposan a szeme közé kell nézni a román politikának. Még akkor is meg kell ezt tenni, ha a román politizáló elit – ideértve az RMDSZ elitjét is – még mindig nem hajlandó szembenézni önmagával, hagyományával. Ha ez nem fog megtörténni, akkor Románia jövőképe nagyon „fakó” marad.

A román elit minden neki nem tetsző elemzést (bárki is végezne azt) sértődötten fogad és igyekszik azonnal meg is torolni. Mert aki bármit is nehezményez, az beavatatlan. A beavatatlan pedig hogyan is merészel belekontárkodni a politikába? Immáron nyolcvan éve „együtt élünk” a román politikával és része vagyunk annak, ha akarjuk, ha nem. Ennek az „együttélésnek” következménye az is, hogy egykori, hagyományosan nyugati értékekre épülő politikai kultúránkat mára a bizánci szemléletmód megfertőzte. A román politikai elit mind a mai napig nem volt hajlandó önelemzést végezni. Bénítóan hat rájuk a Nagyrománia létrehozásával járó sikerélmény. Nyolcvan éve ennek bódulatában élnek. Ha a román politika normális mederben folya, akkor már régen szembe kellett volna néznie Nagyrománia összetevőivel: a görög-török hagyományokból táplálkozó déli részekkel, Moldvával, ahol az ortodox és orosz birodalmi hatás a lengyel és osztrák-magyar befolyással keveredik és természetesen Erdéllyel. Ha a kulturális különbségeket félre tesszük, akkor is nyilvánvalók a mindennapi életvitelben, az életmódban megmutató gyökeres különbségek. Ezeknek a különbségeknek a tudatában, egy normális politika gátat kellett volna vessen a homogén nemzet rögeszméjének és ezt a rögeszmét szító ortodox fundamentalizmusnak. Az állam-vallásként kezelt idegengyűlölet és másság tagadása helyett a különböző kultúrák egymás mellett létezését kellett volna az állami politika szintjére emelni. Ezzel talán a sokat emlegetett „nemzeti összefogásra” is több esély lenne.

A totalitáriánus rendszerek – és főleg a kommunizmus – igen közel állnak a gyűlölködő és másságot tagadó ortodoxiához. Ez magyaráz-

za azt az igen nagy szeretetet és értékelést amelynek a Ceaușescu diktatúra Romániában mind a mai napig örvend.

A román politika ábrándokat kerget

1989 végén úgy tűnt, hogy kezdetét veszi egy tisztulási folyamat. Nagyszerű nevek jelentek meg: Pleșu, Sora és mások. Megnyilatkozásaikban (nyugat) európai normákhoz igazodtak. Ám ez a vonulat napok alatt háttérbe került és megint megmutatkozott a jó öreg ortodox idegengyűlölet. És most, nyolc évvel később, itt van ez a nagy válság. Ezt nem lehet nem komolyan venni! Fel kell tenni a kérdést: mi is történik itt? Mit hoz a jövő? Roppant féltő, hogy igazam lesz: Románia albanizálódik. Ezt a megállapításomat Tokay György és Verestőy Attila – mint a román politikai elit tagjai –, nagy sietséggel és oly készségesen verték vissza. Manapság nemhogy távolodtunk volna, de sokkal közelebb vagyunk keserves jóslatom valóra válásához, mint valaha is gondolhattuk. A román politikai életben nagy a zűrzavar. Constantinescu elnök is könnyelműen, felszínesen viszonyul a válsághoz. Egyszer azt nyilatkozta, nincs krízis; később meg azt, hogy egy éjszakai vitán a krízist megoldotta. Szóval: az elnök úr sikerrel oldott meg egy nem létező krízist.

Tagadhatatlan, hogy a Constantinescu – Ciorbea páros, az utóbbi évek legszimpatikusabbja. Ám sem ők, sem pártjuk nem tudják átlépni saját árnyékukat, levetkőzni bizánci gondolkodásmódjukat. Márpedig ezzel euroatlanti csatlakozás nem lesz. Ez a csatlakozás Románia számára egyrészt anyagi támogatást, másrészt pedig kényszerű demokratizálódást jelentene. Enélkül a csatlakozás nélkül Romániának nincs jövője, pontosabban nincs számunkra elfogadható jövője. Helyzetünk kilátástalanná válhat. A román politikában nem érzékelhető a nyugat-európai polgári demokráciák jellemzőinek megjelenése.

Mondhatják rám (ránk), hogy szélsőséges(ek) vagyok (vagyunk). Kinevezhetnek „a nap fekete emberének”. (Piros már voltam, fekete miért ne lehetnék?) De ebben a konstellációban felelősségteljesen

Kossuth-fejes faragott bot (Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest)

újra és újra ki kell mondani: nem szabad az albanizálódást – finomabban szólva teljes zűrzavart – megvalósító román politika keze alá játszani! Nagy kérdés, hogy a román választópolgárok a frázisok mögé bújó felelőtlen és hazafiatlan román politika elitet fogja-e büntetni valaha?

A kétkulacos politika egyre jobban aláássa Románia európai jövőjét

Ez természetesen nemcsak a felénk, magyarok felé történő román politizálásra vonatkozik. „Románia továbbra is a stabilitás szigete” –

mondja Constantinescu. Ez sajnos nem igaz. A román elit körein belüli versengés – és ez a Parasztpárt-ra is érvényes –, a tömegbázisért való küzdelem az idegengyűlöletre, a másság tagadására támaszkodik. A román szélsőség nem szélsőséges, hanem alapállapot.

Hiába vártam, hogy Cserehátról szólva az RMDSZ politikusok Remus Opreșan ne csak a kormány főtitkárát hanem a Parasztpárt egyik alelnökét is lássák. Mint ilyen tehát, a csereháti ügyben nemcsak a végrehajtó hatalom, hanem a jelenlegi legbefolyásosabb politikai hatalom egy személyben képviselte magát. A csendőröket, az álarcos kommandósokat, a bútorokat és az apácákat a Kereszténydemokrata Nemzeti Parasztpárt – az RMDSZ fő „szövetségesének” és politikai koalíciós partnerének – alelnöke vitte oda. És ez már egészen más megvilágításba helyezi a jelenlegi román hatalmat is. Ez nem egy kormánytisztviselő melléfogása volt.

Felfedezhető a mindenkori román hatalmakat összefűző folytonos elem. Cserehát az erőszakos asszimiláció bevehetetlen bástyája lett. Ilyen körülmények között hogyan várhatjuk el sérelmeink orvoslását? Hisz a homogenizálás, az erőszakos asszimiláció élharcosa legfőbb koalíciós partnerünk! Ezt nem észrevenni: több mint naivítás. A Parasztpárt is a legolcsóbb – és ezért a legveszélyesebb – politikai fogásokkal él. Amikor a prefektsi beosztásokat létrehozták és kiderült, hogy a székely megyékbe román prefektusokat akarnak kinevezni vehemensen tiltakoztam. Petre Roman éppen külföldön volt, Adrian Severinhez mentem. „Még mindig képtelenek vagytok nagyvonalúan viselkedni?” – kérdeztem. „Ez olyan döntés, ami nyomot fog hagyni” – mondtam. Mi volt a válasz: „Igen, alelnök úr, igaza van. És mi az elveinkkel a történelemben maradunk.” „Si noi rămânem în negură cu principiile.” Vagyis: nem akarták az olcsó tömegbázist elveszíteni, hatalom kellett bármi áron.

Ion Rațiuval, a Kereszténydemokrata Nemzeti Parasztpárt egyik meghatározó egyéniségével beszélgettem a román parlament előcsarnokában, méghozzá hol románul, hol magyarul. Egyszer csak megjelenik Ioan Gavra. Rațiu megfedelkezik magáról (és rólam) és

odakiált: „Te! Micsoda párost alkotnánk ti meg mi!” „Ce cuplu am face noi cu voi!” Rámnéz Rațiu és azt mondja: „Te ne vedd komolyan amit mondtam!” Mondom: „Jenő bácsi! Ezt nem lehet komolyan venni.”

Ion Iliescu hét év alatt kiélezte a román társadalom minden ellentétét. (A bányászokat az értelmiség ellen, a románokat a magyarok ellen, az ortodoxokat a görög-katolikusok ellen fordította. A román „leleményesség” [értsd titkosrendőrség] segítségével diverziók sorozatát valósította meg.) Így sem kerülte el a bukását, azért, mert a '89-es események első óráiban Petre Romanékkal és az egész elnyomó államgépezettel hazugságra épülő alkut kötöttek s bűnrészessé váltak.

Az 1996-os választások után megint úgy tűnt, hogy normális mederbe kerülnek a dolgok. Legálább a '89-ben és utáni gaztettek elkövetőit felelősségre vonják. Most már világos: ez alatt a rezsim alatt sem jutunk közelebb az igazsághoz. Mert a '96 utáni alku egyik főszereplője nem más mint Petre Roman (és társai). Így tehát az új koalíció indulásból bűnrészességet vállalt Romanékkal. Petre Roman pedig, ahogyan annak idején politikai merkantilizmusból kilépett Iliescu hajójából, ugyanúgy hagyta faképnél Constantinescut is. Miért nem szorítják sarokba Petre Romanékat? Mert **nagyvonalakban minden román párt elképzelései azonosak**. Elég ha a monarchia kérdésére vagy a marosvásárhelyi eseményekre utalunk.

Constantinescu is nyilatkozik szépeket a Magyar Távirati Irodának. Csodálatos azonban, hogy a román sajtó nem szerez tudomást ezekről a nyilatkozatokról. Ezek a nyilatkozatok csak nekünk szólnak, a román közvéleményben nem csapódnak le. És mi könnyes szemmel hallgatjuk, hogy Pesten is meg nyugaton is mekkorákat mond!

Persze, hogy kívülről senki nem tud változtatni, befolyásolni azonban igen. Ha nem ennek megfelelően politizálunk, akkor ne csodálkozzunk azon, hogy a román-magyar alapszerződés – úgy ahogy van – a szlovák-magyar alapszerződés sorsára jut majd. A kintről jövő nyomást és kontrollt csak Románia Nyugat-Európához való csatlakozása biztosíthatja. Romá-

nia euroatlanti csatlakozásának politikai feltétele: a hagyományos román politizálás leváltása egy eurokonform stílussal és tartalommal.

Csak másfajta reálpolitika biztosíthatja Románia jövőjét

Erkölcsei megtisztulás, társadalmi megbékélés, gazdasági felemelkedés csak akkor képzelhető el, ha a régiók – akár egy föderatív struktúrában belül is – autonómiát nyernek.

Moldovát azért nem iparosították, hogy legyen kit Erdélybe telepíteni. (Manapság ezt a munkát ortodox püspökségek [Csíkszereda], az apácák [Cserehát] és nem utolsósorban a fegyveres testületek [Sepsiszentgyörgy] végzik el.) A moldovaiak pártjára épp ezért komolyan oda kell figyelni. Mert most már/még nem lehet tömegesen átadni a tengődő moldovaiak százezreit Erdélybe. És ezek megkerülhetetlen tények. A megoldást a régiók történelmi sajátosságait szem előtt tartó politizálás jelenthetné. Ez – tetszik vagy sem – egyfajta federalizálódást jelentene. Mert Moldvában és Erdélyben él még a regionális tudat.

Szabad nekünk ennyire nyíltan fogalmazni? Nemcsak szabad, de kell is! Románián belül román-magyar megbékélés csak akkor képzelhető el, ha elismerjük, hogy nekünk is vannak érdekeink és csak kölcsönös engedmények árán juthatunk nyugvópontra. Ezt pedig nem az erőszak-politika, a megfélemlítés, a folytonos gyalázkodás segíti elő. A jelenlegi úton sem nemzeti, sem társadalmi, sem kisebbségi béke nem lesz.

Nem sikerült újból átverni a világot. A román politikai szemfényvesztésekből okultak a nyugati demokráciák. A világ okult. A világ tanulékony. Csak a román politikai elit nem az. Rabja saját évszázados hagyományainak és még mindig hisz abban, hogy a román leleményesség és bámulatosan kitartó hazudozás gyümölcsötzethető. Ez az önámítás egyúttal a hagyományos román politika csődjét is jelzi.

A fundamentalista ortodoxia mint állampolitika, a legendákra épített történelmi múlt mint eszmény Nagyrománia megvalósítását eredményezte. Ettől a sikerélménytől a reálpolitika háttérbe szorult, és azt a meggyőződést szülte, hogy ügyeskedéssel mindent el lehet érni, csak akarni kell. Ez a politika rövid távon bevált. A sikerek mámorában a mindenkorai román politizálódó elit képtelen volt számot vetni valós helyzetével, Románia földrajzi, történelmi, etnikai összetevőivel és a kultúrák különbözőségével.

Továbbra is figyelmen kívül hagyják, hogy a két román fejedelemség – Moldva és Havaselve – között lényeges különbségek mutatkoznak még mindig. Bár az ortodox egyház mindkettőben döntő befolyással bír.

Moldvában döntő befolyású a szláv életmód és kultúra és szorosabb történelmi kapcsolatok fűzik az osztrák-magyar birodalomhoz.

Munténia, Olténia és Dobruzsza török-görög hatásokat hordoz. Itt a balkáni életvitel a meghatározó.

Ezek mellett ott van az 1918-ig Európához tartozó Erdély. Erdélyben virágzó gyakorlata volt a különböző kultúrák egymás mellett való létezésének. Ezt a többszázados gyakorlatot az elmúlt 80 évben a fundamentalista ortodoxia negligálta. Erdélyben teret hódított a nemzeti türelmetlenség, a kultúrák ellenségeskedése, az idegengyűlölet. Mindazonáltal Erdélyben még mindig nem sikerült az ortodoxiát egyeduralmukodóvá tenni.

Egyetlen kiút van. Európa kötelező normarendszerének bevezetése. Akkor azt a román politikai hatalom is kénytelen elfogadni. Paradoxális az, hogy a mi szemszögünkben egy ilyen kényszerhelyzet Románia és a románok javát szolgálná. A jelenlegi román krízisnek van egy gazdasági összetevője is, de valójában a román társadalom (és a román politikai elit) erkölcsi és politikai alapkrízisének vagyunk tanúi.

Ennek a román társadalomnak vagy sikerül megújulni, vagy a történetnek tragikus vége lesz.

Lejegyezte:
CSUTAK ISTVÁN

1998. január

„BAL” ÉS „JOBBS” az erdélyi magyar politikában

1. Bal és jobb a politológiában

A bal/jobb fogalompáros annak ellenére, hogy a mindennapi kommunikációban talán a leggyakrabban használt politikai distinkció, koránt sem örvend egyértelmű értelmezésnek. Ezt látszik igazolni többek között a Politikatudományi Szemle hasábjain néhány éve kibontakozott, s a megközelítésnek igen széles spektrumát felölelő élénk vita is, melyben a szakma jelesei szinte egytől egyig megszólaltak. 1.

A vitában felsorakoztatott ellenérvek dacára számomra teljesen meggyőző az alaptanulmány mondanivalója¹: a politikai jobb és bal csak két tengelyre, a gazdasági és a politikai tengelyekre bontva értelmezhető koherensen. Ennek megfelelően a gazdasági tengelyen a jobboldal képviseli a szabad piacnak minél nagyobb teret kívívni igyekvő, nonintervencionalista gazdaságfilozófiát, míg a baloldal a szociális háló szövögetőit, az állami beavatkozás híveit.

Az ideológiai tengelyen a bal kozmopolita, urbánus, világi kultúrát és világképet jelenít meg, a felvilágosodás korának antropológiai optimizmusától és a racionalizmusától áthatva, míg a jobboldal az embert hagyomány-kötötte lényként tételezi, a vallásos-nemzeti tradíciókat fontosnak tartja, s organikus társadalomképben gondolkodik.

2. Bal és jobb értelmezése az erdélyi magyar politikai elit körében

Az erdélyi magyar politikai elit körében a bal és a jobb fogalmának hagyományos értelmezése két alapvető akadályba ütközik. Ha ezeket sikerül egy elméleti modell keretén

belül kikapcsolni, különösebb fenntartás nélkül – és elvi megalapozottsággal – használhatjuk a bal és jobb fogalompárost az erdélyi magyar politikai szereplőkre vetítve.

Az egyik akadály a gazdasági tengely irrelevanciája. Az RMDSZ-nek 1996 késő őszeig olyan politikai közegben kellett kialakítania arculatát, melyben semmi reális esélye nem volt a kormányra kerülésre. A maga korlátozott 7%-ával eleve nem bír akkora szavazóerővel, hogy érdemben befolyásolni tudja a törvénykezés folyamatát. Kormányra kerülve sem alakult a Szövetségen belül semmiféle érdemleges szembenállás a gazdasági kérdések mentén. Így érhető módon, az RMDSZ belső pluralizmusának kialakulásakor az általános esetben meghatározó erejű törésvonalakat involváló eltérő gazdaságfilozófiai nézetek legfeljebb latens módon húzódtak meg és az egyes csoportokon belül alkottak szervezileg artikulálan részcsoportokat. Lényegében a gazdasági kérdések mentén feltehetőleg létező elvi nézetkülönbségek érintetlenül hagyták a más elvek mentén létrejött csoportosulásokat. Ezen probléma megoldása meglátásom szerint igen egyszerű: mivel a jelzett problematika nem jelenik meg az erdélyi magyar politikai arénában, tematizálását mellőzni lehet.

A másik akadály az idegen hatalomhoz való viszonyulás kérdése. Sokak szerint a magyar politikatörténeti fejlődés egyik torz nyúlványa az Osztrák-Magyar Monarchia pártrendszer, mely nem elsősorban ideológiai jellegű törésvonalak, hanem közjogi kérdések mentén artikulálódott. Akár igazat adunk nekik, akár nem, tény az, hogy a Monarchiában az egyes ideológiák mentén kikristályosodó politikai szerveződések (szociáldemokraták, újkonzervatívok) mindvégig periférikus szerepet játszottak, és a közjogi kérdés politikameghatározó

erővel bírt mindaddig, amíg az ország el nem nyerte formális függetlenségét. Az RMDSZ esetében is a többségi, elnyomó hatalomhoz való „helyes” viszonyulás kérdése az, ami leginkább megosztja a Szövetségen belül politizálókat. A továbbiakban eltérnek a Monarchia idejében kialakult szemantikától, sőt megfordítanám azt egyben elhárítva a másik akadályt is, fordítottan emelve be a bal-jobb kategóriát ezen ellentét jelölésére: értelmezésben a hatalommal szembe forduló mai „48-asok” a jobboldalt képviselik s nem pedig a szélsőbalt mint hajdanán.

Ezt a korrekciót elvi és gyakorlati szempontok egyaránt alátámasztják. Az organikus, etnikai nemzeti közösség paradigmája – tehát egy jobboldali eszmekörből táplálkozó személtételező – az, melyben az utilitarista, racionalista alapon megmagyarázhatatlan önrendelkezési politikát el lehet helyezni. Ugyanakkor a nemzeti függetlenség eszméje, a nemzeti összetartozás legfontosabb politika- és történelemformáló erőként való tételezése, a tradíciók ápolásának középpontba emelése – mint a jobboldal sajátosságai – fokozottan jellemzők az autonomista szárny retorikájára és politikai programjára.

Mindemellett gyakorlati síkon a román hatalommal szembenálló, mindenféle oportunitizmustól mentes autonomista politikusok az anyaországi jobboldallal szimpatizálnak és ezzel építettek ki erősebb vagy lazább kapcsolatokat.

3. Törésvonalak az erdélyi magyar politikai mezőben

Sajátos módon az 1920-ban idegenbe szakadt s 1989-ben „felszabadult” magyar nemzetrészek közül mindmáig a legszámosabb erdélyi magyarság az egyetlen mely meg-

őrizte a politikai érdekképviselői keretét megszabó szervezetének egységét.

Ez természetesen nem jelenti azt, hogy Erdélyben akkora volna a külső nyomás (vagy netán az egyetértés az egyes politikai aktorok között), hogy megszűnt vagy lényegtelené vált volna a politikai pluralizmus. Ellenkezőleg. Midőn az RMDSZ életében döntő fordulópontot jelentő alkalmakkor a politikai publicisztika a Szövetség esetleges felbomlásáról beszél, ezt nemcsak a mindenáron való nagyotmondás motiválja. Ezeddiglen többször is volt már a Szövetség a szakadás szélén. A belső feszítő erők, a politikai elképzelések divergenciái éppen elégségesek lettek volna ahhoz, hogy a belső, kissé diffúz pluralizmus külső, világosan, szervezetenként artikulált pluralizmussá változzon.

Kétségtelen, hogy kezdetben a szervezet egységben maradásához valamelyest hozzájárult a politika szereplői egy részének nemzeti felelősségtudata. Mára viszont, nyugodtan kimondhatjuk, a *szervezeti egység legfőbb garanciája a status quo ereje, a politikai piac oligopolisztikus mivolta*, az új név, szimbolika bejáratásának eleve esélytelen volta: aki ma elhagyja azt a politikai arénát amit az RMDSZ belső pluralizmusát szabályozó intézmények jelentenek (SZKT, ÜE, frakciók, platformok, pártok) az egyszerűen kiszorul az erdélyi magyar politikai életből.²

Belső törésvonalak tehát vannak és felrajzolhatók részben elméleti alapon, részben az egyes ideológiák mentén szerveződő politikai alakzatokra alapozva.

3.1. A „radikális-mérsékelt”, értelmezésben latens jobb-bal ellentét

Latens jobb-bal ellentétnek nevezem a sajtó által „radikális-mérsékeltként” elkönyvelt szembenállást, mivel az egyes csoportok puhább vagy keményebb kiállásának hátterében a fentebb írottaknak megfelelően sok esetben a politiká-

ról vallott, klasszikus (ideológiái értelemben vett) jobboldali illetve baloldali nézetek eltérő premisszái húzódnak meg.

A „radikális-mérsékelt” distinkció a nagyváradi kongresszusig nyúlik vissza. Ezen a kongresszuson lényegében két irányzat feszült egymásnak, melynek konfliktusa némi letisztulás után a későbbi „radikális-mérsékelt” ellentété nőtte ki magát.

E kongresszuson nagy számban voltak jelen az előző rendszer kontraszelektált, kollaborációra hajlamos „hivatalos magyarjai”, akik jóhiszeműen vagy karrierizmusból, de megkötötték a maguk kompromisszumát a Ceausescu-féle fasisztoid román államhatalommal. Ők voltak a mérsékletre intő óvatos duhajok, akik megakadályozták, hogy az RMDSZ elfogadja a Temesvári Kiáltvány nyolcas pontját, akik a bejelentett kongresszust „biztonsági okokból” elhalasztották, akik továbbra is a román hatalommal kötött színpalak mögötti alkuk megkötésében látták a továbbvivő utat, egyszóval akik nem vonták le a megváltozott premisszákból közvetlenül adódó következtetéseket.

Velük szemben álltak mindazok, akik céljaikat és eszközeiket tekintve egyaránt a nyugat-európai kultúrkörhöz kapcsolódtak, zömében pártonkívüli, a diktatúra évtizedei alatt politikai-közéleti szerepet nem vállaló vagy kamikaze akcióban résztvevő kompromittáltan személyek.

A két tábor vezéregyéniségei mintegy modellezték a mélyben feszülő ellentéteket valamint táboruk ember- és személyiségtípusát ill. annak karriervonalát: **Domokos Géza**, a Román Kommunista Párt Központi Bizottságának póttagja, a Kriterion Könyvkiadó vállalat igazgatója, Ion Iliescu akkor még ideiglenes elnök személyes jóbarátja volt a „mérsékelték” prominense, míg az *Ellenpontok* c. szamizdat kiadvány szerkesztője, több határozott hangú, emberjogi memorandum és felhívás megfogalmazója, a Securitate által üldözött, majd emigrációba kényszerített **Szőcs Géza** a „radikálisoké”.

Tőkés László akkor még bízza Domokos Géza magyar elhivatott-

ságában, nem foglalt állást a két Géza közötti harcban. Mikor pedig a közös munka³, az ismételt autoriter és az erdélyi magyarság érdekeivel ellentétes elnöki gesztusok⁴, majd az 1992-es Hargita megyei listahamisítás⁵ hatására kénytelen volt megbizonyosodni Domokos Géza kétes elkötelezettségéről, az RMDSZ elnöke bejelentette, hogy a soron következő kongresszus után nem kíván többet aktív politizálással foglalkozni. Így a Tőkés-Domokos bipolaritás voltaképpen soha nem jellemezte az RMDSZ politikai erőterét. Domokos Géza visszavonulási ígéretének betartásában nagymértékben közrejátszhatott az is, hogy 1992 októberében az RMDSZ két kongresszus közötti legfelső döntéshozó szerve, a Küldöttök Országos Tanácsa egyhangúan kinyilvánította az erdélyi magyarság belső önrendelkezésen alapuló autonómiaigényét.

A legfontosabb programelemekre lebontható ellentét a két tábor között több mint két éven keresztül, az önrendelkezési igény kinyilvánításának ill. a háromszintű autonómia programba foglalásának vitatott szükségessége volt. Az autonómiaigény problémájának központi mivoltára utal az agyagfalvi gyűlés kapcsán kirobbant viszály⁶, Szőcs Géza kisebbségi törvénytervezetének sorsa valamint a Csapó-féle memorandum titkosítása⁷.

A Kolozsvári Nyilatkozatot, majd ennek elveit alapszabályi és programszinten kodifikáló brassói kongresszust követően sajnálatos módon megmaradt a tárgyalat legfőbb törésvonal, csak *artikulációjának módja változott meg*: részben személyi kérdésekben (bizonyos gentlement agreement-ek be nem tartása a „mérsékelt” oldal részéről) részben az erdélyi magyarság érdekeivel egyértelműen ellentétes politikai gesztusokban nyilvánult meg a hajdani részben koncepcionális ellentét: az RMDSZ frakcióvezetői elhatárolják magukat a szervezet nevében a tiszteletbeli elnöknek a romániai etnikai tisztogatásra vonatkozó paradigmátikus kijelentésétől, a hajdani mérsékelték prominensei Markó Béla elnök tilalma dacára (!), mandátum nélkül mennek a román kormányzattal tárgyalni Neptunra, alkalmat adva

az egész román hatalmi berendezkedés arculatának külföld előtti kozmetikázására, majd frontális támadást intéznek Nagy Benedeken keresztül az értékelvű politizálás legjelentősebb erdélyi személyisége, Tőkés László ellen.

Időközben megjelent két tanulmány⁸, mely elsősorban a radikális-mérsékelt törésvonalat taglalja, helyébe állítva a sokkal pontosabb, elméletileg és deskriptív szempontból egyaránt megalapozottabb, az engedmények kiügyeskedésére koncentráló, *Szűk értelemben vett kisebbségi politizálás* illetve a kisebbséget alanyi jogon megillető, csak a jelenlegi autoriter hatalom által el nem ismert jogok kiküzdésére törekvő *autonomista vonalvezetés* megkülönböztetését. A címke korrigálása rendkívül fontos volt, mivel az önmagukat mérsékeltnek nevezők által kitalált eufemisztikus radikális-mérsékelt ellentét soha nem fedte a valóságot s ráadásul nem kis mértékben félrevezető volt az általa jelölt csoportokkal szembeni megalapozatlan előítéletek generálása miatt. A *mérsékelt* magját ugyanis egy kollaboracionista csoport alkotta (Domokos Géza s a későbbi neptunisták illetve néhány hasonlóan hatalomorientált, de jelentéktelenebb politikus) melyet kiegészített a megtévesztett, temperamentálisan valóban mérsékelt holdudvar. E csoportnak soha nem volt semmi köze a deáki „mérsékelt” politikabölcselethez, mely a realitásból kiindulva az optimálisan elérhetőt célozta meg. (Nem véletlenül jelent meg a radikális-mérsékelt ellentéppárra válaszul „radiká-

lis” oldalról a kuruc-labanc megjelölés.) Másrészt pedig a *radikálisok* sem voltak nevezhető radikálisoknak, hiszen céljaik és eszközeik egyaránt a modern plurális demokrácia keretén belül maradtak. Erdélyben mindmáig nem jelent meg pl. határrevíziót követelő *radikális* hang, s olyan sem, mely a polgári demokráciákban meghonosított politikai gyakorlat eszköztárát félretéve *radikális* módszerekhez kívánt volna folyamodni.

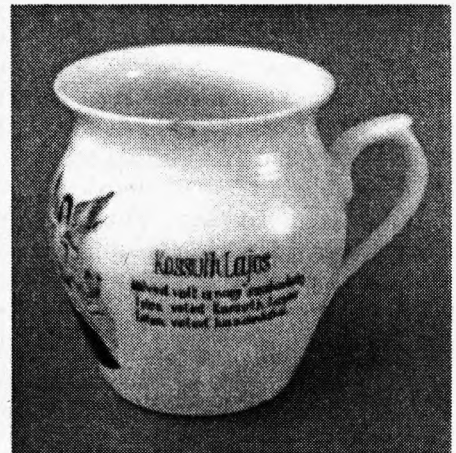
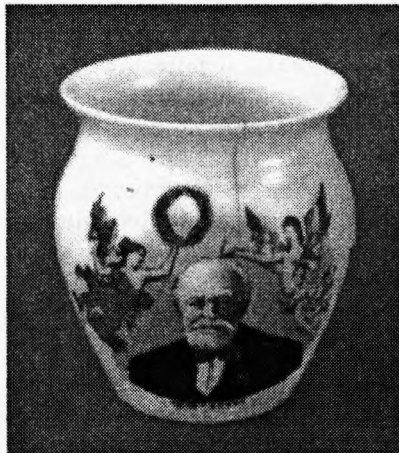
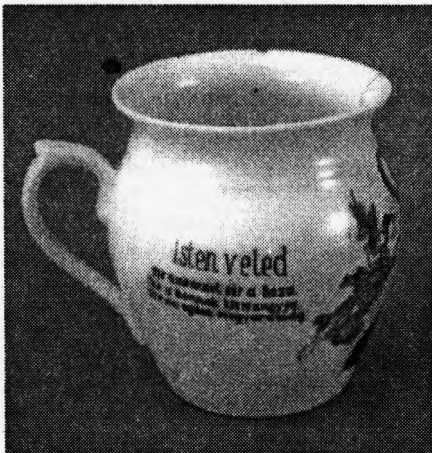
Egy magasabb általánossági szintre lépve s bizonyos illúziókról lemondva (ld. „minden erdélyi magyar politikus a magyarságot szolgálja”, „az értékorientáltság alapvetően domináns a kisebbségi társadalmak politikájában” stb.) megállapítható, hogy szinte természetes a tematizált törésvonal meghatározó mivolta. Hiszen bármilyen elnyomott vagy legalábbis léteben valamely külső hatalomhoz kötött közösségen belül e külső hatalomhoz való viszony generálja az alapvető ellentéteket. Az erdélyi magyarság esetében pedig mindig lesz egy irányzat, mely megannyi arcucsapás, becsapás, megalázás után is azt fogja hirdetni, hogy megegyezésre kell törekedni bármi áron az adott hatalommal és/vagy a románsággal (ami szabad választásokon alapuló politikai rendszerekben voltaképpen majdnem ugyanaz). Ugyanakkor mérjük remélni, hogy mindig lesz egy irányzat, mely opportunizmusmentes szabadságpolitikát fog folytatni évezredek központi értékeink mentén (szabadság, igazság, igazságosság).

3. 2. A „nemzeti-nemzetietlen”, avagy a klasszikus, ideológiailag értelmezett jobb-bal törésvonal

A másik törésvonal, mely egyre inkább kirajzolódik az erdélyi magyar politikai elitben az a részben importált, a nemzethez való viszony mentén húzódó ellentét.

E szembenállásra immár problémamentesen alkalmazni lehet a jobbal megkülönböztetést. A közel évszázada létében fenyegetett erdélyi magyarság természetesen fokozottan affinis a klasszikus jobboldali értékek iránt. Erdélyben egy egyház- és vallásellenes politikai irányzat – ha egyáltalán ki tudna alakulni – hetek alatt a politikai élet periferiájára szorulna. A társadalmi közmegegyezés illetve az egyes egyén világleképe nem ideologikus gyökerű, sőt, az ideológiáknak, a politikai pluralizmusnak nincs különösebb értéke a szélesebb tömegek körében. Ezzel együtt egyfajta artikulálatlan jobboldaliság húzódik meg az emberek tudatában, mely csak nyilvánvaló tabusértések esetében lép működésbe.

A nemzeti érdekek fontosságát vagy létét tagadó, Magyarországon szinte bevett retorika itt politikai öngyilkosság számba menne. Ennek dacára fokozatosan kialakult egy politikai ill. médiaelit (egyelőre elenyésző számú, de számottevő befolyású), melynek ideológiai koordinátáit a Szabad Demokraták Szövetségének „nemzetfelettsége”, „modern nemzettudata”, vagyis

Emlékbögre Kossuth halálára, 1894 (Iparművészeti Múzeum, Budapest)

Madarász Viktor: *Hazám, 1875 után*, olajnyomat, 55x69 cm (Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest)

pontosabban s köntörfalazásmentesen: nemzet-ellenes kozmopolitizmus határozza meg. A nemzeti érdekek ignorálása egy idegen, fasisztoid hatalom uralma ill. terrorja alatt teljességgel abszurdnak látszik, ám az anyaországi támogatottság, a célok leplezése, a magyarországi nyelvpolitikai manőverek beható ismerete életképessé teszi ezt az irányzatot is.

Így, míg a kollaboránsok enyhe nemzeti retorikával fedik el tevékenységüket, habár a nemzet érdekei iránt feltehetően közömbösek, a liberális ihletettséggű öntudatrombolók az SZDSZ körül kikristályosodott magyar társadalomtudományi elit pseudo-tudományos szemantikáját használják pajzsként valódi törekvéseiket leplezendő.

E tábor egyetlen-egyszer lépett fel egységesen és militánsan, akkor viszont a legkritikusabb társadalomlélektani pillanatban. Két és fél

év koncepcionális helybentopogás és meddő kötélhúzás után megvolt a lehetőség a közös, egymást erősítő továbblépésre a Kolozsvári Nyilatkozat egyhangú elfogadása és az RMDSZ parlamentereinek az önröndelkezés kivívására tett Szent Mihály templombeli ünnepélyes esküje által. Ezen elvi és cselekvési egységet kezdte ki a kolozsvári baloldali-liberális értelmiség szervezett akciója. A belső önröndelkezés kinyilvánításának szükségességét vitató, az RMDSZ elnökség autonomista jobboldali többségét nacionalizmussal, új kollektívizmussal, voluntarizmussal vádoló cikkek, nyilatkozatok jelentek meg több nyelven és több országban. Látható volt, hogy a háttérben állók mindent elkövettek a minél nagyobb tömeghatás eléréseért.

A partizánakció célja a küszöbön álló, harmadik kongresszus küldötteinek befolyásolása volt, az

autonómiaprogram esélyeinek csökkentése. Mindemellett lehetetlen nem észre venni azt a sajátos egybeesést, hogy az SZDSZ erdélyi hívei pont akkor indítottak offenzívát a jobboldal és Tőkés László ellen, amikor ez utóbbi „beleszólt” a magyar médiaháborúba és határozottan kiállt Chrudinákék mellett.

Második szintén jól kiválasztott pillanatban történt „bejelentkezésük” már a szabadelvű táboron belül is kisebb támogatottságot élvezett. A „liberális balközép” kozmopolita keménymagja, Cs. Gyimesi Éva, Magyar Vincze Enikő és Magyar Nándor László Bolyai Egyetem elleni elhíresült „kiállása” még a saját táborban is ellenérzést keltett.⁹ Az okozott kár viszont hasonló nagyságrendű volt: 1997 elején a kolozsvári székhelyű Bolyai Egyetem követelése össznemzeti óhaj volt. Alkuba bocsátása szóba sem kerülhetett. Ugyanakkor a ro-

mán hajlandóság e történelmi jelentőségű és múltú oktatási intézmény helyreállítására finoman szólva mérsékelt volt. „Magyar” oldalról kellett tehát az egyöntetű közakaratot kikezdeni a koalíció fennmaradásának érdekében. S hiába tiltakozott többszáz magyar értelmiségi a nemzetellenes partizánakció miatt, a román fél immár elmondhatta: még a magyarok sem egységesek e kérdésben. (Nem tartozik szorosan témánkhoz, de megemlíthető, hogy ebben az akcióban felfedezhető az SZDSZ keze. Törzsök Erika, a HTMH-nak a kisebbségi kormánypart által delegált elnökszónya a Magyar Hírlapban 1997. január 25-én megjelent, „Elnökségkép nélkül” című cikkével elviekben mintegy megágyazott az erdélyi elvtársak kezdeményezésének.)

4. Az RMDSZ felépítésének vázlata és belső szerveződése a bal-jobb skálán

Az RMDSZ struktúrája a brassói kongresszus határozatainak megfelelően az állam-modell elven nyugszik. Így a *parlament*nek felel meg a Szövetségi Képviselők Tanácsa, a *pártok*nak a platformok. A román párttörvény szerint működő Szövetségen belüli pártok státusa nagyjából megegyezik a platformokéval: az SZKT-ba illetve kongresszusokra ugyanannyi küldöttet delegálhatnak, dokumentumaik „RMDSZ-konformitása” felől egyaránt az SZFB dönt. A *frakciók* az SZKT-n belül a parlamenti frakciókkal azonos szerepet töltenek be. (Az SZKT házszabályának modellje a magyar parlament házszabálya.) A *bíróági* funkciót a Szövetségi Ellenőrző és Etikai Bizottság tölti be, az alkotmánybíróságát a Szabályzat Felügyelő Bizottság. A *kormány*nak az Ügyvezető Elnökség felel meg, melynek bírnia kell az SZKT bizalmát. Az erős *elnök* funkcióját a Szövetségi Elnök látja el. Az RMDSZ-en belüli tevékenykedő pártok és platformok az előbb felvázolt elvek mentén könnyen felsorakoztathatók a bal-jobb skálán.

A „szélsőbalt” a **Szociál-de-**

mokrata Újbaloldal platform képviseli a maga bal-bal orientációjával. A szocdemek ideológiája a Magyar Népi Szövetség gyökereiből táplálkozik és a proletár internacionalizmus eszméitől van ma is áthatva. Az egyetlen platform, mely helyeselte az alapszerződés véglegesített formájában való megkötését.

A baloldalon, tőlük jobbra helyezkedik el a szintén bal-bal besorolhatóságú **Szabadelvű Kör (SZK)**, mely az SZDSZ-hez áll a legközelebb. Markó Béla elnökké választása lényegében a liberálisoknak a platformba tömörülni nem hajlandó mérsékelt-balosokkal való szövetségkötésének az eredménye volt. Az SZK mindmáig támogatja a Markó-féle vezetést. Elnöke, Eckstein Kovács Péter, kolozsvári szenátor többször igen elismerően szólt a Frunda György által meghirdetett új, neptuni hagyományokat felmelegítő politikai vonalvezetéséről. (Tény, hogy az SZK kezdetben pozitív szerepet játszott az RMDSZ korai pluralizálódása idején. Az is tagadhatatlan, hogy prominensek egy része ma is az RMDSZ hivatalos vezetésének ellenzékeként van számon tartva. Kónya Hamar Sándor Kolozs megyei képviselő vagy Székely István az önkormányzati ügyekkel megbízott Ügyvezető Alelnök politikai megnyilatkozásaiból kikerekedő világgép sokkal inkább a Reform Tömörülés nemzeti szabadelvű gondolatköréhez áll közel, mint a se hús-se hal Markó-támogató SZK-s mainstreamhez.)

Érdekes módon a baloldalon találjuk a puccsista Nagy Benedeket ma is integráló s a Markó-Frunda vonalat feltétlen támogató **Keresztény Demokratákat**, akik az új román párttörvény értelmében nem jegyezhetők be pártjukat¹⁰. Ők egyértelműen a bal oldalon helyezkednek a hivatalos kurzus támogatásával, annál is inkább, hogy ideológiai vitákban nem exponálják magukat. Formális önbesorolásuk (a kereszténydemokrácia klasszikus jobboldali eszmekör) alapján a bal-bal, jobb-bal, bal-jobb, jobb-jobb négyosztatú mezőnek a bal-jobb pontján foglalnak helyet.

A centrum üres.

A jobboldalon helyezkedik el a Fidesszel rokonítható **Reform Tö-**

mörülés, mely „keresztény értéket felvállaló nemzeti liberalizmus híve”¹¹. Tagjai a korábbi Magyar Ifjúsági Szervezetek Szövetségének (MISZSZ) aktivistái közül kerültek ki. Ideológiailag szinte a Fidessel egyidőben, de vélhetőleg attól függetlenül, írtak le egy jobboldali fordulatot. Kezdetől fogva az autonómia hívei voltak, de pályafutásuk elején, még a MISZSZ keretén belül gyakran felléptek az akkor RMDSZ vezetés üres nemzeti retorikája és fesztivizmusa ellen. Az ideológiai tengelyen középre húznak ugyan a maguk sajátos liberál-konzervatív retorikájával, de határozottan a jobb oldalra tolja őket rendíthetetlen autonomizmusuk, a Markó-féle program-szabotázs¹² kártartó opponálása valamint Tókes László sziszifuszi küzdelmének következetes támogatása.

A jobboldali pólust az **Erdélyi Magyar Kezdeményezés** tölti be, élén Katona Ádámmal, az RMDSZ kezdetől fogva legmilitánsabb autonómia-harcosával. Programjuk külön hangsúlyozza a keresztény-nemzeti eszmekör iránti elkötelezettségüket. Az EMK a vázolt négyes mező jól bemérhető pontján, a „jobb-jobb” koordináták által meghatározott doméniumban foglal helyet. Az RT és az EMK természetes szövetségesek az autonómia-program érvényesüléséért vívott belső harcban.

Mindezek mellett létezik egy Kisgazdapárt nevű szervezet is, de az RMDSZ-en belüli kötélhúzásban mindeddig nem exponálta magát. A román párttörvény éppúgy megszüntette őket, mint a kereszténydemokratákat. Belső szervezatként ennek dacára megmaradtak, akár csak a kereszténydemokraták.

5. A politikai paletta letisztulása, a törésvonalak egyértelműsödése, perspektívák

Az utóbbi évben, a kolozsvári, negyedik kongresszus (1995. május) programkitaléscsúcs határozatainak elfogadása után az RMDSZ-ben kétirányú egyszerűsödés játszódott le: egyrészt lényegében felszívódott az önálló magyar politikát hirdető

kozmetopolita ihletettségű, pragmatikus-liberális szárny, melynek néhány prominense igen aktívan és hatékonyan vett részt a mai állammodell-elvű önépítkezés elvi alapjainak lerakásában, másrészt a nemzetileg felelős (jobboldali) de ugyanakkor a „mérsékelt” (baloldali) politikát támogató holdudvar ismételen felsorakozott az önfeladó politizálást többé-kevésbé nyíltan hirdető Frunda György mögött s mindmáig támogatni látszik az önálló erdélyi magyar politika kifejezett tagadását jelentő koalíciós kormányzást.

Hogy e hangsúlyeltolódások véglegesek-e, vagy pedig egyfajta ingamozgás eredményeképpen visszatér az erdélyi magyar politikum a hatékony közösségi önépítés, az autonómia útjára, az nagymértékben külső tényezőktől függ. Amennyiben a román kormányerők számára szempont lesz az, hogy továbbra is „helyzetbe hozák” a Szövetségen belül ma döntési monopóliumot birtokló baloldali-mérsékelt tábor, tehát tesznek néhány szimbolikus gesztust, mely kellő (s meglevő) médiatámogatottsággal a pragmatikus politika győzelmeként állítható be, akkor voltaképpen hosszútávra szóló hatalmi koagulációról van szó. Az elmúlt másfél évben a román politika mindig a lehető legtovább feszítette a húrt. Ha a (nem is minden esetben) tetszetős román kormányzati szövegek mögötti etnokratikus tartalom nyilvánvalóvá lesz minden jóindulatú és le nem fizetett ember számára, akkor előbb-utóbb az RMDSZ alapvetően nemzeti-jobboldali beállítottságú közép-gárdájának egy része is felfogja majd az elnyomók és elnyomottak közös kormányzásának abszurditását, és valószínűleg egy ellenkező irányú politikai polarizáció jön majd létre.

Ne feledjük: olyan politikai kormányának támogatására vállalkozott az RMDSZ a közelmúltban, akiről még a nemzeti elfogultsággal aligha vádolható 168 óra is bebizonyította, hogy magyarelles nacionalista. Nem véletlen, hogy Markóék nem is merték összehívni az SZKT-t, a tulajdonképpen döntésre hivatott testületet (ahol egyébként mindeddig stabil többségre támaszkodhattak), hanem megis-

mételték 1996-os puccszerű eljárásukat, az Operatív Tanács nevű válságstábbal menedzseltek le a második kormányalakítást is. A totális kormányzati eredménytelenséget pedig már nem lehet sokáig elkendőzni.

Ily módon az is elképzelhető, hogy a Vasile-kormány lesz a mai baloldali RMDSZ vezetés bukásának közvetett okozója.

SZENTIMREI KRISZTINA

JEGYZETEK

- 1 Körösenyi András: Bal és jobb. Az európai és a magyar politikai paletta. In: Politikatudományi Szemle, 1993/3
- 2 Példaként említhető Újvári Ferenc kolozsvári ügyvéd esete, aki a brassói kongresszuson bejelentette kilépését mivel a kongresszus nem volt hajlandó lemondani a kisebbségi öndefinícióról. Újvári Ferenc megpróbálkozott pártalapítással, pártja képviseletében beszédet mondott 1993. március 15-én a Magyar Út Körök megemlékezésén, de a pártról egyéb hír azóta sem érkezett, Újvári pedig belépett az Erdélyi Magyar Kezdeményezés platformba. Ezt látszanak igazolni továbbá az 1996-os választás eredményei is: a Romániai Magyar Szabaddemokrata Párt alig szerzett a mintegy tízezerre tehető tagságánál több szavazatot, a Székely Ifjak Fóruma kb. nyolcszáz szavazatot gyűjtött be, míg Borbély Imre független jelölt 2.500-at.
- 3 A vásárhelyi kongresszuson 1991 májusában megválasztott, kéthetente üléselő 12 tagú Országos Elnökség tagja volt mind az elnök, Domokos Géza, mind a tiszteletbeli elnök, Tókécs László. A testület 1993 januárjáig, a brassói kongresszusig állt az RMDSZ élén.
- 4 Kronológiai sorrendben a legkiválóbb esetek: a román alkotmány paragrafusonkénti megszavazásakor a parlamenti képviselők, két kivételtől eltekintve, Domokos Géza hatására tartózkodnak az első cikkelynél, mely kimondja, hogy Románia egységes nemzetállam. Domokos Géza a frakció konzultálása nélkül a román parlament nyilvánossága előtt az erdélyi magyarság nevében lemond a kollektív jogokról. Egy román újságnak adott interjúban Domokos kijelenti: azért alakította meg az RMDSZ-t Bukarestben, hogy „elejét vegye a felelőtlen erdélyi kezdeményezéseknek”.
- 5 1992 nyarán a képviselő és szenátorjelöltek kiválasztásakor Harghita megyében a területi (széki) szervezetek küldöttgyűlésein rendre kimaradnak vagy rossz helyezést érnek el a hatalompárti „mérsékelt” prominensek (Hajdú Gábor és Verestóy Attila szenátorjelöltek, Antal István, Asztalos Ferenc és Nagy Benedek képviselőjelöltek). Elnöki jóváhagyással a lokális hatalmasságok eltörlik az eredményt és új gyűlést hoznak össze, mely különböző manőverek (a jelöltek bemutatkozásának megakadályozása, a sorrend manipulálása) a Domokos-vonal

által kívánt jelölteket szavazza meg. A hargitai két szárny nem tud megegyezni, ezért az Országos Elnökség az elnök távollétében, de az általa írt nyomáskifejtő levél birtokában állít össze egy kompromisszumos listát, melyet a helyi Domokos-párti erők, az elnök tudtával ismét meghamisítanak. A manipulációk eredményeként visszakerül a listára az eredetileg lemaradt két szenátor és a már akkor is kormánypárti Nagy Benedek, míg Gyergyó-szék képviselő nélkül marad.

- 6 Katona Ádám az évente megrendezett agyagfalvi megemlékezést kihasználva kívánta volna kinyilvánítania a lokális plebiszcitum és a reprezentatív demokrácia módszereit ötvözve a Székelyföld területi autonómiaigényét. A kezdeményezés sajátos módon magyar ellenállásba ütközött: Domokos Géza és a mögötte felsorakozott erdélyi magyar nyelvű sajtó nagyrésze példátlan rágalomkampányba kezdett, a parlamenti képviselők a nemzetárulást súrolva határolódtak el Katona Ádám kezdeményezésétől.
- 7 1992 nyarán az RMDSZ vezetősége titkosítja Csapó József autonómia-státútumát a közelgő választásokra való hivatkozással. Horrible dictu: a brassói kongresszus vonatkozó határozatai dacára a hivatalosan elfogadott státútumok még mindig nem készültek el.
- 8 Borbély Imre: Neptun (1993. szeptember 29., Romániai Magyar Szó) Tamás Sándor: Valahol utat vesztettünk (1995. május 15. Erdélyi Napló)
- 9 Január 31-én a Szabadelvű Kör vitafórumot rendezett „A magyar nyelvű egyetemi oktatás – megváltozott helyzetben” címmel. Az elhangzottakat a Szabadság ismertette kivonatolva. A vitafórum négy főelőadója: Cs. Gyimesi Éva, Magyar Vincze Enikő, Magyar Nándor László és Egyed Péter szavaiból kiolvasható alaptézis, hogy az önálló magyar egyetem létrejöttének nincsenek meg az objektív feltételei, létrehozásának tehát nem a román politikai akarat hiánya a fő akadálya. (Az már külön pikantériája a dolognak, hogy az események felpörgése előtt egy hónappal, a Szabadság 1997. január 7-i számában megjelent 153 magyar egyetemi tanár által aláírt, önálló magyar egyetemet követelő állásfoglaláshoz Cs. Gyimesi Éva is csatlakozott.)
- 10 A jelenleg hatályos törvényi szabályozás 10.000 tagot követel meg és ezzel egyidőben legkevesebb tíz megyében legkevesebb 250 tagot.
- 11 Idézet a Reform Tömörülés alapszabályzatából.
- 12 A Markó Béla nevével fémjelezett RMDSZ-vezetés négy és fél év alatt sem teljesítette azt, amit Brassóban 1993 elején két évre vonatkozóan vállalt. S a jelenlegi politikai konstelláció (az RMDSZ közép-kaderek feltétlen támogatása, a kialakult elnök-hű nomenklatúra, a kormányzati szerep) egyáltalán nem kedvez a brassói program „leporolásának” (hisz az Markóéknak köszönhetően már évek óta a raktárban nyugszik a politikai kacsatnak ítélt egyszerűhasználatos kampánykellékek között) és a nemzeti autonomizmus útján való fokozatos előrehaladásnak.

Magyar szomszédsági politika

1994 – 1998

Az elmúlt négy évben a kormány igyekezett kisajátítani a hazánk és a szomszéd országok közötti "nagy békéltető" szerepét, s ezen nincs is mit csodálkozni, hiszen mi mással magyarázhatná a határon túli magyarok jogvédelméből szerzett siralmas bizonyítványát, mint azzal, hogy ez a jó szomszédi kapcsolatok ára. Valamiért. Sokan joggal kérdezik, hogy legitim-e az ilyen magyarázat? Most kérdezzünk mást: azt, hogy igaz-e?

Az MSZP 1994-es választási ígéretét, hogy rendezi kapcsolatainkat Romániával és Szlovákiával, két alapszerződés formájában próbálta valóra váltani. Ma a magyar külpolitika irányítói arra büszkék, hogy a szlovák-magyar szerződés betartásáért küzdenek. Van is miért küzdeniük, mert az egyezségből minden fajta garancia kimaradt. Ennek beismeréseként egy időben sűrűn elhangzott, hogy a szerződések kisebbségpolitikai végrehajtása akadozik, viszont minden más téren jól megy az együttműködés. Az ilyen megjegyzések azonban az esztergomi híd tervének abortálódása után elmaradoztak. Igaz, a román-magyar alapszerződés részben Constantinescu hatalomra jutása, részben a szerződés elvárásainak teljes igénytelensége miatt valamivel könnyebben működik, mint a szlovák-magyar, de egy-egy romániai koalíciós válság elég, hogy még ennek végrehajtásán is csorba essen. Az alapszerződések megkötése tehát igazi kudarc történet.

Önmagában véve emiatt még nincs mit keseregni, hiszen a végeredmény a fontos. De mi a végeredmény? A kisebbségek kárára tett áldozatoknak köszönhetően javult-e a Magyarországról alkotott vélemény a szomszéd országokban? Ma semmivel sem ír kevésbé negatív hangnemben a szomszéd országok többségi sajtója Magyarországról és a magyarokról, mint az Antall-korszakban. Csak éppen 1994 előtt ugyanezért az eredménytelenségért sokkal kevesebb áldozat

tot hoztunk, mint 1994 óta. A média hangján kívül a közvélekedés sem jobb ma hazánkról a velünk határos országokban, mint korábban. Romániában a demokratikus kormány hatására lassan javulni kezdett ugyan Magyarország megítélése, de ezt a folyamatot tökéletesen derékba törték miniszterelnökünk fölösleges kijelentései a vízumkényszer bevezetéséről. Közben például a lengyel kormány úton-útfélen fogadkozik, hogy utolsó töltényig harcolni fog a keleti szomszédokkal szembeni vízum alkalmazása ellen (pedig Schengen nyomásának Lengyelország sem képes ellenállni), addig a mi országunk vezetői már most kilátásba helyezik az ilyen "áldásokat", pedig a probléma egyelőre nem is aktuális.

Az 1994 és 1998 körüli időszak magyar szomszédsági politikájának mérlege tehát nemhogy nem pozitív, hanem elkeserítően negatív. Kérdés, mennyiben tud kedvezőbb jövőt kínálni a mai ellenzék? Csak annyiban, hogy nem hajlandó fölösleges áldozatokra a kisebbségek rovására, vagy pedig a jó szomszédság területén is eredményekkel kecsegtethet?

A környező államokkal kialakítandó jó viszonyt az ellenzék* és a kormánypártok egyformán az első számú feladatok között tartják számon. Az egykori német "Ordnung muss sein" mintájára a magyar külpolitikában ma a "Frieden muss sein" doktrína körüli konszenzus uralkodik. A közös elv motivációi azonban nem teljesen azonosak, s ennek a következményekre is hatása van. Az MSZP és az SZDSZ érvelése lényegében kimerül abban, amit az ellenzék sem tagad, hogy a szomszédsági kapcsolatok teherképe nem zavarhatja Magyarországot euroatlanti integrációját. A kormánypártok ebből azt a tanulságot vonják le, hogy minden áron és feltétel nélkül teljesíteni kell az EU és a NATO napi elvárásait ezen a téren (is). Így születtek az alapszerződések. A

jobb-közép pártok következtetése szerint viszont hosszú távú stabilitást kell teremteni környezetünkben, akár a nyugati napi sugallatok ellenében is, mert a térség jól kiszámítható nyugalma tesz minket igazán alkalmassá az EU-tagságra.

Az ellenzék számára ez fontos, de nem egyetlen motiváció. Legalább ilyen lényeges a magyarok és románok, magyarok és szlovákok, magyarok és szerbek sok évszázados termékeny együttélésének folytatása, a magyarság felelőssége szomszédai iránt, a határon túli magyarok jóléte stb. Éppen ezért ellenzéki megközelítésben akkor és csak akkor beszélhetünk biztonságos európai beilleszkedésről, illetve igazi kiegyezésről szomszédainkkal, ha az utóbbiba minden érintett nemzeti és nemzetiségi közösséget bevonunk.

A ma kormányzó koalíció szemmel láthatólag választási kényszert érez: azt hiszi, hogy vagy jó szomszédi kapcsolatokat kell ápolnia, vagy a nemzetiségi jogokat védenie, a kettő együtt nem megy. Nem teljes következetességgel, de többnyire az előbbit választja. Tisztelet persze annak a maroknyi kisebbségnek, amely teljesen esélytelen küzdelmet folytat az SZDSZ-ben és az MSZP-ben ez ellen a választás ellen. A jobb-közép gondolkodás szerint ezzel szemben a jó szomszédság és a kisebbségi jogvédelem elválaszthatatlan egymástól. Nem is két fogalom ez, hanem egy. Szomszédaink ugyanis mindaddig rettegnek fognak Magyarországtól, amíg azt látják, hogy a magyar kisebbségnek oka van fellázadni. Éppen ezért a kisebbségi jogok megalkotása nem legyőzése szomszédainknak, hanem a velük közös győzelem záloga. A szomszéd nemzetek, a magyar kisebbségek és Magyarország – csak ez a három erő és csak együtt képes félelmeiktől, s éppen

* A szerző összegzése az 1998. májusi választások előtt készült – melyet nem közölt le a Magyar Nemzet

ezért feszültségektől mentes Közép-Európát teremteni.

Miert nem értette és miért nem érti ezt a mai magyar kormány? Feltételezem, hogy azért, mert a programszerűen vállalt jó viszonyt leszűkítették a szlovák illetve román és a magyar kormány jó viszonyára. Márpedig amikor nálunk az MSZP és az SZDSZ hatalomra jutott, akkor Romániában Ilescu, Szlovákiában Mečiar uralkodott. A Horn-kabinet az ő feltétlen támogatásukkal vélte elérni a "történelmi megbékélést". Ez totális melléfogásnak bizonyult. Magyarország messzemenő segítséget nyújtott mindkét országban egy-egy szélsőségesen magyarellenes politikusként, ami eleve lehetlenné tette a megbékélést. Persze, a legjobb diplomatával is megesik, hogy téved, de 1994-ben már Ilescuról is, Mečiarról is világosan tudni lehetett, hogy hogyan viszonyulnak a magyar kérdéshez. Teljes naivitás volt azt remélni, hogy az ingyen osztott magyarországi támogatás fejében megtámaszkodnak. Unikum lettünk, hiszen aligha akad még egy olyan ország a világon, amely teljes következetességgel saját támadóit részesítené diplomácia kedvezményekben külföldön. Pedig mindkét országban akad európai profilú, demokratikus erő, akit nemcsak saját érdekünkben, hanem szomszéd nemzetek érdekében is támogatni lehetne. Romániában a demokratikus kormányon kívül ott van az olyan független politikai mozgalom, mint a Smaranda Enache vezette Pro Europa. Szlovákiában Carnogurski saját országa jobb európai megítéléséért akár a nagymarosi kérdésben is kész lenne elfogadni a nekünk kedvező hágai ítéletet.

Mečiar és Ilescu segítése mindamelllett nemcsak a magyar érdekekkel ellenkezett. Mindkét személyiség neve egy-egy olyan politikai tábor főjele, amely hátráltatja, sőt, Szlovákia esetében teljesen meg is akadályozza saját országát a nyugati felzárkózásban, s éppen ezért oroszlánrészt vállal Közép-Európa destabilizálásában. Úgyhogy a Horn-i külpolitika (nem céljaiban, de gyakorlatában) szlovák-, román- és stabilizációellenes. Az ilyesmiért szomszédaink körében aligha illet majd minket hódolat.

Ehhez képest meglehetősen rossz száízű tréfa, amit miniszterelnökünk számos hasonló előzmény után nőnap TV-interjújában is megtett az idén, hogy ő vádolta a Fideszt hazardírozással a szomszédsági politika terén.

Mire támaszkodhat a jövőben egy olyan kormányzat, amely szeretné korrigálni a most uralkodó külpolitika baklövéseit? A diplomáciai sikertelenségek ellenére az elmúlt négy év során a hazai ellenzék, a határon túli magyarság és a szomszéd országok többségi társadalmát képviselő demokraták közös jövőképeinek kialakításáért több műhelyben folyt komoly és eredményes munka. A Fidesz erdélyi, kárpátaljai, felvidéki szabadegyetemein hazai politikusok s az adott ország többségi, illetve magyar kisebbségi vezetői együtt körvonalozták a megegyezés lehetőségeit. Az MDF a Közép-Európai Demokrata Fórumokra a térség országainak konzervatív pártjait hívta meg a végek magyarságának képviselőivel együtt, hogy közösen

egyengessék hazánk és szomszédaink útját az Európai Unió felé.

Amérsékelt ellenzék tehát megmutatta, hogy képes az összes érdekelt fél bevonásával megteremteni a jó szomszédi együttélés és a hosszú távú stabilitás szükséges feltételeit. A jövő bölcs kormánya erre az alapra igen kiegyensúlyozott és kiszámítható külpolitikát építhet, ha Magyarország és szomszédai jó viszonyának koncepcióját a határon túli magyar közösségek vezetőivel együtt alakítja ki. A koncepció leglényegesebb összetartó eleme nyilvánvalóan Magyarország környezetének lehető legbiztonságosabb nyugati integrációja lesz, amiben nemcsak a magyar kisebbségek és Magyarország érdekeltek, hanem szomszéd országaink is.

Megvannak tehát a csirái az összefogásnak a szomszéd nemzetekkel a közös európai jövő érdekében. Kormányváltás esetén adottak egy olyan stabil szomszédsági politika alapjai, amely a magyar kisebbségek támogatásán nyugszik.

SZESZTAY ÁDÁM

DR. HALÁSZ GYÖRGY (1946–1998)

Életének ötvenkettedik évében, betegségével vívott hosszú küzdelme után elhunyt dr. Halász György, Az Erdélyi Magyarságért Alapítvány alapítója. 1998. május 25-én kísérték utolsó útjára. Gyászolják: családja, barátai, kollégái és mindazok, akik szerették, tisztelték.

Halász György, akinek korábban nem volt kapcsolata Erdélyben, értékközpontúsága révén felismerte a rész jelentőségét az egészben, az erdélyi magyar nemzetrészt alkotásainak jelentőségét az összmagyar és az európai kultúrában. Az Erdélyi Magyarságért Alapítvány és a lap saját halottjának tekinti, és a sírnál elhangzott beszéd közreadásával tiszteleg emléke előtt:

Szeretném kifejezni személyes érzéseimet ebben a szomorú órában. Sajnos, nem volt szerencsém szoros ismeretségben lenni Györggyel – csupán néhány alkalommal találkoztunk Chicagóban –, de már első találkozásunk alkalmával nagy hatást tett rám nemcsak magabiztos fellépése és kellemes modora, hanem a mi Britannica-vállalkozásunk iránti elkötelezettsége is.

Számomra György azt a fajta, a mai specializált világunkban ritkaságszámba menő kivételes tehetséget testesítette meg, aki sikeresen tudta egyesíteni magában a művészt, az értelmiségit és az üzletembert. Egyszerre volt szerkesztő, kiadó és vállalkozó. Minthogy életem során magam is váltakozó sikerrel próbáltam megfelelni ezeknek az igen különböző feladatoknak, nagyra értékelem azt a módot, ahogy ő képes volt megfelelni mindhárom szerepben. György maga volt a Britannica Hungarica. Életet adott a vállalkozásnak, és életben tartotta dinamizmusával és kitartásával. Hihetetlen eredmény ez. Hiszem, hogy a sorozat Györgyhöz méltó emlékműnek bizonyul.

Az üzleti életben elért eredményei mellett Györgyre olyan emberként emlékezem, aki az európai hagyomány legjavát testesítette meg. Magabiztos birtokosa volt kultúrájának. Élmény volt beszélgetni vele, osztani tudásában és új energiát meríteni életerejéből. Mindannyiunknak nagyon hiányzik. A minket elválasztó távolság ellenére mi mindannyian személyes veszteségünknek érezzük halálát.

Őszinte részvétellel, Frank Gibney
az Encyclopaedia Britannica szerkesztőbizottságának elnökhelyettese

ERDÉLY

MAGYARSÁG

Erdély
és az
1848/49-es
forradalom
és
szabadság-
harc

Kossuth Lajos az emigráció hosszú évtizedei alatt állandóan készen állt az újabb magyar függetlenségi háborúra, amely során átgondolta a magyar nemzet és a nemzetiségek viszonyát és jövőjét is. A románlakta vidékeken a román közigazgatás, anyanyelvhasználat teljes szabadsága, az évenkénti nemzetgyűlés már a Kossuth és Bălcescu által aláírt „megbékélési tervzet”-ben is szerepelt.

Az 1851-ben Törökországban papírra vetett „Kütahyai alkotmány” pontosít: egyes lakosú területen helyi önkormányzat létesül, a nyelvhasználatot a központi hatóságokkal, a bíróságokon, az oktatásban a lakosság nemzeti hovatartozása szerint állapítják meg, a közös hadsereg mellett német, szerb, román nemzetőrséget állítanak fel, Fiume hovatartozásáról népszavazás dönt stb.

Az európai erőviszonyok átalakulásától, így az itáliai osztrák-ellenes háborútól azt várta, hogy kialakul egy keleti front, és közös magyar, lengyel, szerb, román felkelés tör ki. Úgy vélte, Olaszországnak létkérdése, hogy az „olasz hadi operációk a harcizias magyar nemzet függetlenségi törekvéseivel kombinációba hoztassák”. Hatására lépett az olasz kormány, amikor Antonio Canini közírórt követi minőségben Szerbiába és Romániába küldte 1862-ben.

Tarsolyában ott volt a Klapka és Pulszky Ferenc által kidolgozott *Duna-konföderációs tervzet* is, amelynek alapja a kütahyai alkotmánytervezet volt. Eszerint a konföderáció „Magyarországból, Erdélyből, Romániából, Horvátországból s netán a Szerbiához tartozó tartományokból állna. Közös ügyek: a honvédelem, külpolitika, külképviselet, a kereskedelmi rendszer, a vámügy lennének. A képviselőházat az államok népességi aránya szerint fogják választani. A szenátusban a nagy és kis államok egyenlő számú tagok által lesznek képviselve... A végrehajtó hatalmat egy szövetségi tanács gyakorolja... A szövetség hivatalos nyelve fölött a törvényalkotó gyűlés fog határozni. A végrehajtó, úgy a tör-

vényhozó hatalom gyakorlatában minden tag saját nyelvét használja. A szövetségi hatóság székhelye váltakozva hol Pesten, majd Bukaresten, egyszer Zágrábban, másszor Belgrádban lesz.”

A községek maguk határozzák meg a hivatalos és az oktatás nyelvét, a megyék szavazással döntenek a közigazgatás nyelvéről. A parlamentben majd minden képviselő anyanyelvén szólal fel. A nemzetiségek számára biztosítani fogják az egyházi, az iskolai autonómiát, politikai, gazdasági, kulturális egyesületek létrehozását, saját nemzetgyűlésük tartását.

Kossuth Erdély kérdésében 1862 tavaszán a legmesszebbre ment el. Feladva az unió elvét, általános népszavazás elé utalta volna a kérdést: *akarják-e románok,*

magyarok, szászok a közigazgatási különállást, az autonómiát? Akarják-e a szövetségi viszonyt Magyarországgal? És a többi állammal? Egyetlen kikötése volt: köztessen perszónalunio

Kossuth és Erdély kérdése

Magyarország és Erdély között.

Ekkor váratlanul, Franciaország uralkodója, III. Napóleon 1862. július 8-án fegyverszünetet kötött Ferenc József osztrák császárral. Így, nemzetközi támogatás hiányában a kelet-európai nemzetek felszabadító háborúja épp úgy, mint Duna-konföderáció akkor került a napirendről. Örökül hagyta azonban továbbgondolásra, átértékelésre. Aurel Popovici, Vaida-Voevod, Jászi Oszkár, Bajcsy-Zsilinszky, az erdélyi szociáldemokraták átírásai után kortársainkra vár a feladat eldönteni: vegyük le egyszer és mindenkorra a napirendről a *konföderációt, az autonómiát* kérdését, vagy épp lassan de biztosan, annyi keserű tapasztalat után mára megérett az idő, hogy magyarok és nem magyarok, függetlenül a nemzetközi politikától, vagy épp azt kihasználva, nekilássunk közös sorsunk alakításához és kipróbáljunk végre a Kossuth által megálmodott államformát, a *konföderációt/öderációt, benne egy autonóm Erdellyel.*

L. I.

34 / M E L L É K L E T

"UNIÓ VAGY HALÁL!"

Erdély és az 1848/49-es forradalom és szabadságharc (Kronológia)

● **1848. március 20.** Kolozsvár. A liberális nemesség részéről Bethlen János és a konzervatív Jósika Lajos közös programnyilatkozatot ír alá az unióról, a törvény előtti egyenlőségről, a reformokról és a közteherviselésről.

● **1848. március vége.** A magyarországi jobbágyfelszabadítás hatására a román parasztok több helységben megtagadják a robotot.

● **1848. március 29/április 10.** A *Foaié pentru minte* közli Alexandru Papiu-Ilarian tudósítását arról, hogy a hónap folyamán a „különajkú nemzeteknek nemzeti léte és édes nyelve biztosítása”, valamint „örökváltság minden kárpótlás nélkül” esetében a románság is elfogadja az uniót. George Barit széleskörű autonómiát, etnikailag egységes, a közéletben az anyanyelvhasználatot biztosító megerendszerre felépülő alkotmányos államot hirdet meg.

● **1848. április 11.** V. Ferdinánd bekezesíti az utolsó rendi országgyűlést és szentesíti törvényeit. A VII. törvénycikk kimondja Magyarország és Erdély egyesítését. Teleki József erdélyi főkormányzó a király jóváhagyása nélkül május 29-re összehívja az erdélyi országgyűlést.

● **1848. április 21.** Az erdélyi Szász Nemzeti Egyetem emlékiratot intéz az uralkodóhoz, melyben tiltakozik az unió ellen. A szász autonomista mozgalom hívei birodalmi államszövetséget akarnak, Ausztria és Erdély unióját, az autonóm Erdélyben egy szász önkormányzatot.

● **1848. május 15.** Balázsfalva. Az erdélyi román nemzeti gyűlésen kb. 30-40.000-en vesznek részt. Az erdélyi románság felesküszik a császárra, a román nemzetre, és 16 pontban foglalja össze nemzeti kívánságait: számarányuknak megfelelő részvétel az országgyűlésben és a tisztségek elosztásakor, negyedik nemzetként való elismerésük, jobbágyfelszabadítás, közteherviselés, az ipari szabadság bevezetése, és az unió kérdésében addig „ne tárgyaljanak, amíg a román nem válik alkotmányos és szervezett, a törvényhozás házában

tanácskozó- és határozati-szavazati joggal felruházott nemzet.”

● **1848. május 19.** Batthyány Lajos a délmagyarországi és határőrvidéki polgárháború elhárítására fegyverbe szólítja a székelyeket. A Székelyföld ezzel kicsúszik az osztrák katonai vezetés kezei közül.

● **1848. május 21.** A nagyváradi ifjúság szózatot intéz az erdélyi románsághoz. Kéri, hogy a polgári átalakulás érdekében fogjanak össze a magyarokkal, és hogy vívják ki a saját nemzeti szabadságukat.

● **1848. május 29.** Kolozsváron megnyílik az utolsó rendi országgyűlés, amely másnap kimondja „a két testvérhaza”, Erdély és Magyarország unióját. A román nemzet nevében Leményi görög katolikus püspök is hozzájárulását adja.

● **1848. június 6.** Az erdélyi rendi országgyűlés elfogadja a jobbágyfelszabadítási törvényt, és június 18-ra kitűzi az úrbéri szolgáltatások megszüntetésének időpontját. Ezzel 160.000 család mentesül az úrbéri szolgáltatások terhéől.

● **1848. június 10.** Az uralkodó elfogadja a kolozsvári uniótörvényt. Sikerül elhárítani az osztrák kormány feltételeit, amely azt szeretné, ha Magyarország cserébe magára vállalná a birodalmi államadósság egy részét, s ha az erdélyi katonaság és határőrség az osztrák hadügyminisztériumnak lenne alárendelve.

● **1848. június 19.** István nádor ki nevezi báró Vay Miklóst Erdély királyi biztosává.

● **1848. június 23.** V. Ferdinánd a balázsfalvi román nemzeti gyűlés küldöttségét a magyar országgyűléshez utasítja. A román nemzeti mozgalom vezetői abban bíznak, hogy Havasföldön kitör a forradalom, és a bukaresti kormány majd eléri a magyar kormánynál a román követelések teljesítését. Ahogyan Bariț mondotta: „a román nemzet sorsát Bukarestben és Jászvárosban döntik el, nem pedig Kolozsvárott, sem Balázsfalván, sem Budán.”

● **1848. július 16.** Az erdélyi országgyűlés uniós bizottságot küld ki az

eltérő magyarországi és erdélyi helyzet miatt szükséges törvényjavaslatok kidolgozása végett.

● **1848. augusztus.** Feszült a helyzet Erdélyben. A falvak megtagadják az engedelmességet, a megyei igazgatás felmondja a szolgálatot. A románság mozgolódik. A hónap végén Wesselényi a felsőházban törvényjavaslatot terjeszt be a román nyelvhasználat kiszélesítéséről. A törvényjavaslat elakad az országgyűlés elnökénél.

● **1848. szeptember 18.** Az újabb balázsfalvi román nemzeti gyűlésen nem ismerik el az uniót, határozatot fogadnak el arról, hogy Erdély külön tartományként kerüljön közvetlenül a birodalmi kormány fennhatósága alá, hogy az erdélyi országgyűlésben számarányuknak megfelelő képviselőkhöz jussanak. Vay Miklós a feszültség enyhítésére leállítja a katonai összeírást és több letartóztatott román értelmiségit szabadlábra helyeztet.

● **1848. október 2.** A Szász Egyetem is kéri, hogy a Királyföld kerüljön közvetlen birodalmi fennhatóság alá. Stephan Ludwig Roth álláspontját legtöbbször osztották: „1. A magyarok mellé állunk, így a románok és az összmonarchia ellen leszünk. 2. A románok mellé állunk, így a magyarok ellen leszünk az összmonarchiaért. A magyarok és a románok véletlen dolgok. A fontos az összmonarchia elve, mert ez az eszme Ausztria proklamált alkotmányának biztosítóka.”

● **1848. október 4.** A császár nyílt parancsot ad ki, melynek értelmében Puchner Antal altábornagy, az erdélyi főparancsnok tejhatalommal bír Erdélyben. Puchner elképzelése, amelyet szeptember 15-én fejtett ki a bécsi hadügyminiszternek: „felvetődik annak szükségessége, hogy olyan befolyást kell gyakorolni a román népre..., hogy azzal a magyar demokratikus törekvéseket korlátok közé szorítsuk...”

● **1848. október 10.** Kossuth kiáltványt ad ki a székelyekhez, melyben

felszólítja őket a „hazaárulók” elleni fellépésre.

● **1848. október 16.** Miután az uralkodó kinevezi Alfred Windischgräetz hadseregtábornokot a császári hadsereg főparancsnokává, hogy leverje a bécsi és a magyar forradalmat, a temesvári vár császári őrsége nem engedelmeskedik többé a magyar kormányoknak. A szebeni főhadiparancsnok elismeri a Román Nemzeti Komitét, amely a régi gubernium helyére akar lépni. Fő feladata a közigazgatás kiépítése. A megyék élére Puchner lehetőleg román származású katonatiszteket, adminisztrátorokat állít.

● **1848. október 18.** A nagyszebeni főparancsnokság felszólítja az erdélyi románokat a magyar kormány elleni felkelésre. Lemény továbbra is kitart a magyar kormány mellett, de Şaguna ortodox püspök felszólítja híveit: kövessék Puchnert. egymásra találnak a szászok, a románság vezetői és a császárhű hadsereg. Az ellenforradalom fő ereje a nagyszebeni főhadiparancsnokság és a két román határorérezred lesz.

● **1848. november 28.** A háromszéki székelyek nem hódolnak be Puchner altábornagynak. Şepsiszentgyörgyön fegyveres ellenállást hirdetnek. Gábor Aront megbízzák a lőszergyártás és hadfelszerelés megszervezésével. Több mint 70 ágyút öntenek.

● **1848. november 29.** Kossuth Lajos Bem tábornokot nevezi ki az erdélyi hadsereg főparancsnokává. Hídvégnél a háromszékiek visszaverik a császári csapatokat.

● **1848. december 18.** Csucsánál Bem serege feltartóztatja Puchner Pest felé nyomuló seregét.

● **1848. december 20.** Az erdélyi hadsereg három irányból megindul Kolozsvár felé, és 25-én felszabadítja a várost. Ezzel kettévágja az osztrák hadi erőket.

● **1848. december 28.** A háromszéki székelyek fegyverletételi egyezményt kötnek Puchner altábornagy erdélyi főhadiparancsnok megbízottaival.

● **1849. január 3.** Bem tábornok sikeres csatát vív Erdély északi részén, majd tovább vonul Marosvásárhely felszabadításáért.

● **1849. február 4.** Puchner altábornok a Havasföldről érkezett 2000 fős orosz katonaság segítségével Vízaknánál megveri Bem seregét.

● **1849. február 25.** Andrei Şaguna erdélyi görögkeleti püspök emléké-

irattal fordul I. Ferenc Józsefhez, melyben kéri az összes románlakta részek egyesítését a birodalomban és önálló román tartományként történő felvételét.

● **1849. február 26.** Bem kiúzi Karl Urban alezredes csapatait, aki február 5-én tört be Bukovinából Erdélybe.

● **1849. március 2-3.** Medgyesnél Puchner altábornok csapatai megverik Bem seregét, aki Segesvárra vonul.

● **1849. március 3.** I. Ferenc József feloszlatja az osztrák birodalmi ülést és kiadja az ún. olmützi alkotmányt, amely kimondja a nemzetségek egyenjogúságát és Magyarországról leválasztja és különálló tartománynak minősíti Erdélyt és a Részeket.

● **1849. március 11.** Bem serege hadisikerként könyvelheti el, hogy Nagyszeben, a császári erők központját, sikerrel veszi be. A menekülők Havasföldre távoznak.

● **1849. március 20.** Puchner is menekülni kényszerül. Gyulafehérvár, Déva és a román felkelők által megszállt területek kivételével Erdély felszabadul.

● **1849. április 14.** Kossuth megbízza Ioan Dragoş, hogy tárgyaljon Avram Iancuval, a felkelt románok vezetőjével.

● **1849. április 17.** Bem és serege elfoglalja Karánsebest.

● **1849. május 5.** Dragoş megkezdi tárgyalásait. Másnap, Hatvani Imre szabadsapatai Abrudbányánál megtámadják a Dragoşsal tárgyaló Avram Iancu csapatait.

● **1849. május 9.** A román felkelők árulással vádolják Dragoş és megölik. Abrudbánya magyar lakosságát lemészárolják.

● **1849. május 11.** Kolozsváron kivégzik Stephan Ludwig Rothot, aki a szászokat a bécsi udvar oltalmába ajánlotta a magyar kormánnyal szemben.

● **1849. május 16.** Bem sikeres harcot vív a Temesköz visszaszerzésére.

● **1849. május 18.** Teleki László, Magyarország franciaországi követeként megállapodást köt közép- és délkelet-európai emigránsokkal Magyarország föderatív átalakításáról.

● **1849. május 28.** Debrecenben megkezdődnek Kossuth és Nicolae Bălcescu havasföldi román politikus tárgyalásai a magyar-román meg-
egyezésről.

● **1849. június 27.** Avram Iancu békét ajánl a magyaroknak.

● **1849. július 14.** Kossuth és Bălcescu aláírja a megbékélési tervezetet. A magyar felkelők leteszik a fegyvert és felesküsznek a Magyarországi függetlenségére, a magyar kormány elismeri a román nemzetet és biztosítja a román többségű megyékben a kétnyelvűséget, a román nemzeti egyház megszervezését, évenként nemzeti gyűlést, az erdélyi majorsági jobbgyókat mentesíti a feudális kötelezettségek alól. Egy másik egyezmény lehetővé teszi román emigráns légió magyarországi szervezését.

● **1849. július 23-25.** Bem serege betör Moldovába.

● **1849. július 31.** Bem döntő vereséget szenved Segesvárnál.

● **1849. augusztus 3.** A megbékélési egyezmény hatására Avram Iancu felfüggeszti a román felkelők hadműveleteit.

● **1849. augusztus 9.** A honvédség főparancsnokává kinevezett Bem súlyos vereséget szenved Temesvárnál.

● **1849. augusztus 11.** Erdélyben kihirdetik a haditörvényszékek felállítását, mely szerint „mindazon tettek, hibák és merész gonoszságok, melyek a magyar insurgensek-, bujtogatók- és pártütőkkel való egyetértésből következtek és származtak, elláttatni és megbüntetni fognak”.

● **1849. augusztus 17.** Damjanich János tábornok Aradnál leteszi a fegyvert és a várat átadja az oroszoknak.

● **1849. augusztus 19.** Dessewffy Arisztrid tábornok Karánsebesnél szintén leteszi a fegyvert az osztrákok előtt.

● **1849. augusztus 25.** Zsibónál Kazinczy Lajos ezredes is kapitulál az oroszok előtt.

● **1849. szeptember 2.** Haynau tábornok elrendeli a román felkelő sereg feloszlatását.

● **1849. október 6.** Arad. A 475 perbefogott tisztből 231-et ítéltek halálra. Kivégzik a 13 honvédtábornokot.

● **1849. október 25.** Főbelövik Kazinczy tábornokot. Az erdélyi megtorlás során 72 honvédtisztet és 25 polgári személyt ítéltek halálra, 64-et súlyos fogságra és vagyonekobzásra. Egy évre rá, az udvarhoz hú Franz Salmen sász comes és Andrei Şaguna ortodox püspök fényes külsőségek között átveszi a császári kiűzetést.

Összeállította: L. I.

BEM APÓNÁL - ODAHAZA

1. - Ne lepődjék meg, tábornok úr, hogy elmaradva a múzeumot látogató zajos csoporttól, ebben a csendes sarokban egyedül állok Ön előtt. Varsó katonai múzeumában rengeteg a látnivaló, hosszú időbe telik bejárni ezer lengyel esztendőt, még ennél is többet, hajdani hadi öltözetek, páncélok, kézi fegyverek, zászlók, táborigi sátrak között. És hány okmány kínálja magát olvasásra a falakon, a tárlókban! Viharos ezer esztendő zúgott át az Ön hazája fölött a Visztula két partján. Talán csak a mi magyar történelmünk hasonlítható hozzá, a Duna és a Kárpátok tájain.

Egy lengyel csoporttal jöttem ideig: a második világháború legendás ellenállóinak, „honi hadseregének” veteránjaival és egészen fiatal iskolásgyerekekkel. Az öregek saját élményeiket idézték a hadi tárgyak láttán, a diákok számára láthatóan egybeolvadtak a századok, egységben szemlélték, érzékelték mindazt, ami Lengyelország megannyi megtiprása, háromszori szétdarabolása ellenére is, egység maradt mindig. A képzeletben és az emlékezetben nincsenek merev időhatárok, földrajzi választóvonalak: a szellemi nemzet feloszthatatlan.

Ha bemutatkozom ezeknek a lengyel veteránoknak, vagy csak elárulom valamivel, hogy magyar vagyok, talán ugyanaz a jelenet ismétlődik, mint két nappal előbb Katowicében. Romániai íróküldöttség tagjaként időztem lengyel földön. Egyik erdélyi román író elég jól tudott magyarul és szívesen beszélt velem anyanyelvemen. A sziléziai bányák fővárosában, a tízemeletes új szállodában - a város legnagyobb része a háborús pusztítások után épült fel újra - a liftkezelő, egy hórihorgas férfi, hetven felé járhatott, fülelni kezdett magyar beszédemre, és mikor megérkeztünk az ötödik emeletre, velünk együtt ő is kilépett a liftből. Fölém

hajolt, egy fejjel volt magasabb nálam, megszorított, és azt mondta, szép magyar kiejtéssel:

- Drága magyar testvérem!

Megtévesztett a tökéletes magyar kiejtése:

- Ön... magyar?

- Csak lélekben, drága barátom.

A maga népe mentett meg engem. A maga országa adott menedéket.

Megmagyarázta. Közben állt a lift, csöngették érte, de a hórihorgas lengyel nem törődött a türelmetlenkedőkkel. Régóta nem találkozott magyarral. Lengyel katonaként, 1939 őszén, az összeomlás napjaiban, kicsiny csapatával átvergődött a Kárpátokon, az akkori magyar-lengyel közös határon. Megadták magukat a magyar hátravadászoknak. Azok nem fogságba ejtették őket, hanem úgy viselkedtek velük, hogy bajba jutott testvérrel sem lehetne különbül.

- Teljesen szabad voltam a maga hazájában, drága barátom. Losoncon laktam a háború végéig. Ott tanultam meg magyarul. Ott szerettem meg a magyar népet. Szinte fájt hazajönnöm, de hát mégiscsak ez az én országom.

Hányan lephettek volna meg hasonló vallomással a múzeumot látogató lengyel veteránok közül? Tábornok úr, bizonyára hallotta, hogy akár százezerre tehető azoknak a menekülteknek a száma, akik az Ön szülőhazájából áramlottak át a korabeli Magyarországra, s vagy ott maradtak, a nemzet védelme alatt, mindaddig, amíg függetlenségét szintén elveszítve, a magyar állam is védelemre szorult a német seregekkel szemben, vagy tovább mentek Nyugatra, a szerveződő lengyel emigráns hadseregbe, Anders tábornok táborába. Mert az Ön népének hadi története, miként valaha az Ön sorsa is, tábornok úr, gyakran alakult a lengyel határokon kívül, azoktól néha nagyon távol... Ez a múzeum is tanúsága a hányatott lengyel történelemnek.

Magamban voltam és némán szemlélődtem. A múzeumi népek nem ismerték fel bennem a háláját ön elé idehozói kései magyart. A romániai írócsoport ezt a napot Gdanskknak szánta, a második világháborút kirobbantó Danzignak, amelyet mi, magyarok, Balassi Bálint után nevezhetünk Danckának, „az tenger partján, Óceánium mellett”. Ez a nap megmaradt nekem Varsóban, és itt a katonai múzeumnak. Tábornok úr, az Ön kedvéért szívesen lemondtam az Északi tenger látványáról. Jó, hogy így történt, s egyedül maradtam; zavart volna bárki, feszélyez, mivel ez a találkozás csak reánk, kettőnkre tartozik igazán.

Román íróársamnak a katowicei öreg liftest is nehezen tudtam megmagyarázni. Nekem, a romániai magyarnak mondott köszönetet Horthy-Magyarország oltalmazó barátságáért; Losoncot emlegette, ahol megtanult magyarul, ez most egy harmadik országhoz tartozik, ahol a bennszülött magyarok is kezdik elfelejteni a lengyel lifest lelkében megőrzött nyelvet.

Nemcsak az Ön idejében volt végzetesen összekuszálódva a történelem, tábornok úr!

Magyarul tudó erdélyi román íróársam azt kérdezte tőlem a különös katowicei epizód után:

- Kicsoda neked ez a lengyel férfi?

- Hirtelenében nehéz lenne megmagyaráznom.

- Úgy ölelgetett, azt hittem összeroppantja a csontjaidat. Mint ha közeli rokonod lenne, vagy régi jóbarátod.

- Hiszen valóban, az, rokonom. Csak éppen nagyon rég találkoztunk, arra sem emlékszem, mikor.

- Ugyan, milyen ágon lehetne rokonod?

Tábornok úr, ne haragudjon meg érte, de belekevertem Önt a családfámba:

- Régi ág ez, visszamegy egészen Bem Józsefíg.

- A tábornokig?
- Hozzá. Bem apóig.

Komorán elhallgatott. Többé nem hozta szóba önt. Megértettem a hallgatását. Viszonylag fiatal, ő a román iskolákban már úgy tanulta, hogy ön az erdélyi románok halálos ellensége volt. Egyenesen ellenforradalmár. Milyen egyszerű a torzítás logikája, csak egy hamis kiindulópont kell, a többi következik magától. Ha ugyanis Erdélyben egyetlen forradalom és szabadságharc volt 1848/49-ben, ez pedig Avram Iancu Mór felkelése a magyarok ellen, akkor a másik mozgalom, fegyveres harc, a Kossuthé, a Petőfié, a Bem Józsefé csak ellenforradalom lehetett. Ha ön, tábornok úr, a Kossuth katonája volt, akkor nem lehetett forradalmár, csakis ellenforradalmár. Román történelemkönyvek a hatvanas évektől így vésték be ezt a tudatukba, az elemi iskolától az egyetemig.

Hallom – éles belső hallással – fájdalmas dohogását: elfelejtették Erdélyben a brassói bevonuláskor, 1849 kora tavaszán kiadott szózatát, amelyben békességre és összefogásra hívta fel a három nyelvű várost, egyben egész Erdélyt?

„Magyarok, románok, szászok, nyújtsatok egymásnak testvéreleg kezet, távoztassatok magatokból minden gyűlölséget, és boldogok lesztek!”

Tábornok úr, sokszor emlegette az utókor ezt a történelmi tanácsot. Legfentebb az különös, hogy mindig csak mi, magyarok hivatkozunk erre; kisebbségben, 1918 után Erdélyben, de többségben is, 1943-ban Kolozsvárott, mikor a magyar demokráta emlékezetes seregszemléjének, a *48-as Erdély* című kiadványnak ez volt a mottója.

Es emlékeztet önre Brassó megye mai magyar hetilapja, a *Brassói Lapok*. Tapasztalt forradalmárként és hadvezérként jól tudta, hogy a nyomdabetű is fegyver, ha a népek szabadságát és testvériségét hirdeti. Hadi lapokat indít Brassóban, mind a három nyelven: magyarul, románul és németül. A román *Espatriotul* 1849. március 25-én jelenik meg, szerkesztője Cezar Boliac, aki résztvevője volt a 48-as havasföldi román forradalmi mozgalomnak, ennek leverése után menekült Erdélybe, innen lapjának

címe: „A száműzött”. Március 26-án kijött a nyomdából a német *Kronstadter Zeitung*, április 16-án pedig a *Brassói Lap*. A magyar hadi újság június 18-ig jelent meg, szerkesztője Veszely Károly fiatal római katolikus lelkész, aki a szabadságharc bukása után két évig nehéz börtönt viselt Gyulafehérváron. A három hadi újság egybehangzóan hirdette a közös szabadságküzdelem gondolatát A *Brassói Lap* például alcímeként, majdnem olyan nagyságú betűkből szedve, mint a főcím, a *Testvériség* jelszót viselte a homlokán. Brassói nyomdászok között él a hagyomány, hogy Veszely Károly eredetileg *Testvériségre* keresztelte a lapját, magyarokat képpen írva alája, hogy Brassói Lap, de a két cím a nagy sietségben felcserélődött... Tábornok úr, Veszely tisztelendő lapja következetesen képviselte az ön eszményeit, beszámolt a szabadságharc legfontosabb mozzanatairól, szervesen összekapcsolta, mint egymás feltételeit, a társadalmi haladás és a néptestvériség ügyét. Hasábjain újra meg újra feltűnik Gábor Áron ágyúöntő alakja, a háromszéki székelység legendás önvédelmi küzdelme. A május 17-is lapszámban jelent meg riport Gábor Áron és Túróczi Mózes kézdivásárhelyi ágyúgyáráról, *A nép fia* címmel.

„Itt fűrt s faragott a kerekesekek, s csináltatta utána mintáit a kovácsokkal, majd a szíjgyártók szakmáit vette számon, s midőn alig engedett nekik enni és aludni, maga is folytonosan munkálkodása közben csak száraz kenyérral élt, és éjszaka is dolgozott, sőt, ha az utcán tengődő suhancokat előtalált, dologra úzte és kényszeríttette őket, majd a k.vásárhelyi löporgyártáshoz látogatott be, majd a töltények készítésére, miben a S.szentgyörgyi lelkes fiatal lányok tüntették ki különösen magukat. Így éjt nappá téve feszült munkássággal futott, fáradozott M.Hermányban, S.Szentgyörgyön, K.vásárhelyen és egyebütt. Így készített el táborozás közben 9-10 ágyút, végefelé K.Vásárhelyen állítván fel az öntödét.”

2. – Ősz öregként ábrázolja önt az a festmény, amely az 1849. évi erdélyi csatáit bemutató tárlók fölött fogad. Csak-

ugyan: apó, ahogy erdélyi hadjáratai során székely katonái nevezték, nem tiszteletlenségből, hanem igazi gyermeki szeretettel.

Lélektani megfigyelés, hogy a száműzetés gyorsan öregíti az embert. Legyen az külföldi vándorlás, vagy otthoni, belső emigrálás. Ön 1831-ben, a levert lengyel felkelés után hagyja el a szülőföldjét. Alig 37 esztendő. De rangja szerint már tábornok, ami kiváló katonai tudását bizonyítja. Mikor a honvéd altábornagyi rangjelzést felvarratja, még mindig csak 54 éves. Halálakor is alig ötvenhat.

Harcoltak a seregben jóval idősebb hadfiak is. Egyikre bizonyára emlékszik, tábornok úr, hiszen felfigyelt rá, feladatokkal bízta meg.

„Bem, látván fejr hajamat, szép fegyvereimet, gondolta, hogy nem éppen valami pórnépből lett katona, és szép szóval kérdé, mit akarok...”

Gróf Bethlen Lajos kerlési birtokos hatvanhat évesen állt be honvédnek, igen közvitéznek, Bem seregébe... A múlt század elején a nemesi felkelés tisztje... a Bécsi Kongresszus idején, 1814-ben a lovaival hívja fel magára az érdeklődést Ausztria fővárosában... Három év múlva a királyi párt kíséri Erdélyben... Később a reformkor nagyjait látja vendégül kastélyában, Kerlésen, annak a dombnak a lábánál, ahol a nevezetes csata zajlott Szent László és s kunok között... A szabadságharc kezdetén, 1848 őszén iszonyú élmény vezet el a magyar hadba. A környékbeli román jobbágyok megrohanják a kastélyát. „En is csendesesen lefekvén ágyamba” – írta naplójában... Egy óra múltán össze van vagdosva a kastély hálósobájában... Prédálás, rombolás a szobrok, bútorok között... Kilenc sebből „piricskol” a vére. Urban császári ezredes táborába hurcolják, hogy felakasszák... Kétszer, háromszor is elkészül a bitó... Végül mégis élve marad... Ekkor áll be Bem seregébe... A bukás után császári börtönök foglya. Nyolcvanöt évesen hal meg, éppen 1867-ben, a kiegyezés évében...

Nem bizonyos, hogy Bethlen Lajos gróf volt a legöregebb honvéd a szabadságharc idején. De „apó” rang csak önnek járt ki, tábornok

úr. Ősz hajának, amely ezen a festményen úgy csillog, mint a Tihuca-csúcs üstöke télen.

Tihuca! Képzelnéd, hogy élő mosoly villan a festmény halott arcán. Állt ott egy fenyő, 1200 méter magasságban, Tihuca és Marosborgó között. Fenyők királyának hívta az erdők népe, dús ágai és főként vénsége okán. Itt verte szét a frissen verbuvált Bem-sereg 1849 januárjában Urban császári ezredes, a későbbi tábornagy csapatát, úgy, hogy egyenesen kifutott Erdélyből. Részt vett a csatában Teleki Sándor, a koltói gróf, Petőfi egyetlen arisztokrata barátja, aki emlékiratában megidézte az ön tüzes haragját Urban ellen: „Utálom a lovagiatlan katonát. Aki asszonyokat korbácsolat, gyermekeket gyilkoltat, fegyvertelen népet mérszólta: az bot alá való és kötélre!”

Huszonhat fokos hideg volt azon a január harmadikán, a zúz-mara a katonákra fagyott, a tűz pattogott, égetett, de nem melegített. Bem haditerve az volt, hogy kicsalogatja Urbant jól védhető havasi állásából. Takarodót fúvat. Mire a bécsi légiótól odajön két legény, két virágszál osztrák fiatal, s azt mondja önnek:

– Tábornok úr, mi megesküvénk, hogy hátrálni nem fogunk; előre megyünk, de hátra nem! Ezt akartuk jelenteni.

– És önök ma esküszegők lesznek! Mit tudja a kéz, hogy mit akartat a fő?

Megindultak visszafelé. Éktele-nül szidták az öreget. Félórás hátrálás után a keskeny völgy tágasabb helyére ért a magyar sereg. Ekkor Ön kibontotta tervét: a bécsi légió Urban határába kerül, a sereg többi része tovább hátrál, míg előnyös terepre jut. Tudta Ön, miért bízta a nehéz feladatot az osztrák fiúkra; parancsnokuk volt bécsi felkelő korokban, mielőtt ott a forradalmat leverték és ön eljött Kossuthoz, újabb harca feladatért.

Mikor minden seregrész odaért, ahová ön rendelte, akkor egyszerre: szuronyt szegezze! Előre!

Néhány óra múlva Tihuca magaslata az ön seregéé...

3. – Hiányolom Tihuca nevét a két erdélyi hadjárat útjait bemutató hatalmas térképről.

Igaz, itt van Kolozsvár, ahonnan 1848 karácsonyán az első hadjárat elindult, itt van Dés és Beszterce, ahonnan az utak Tihuca felé nyílnak. Nem hiányzik nyilván Nagyszeben, Brassó, Marosvásárhely, Székelyudvarhely, Csíkszereda, Kézdivásárhely, Szászsebes, Déva, Temesvár... Győzelmek és vereségek.

Míg Tihucát rajzolgom ujjaimmal a hadi térképre, oda, ahol lennie kellene, egy felvigyázó asszonyka hozzám lép és jelbeszéddel tudakolja, hogy valami hibát találtam talán a földabroszon? Dehogy, magyaráztam örömmel, éppen az tesz nekem, hogy ezen a térképen minden erdélyi helységnév pontosan úgy van feltüntetve, ahogy Bem tábornok idejében nevezték a városokat. Vagyis mindegyik magyarul.

Miért örültem ennek, kérdezi, ugye, tábornok úr? Mert abban az időben, mikor önnél vendégeskedtem a lengyel katonai múzeumban, a hetvenes években, sehol a világon nem szerepeltek így, magyarul írva az egykori erdélyi magyar városok. Még a magyar anyaországban sem. Ne lepődjek meg ezen, tábornok úr, ez volt a kötelező magyar szokás. A budapesti térképraizolóknak legfőbb helyről adtak parancsot, hogy mondjuk Kolozsvár csak románul írható fel bármilyen térképre, esetleg két nyelven, de akkor a *Cluj* kétszer akkora betűkkel, mint a *Kolozsvár*. Nem szabad megbántani a mai gazdák érzékenységét. Egy nagy állami becsben álló magyar író annyira vigyázott erre az érzékenységre, hogy majdnem teljes oldalas cikke fölél, címként ezt írta fel: *Cluj*. Ökölnyi betűkkel.

Tanulja meg a koszos magyar nacionalista banda, hogy csak *Cluj* létezik, vissza és előre a történelemben. Ez az író annak az orosz hadseregnek az őrnagyi egyenruhájában lépett volt magyar földre, amely elől önnek élete végéig menekülni kellett, országokon és háborúkon át.

Jó, hogy eredeti nevükön szerepelnek itt az erdélyi városok, más-ként miként tudna eligazodni ön, ha kedve támadna újraélni hadi élményeit? Mit kezdene azzal a városnévvel, hogy *Târgu Secuiesc*? Az ön idejében nem létezett ilyen hely-

ségnév románul sem! ha egyáltalán emlegették románul, szóban vagy írásban a színmagyar város, akkor *Chezdi Osorheiként* jegyezték, ami nyilván a magyar elnevezés, romános kiejtéssel. Mai román nevét – *Târgu Secuiesc* – a húszas években adták neki, bukaresti nyelvészek és közigazgatási emberek.

Kézdivásárhely azonban joggal dobogtatja meg az ön szívét, tábornok úr. Itt öntötték Gábor Áron ágyúit, miként az előbb már emlegettem. Emlékezhetik ön a város sajátos építészeti jegyeire, az utcányi mégsem utca udvarterekre, amelyek közrefogják a nagy főteret. Az udvartereket egy-egy iparos cég mesterei lakták, portékáikat házuk előtt állították ki; ott árultak és dolgoztak egyidőben. Ezen a városon haladt át ön 1849 júliusában, midőn három napra „átlépett” Moldvába, Bereck városán és az ojtói szoroson keresztül, hogy személyesen kémlélje ki az orosz csapatmozdulatokat, amelyről riasztó híreket kapott. Visszafelé tartva Bereckben, ez akkor még város, a templom közelében kedves költő-fia várta, miként ezt feleségének szóló levelében ő írta meg. Magam is mindig idézem, ha arra járok, mint-ha a levél nekem szólna:

„Bemmel Bereckben találkoztam, megálltam hintaja mellett, s köszöntem neki, ő odapillant, megismert, elkiáltja magát, és kinyújtja felém karjait, én fölugrom, nyakába borultam, s összeölelkeztünk és csókoltuk egymást. »Mon fils, mon fils, mon fils« szólta az öreg, sírva. A körülálló népség azt kérdezte Egressy Gábortól, hogy »fia ez a generálisnak?« ? most még sokkal nyájasabb, szívesebb, atyább irántam, mint eddig, pedig eddig is az volt.»

Egressy, a nagy színész feljegyezte, hogy Petőfi Sándor egész nap e találkozás hatása alatt állott, az öröm áthévitette a lelkét, versben beszélt, az ön beszédmodorát utánozta.

Két nap múlva következett Fehéregyháza...

4. – Itt, vagyis a segesvári síkon látta ön utoljára a költőt. Megparancsolta neki, hogy vonuljon hátrább a csataterőről; katonaként jól tudta, hogy mekkora a veszély.

Mások se látták ezután Petőfi Sándort. Sem élve, sem halva.

Ha most állnék szemben önnel a varsói katonai múzeum termeiben, számot kellene adnom egy újabb legendáról a költő további életét illetően: a Barguzinban feltárt állítólagos sírjáról.

Megrendült tiltakozással teném, beleborzongva.

Száz meg száz legenda született 1849. július 31-e után Petőfi eltűnéséről, haláláról vagy további életéről. A sors talán azért tette ennyire titokzatossá a fehéregyházai drámát, azért nem engedi elnyugodni a fájdalmat, hogy a költő emlékezete soha ne öregedhessék meg. Porló csontok nélkül a költő csak a szellem halhatatlan világában található meg. Petőfinek nincs sírja, amelyre letegyük az emlékezés virágait, így a szívünkben kell helyet találnunk neki.

Kutatott a halott Petőfi után magyar irodalomtörténész, román orvos (Culceriu doktor), még egykori csendőrtiszt nyomozó is (Dienes András). Minden feltárással tovább teljesedett a segesvári ütközet története, de sem a tömegsírokból, sem a magányos nyughelyekről Petőfi csontjai nem kerültek elő. Minden feltárással alkalmas lett arra, hogy jobban belevésődjék képzeletünkbe a segesvári síkság képe, a Sárpatak hídjá, ahonnan a költő a csatát nézte, a buni kaptató, amely felé menekült. Egészen pontosan bele tudjuk rajzolni a tájba azt a magaslati pontot, ahol a cári tábornok állt, ahonnan vezényelt, és ahol az ön ágyúgolyója leterítette. Tüzéri remekelés volt az a célzás, tábornok úr!

Még most is tele a környék lapangó ágyúgolyókkal. Egyet közülük a szobámban őrzök. Nem én találtam, hanem ajándékba kaptam az egyik július végi Petőfi-ünnepségen, Fehéregyházán, Gábos Dezső tanártól, Petőfi „helytartójától”, az emlékezés és az ünnepségek gondviselőjétől. Mindenki visz magával valamilyen emléket Fehéregyházáról, ha nem egyebet, egy körtefa zöldellő ágát.

Nem lenne ennyire nyugtalanító a Petőfi-idézés, ha ismernék a sírját. Nem ivódott volna bele ennyire mélyen lelkünkbe az a július végi nap, a vereség, amit nem

is érzékelünk csatavesztésként, mivel az élő Petőfi társaságában a szabadság ügye legyőzhetetlen.

Megtörhetné-e hitünket az örök életű Petőfiben egy orosz földön előkerülő csontváz, amely Petőfi jellegzetes farkasfogát mutatná? Elhinné-e ön, tábornok úr, aki csakugyan fiaként ismerte a költőt, hogy nem halt meg valahol Segesvár környékén, hanem oroszországi fogságban folytatta az életét? Meg lehetne-e győzni önt arról, hogy ebben a második életében Petőfi már nem tartotta magát magyar költőnek, hanem jámbor nyárspolgárként tengődött egy orosz postamesternő mellett, ugottan morzsolta napjait, teljes tudatlanságban és érzéketlenségben arról, hogy forrón szeretett feleségével és féltett kisfiával mi történik a letiport országban?

Itt, az ön tárgyi emlékei között ismernék fel igazán, hogy égbekiáltó bünt követett el az orosz cár, ha Petőfi mégis Barguzinban fejezte volna be az életét. Tábornok urat nem kell emlékeztetnem arra, hogy milyen kegyetlen bosszúálló volt a cári hatalom. Ezért kellett önnek, Erdélyből menekülve, bulgáriai száműzetésben mohamedán pasává renegálnia. A kifejezés akkor nem volt szitokszó, így nevezték a nyílt áttérést a keresztény hitről a mohamedán vallásra. Bulgária akkor török birtok, a szultán az úr ott, de nem oly mértékben, hogy a cárral mit sem törődve, menedéket adjon önnek. Csak török hiten élő alattvalóját menthette meg a kiadatástól. Önről az orosz kémek nyomban megtudták volna, ha nem renegál. Tudtak a lengyel felkelésben való vezető szerepéről, a bécsi barikádharcokról, két erdélyi hadjáratáról. Szinte azt mondanám: azért törtek be a Kárpátokba – a bécsi császár könyörgésére –, hogy kézre kerítsék a „legveszedelmesebb lengyel felfogatót”. Helyette az erdélyi sereg hadi levéltárát vitték magukkal.

Mikor szülőfalumban, Uzonban a református templom protikusánál márványtáblát szögeztek fel a szabadságharc helybeli katonáinak emlékeztérére – több mint százán vettek részt a csatákban – és a neveket hiteles névsor alapján szertették volna felvélni a márványra,

a hű uzoniak megkértek, hogy másolnám le a budai honvéd levéltárban rejtőzködő összeírásokat, névsorokat, zsoldistákat. Szívesen segítenének, mondták a levéltárosok. De Bem hadi levéltára még mindig Moszkvában rejtekezik, nem tudták visszaszerezni.

Még akkor se hinnék én a barguzini Petőfiben – azt hiszem, ön még kevésbé –, ha egyszer mégis kinyitnák az orosz katonai levéltárakat és a foglyok névsorában ott találnók a Petőfi nevet. Akár Petrovics alakjában, amit szintén nem hiszek. Petőfiről sok mindent elképzelhetünk, de hogy ép elmével „renegáljon”, ez egyszerűen képtelenség. Megtagadni múltját, verseit, családját, eszményeit?

Ön nem árulta el a hazáját azal, hogy a bulgáriai táborban felvette a Murad Tevfik pasa nevet. Számíthatott arra, hogy előbbutóbb háború tör ki a török és az orosz birodalom között, és ebben a háborúban végre elégtételt vehet a cáriakon, leigázott, szétdarabolt lengyel hazájáért. A háború 1853-ban ki is tört, nyugati hatalmak is beleavatkoztak – krími háborúnak nevezi a történetírás –, de Ön ezt nem érte meg: 1850-ben Aleppóban meghalt. Szíria katonai kormányzója volt, ennyire megbecsülték önt a török hatóságok. Rejtekezése török viseletben nem tartott ki a lengyel feltámadás újabb reménységéig. Betegsége nem volt annyira súlyos, hogy ne lehetett volna megmenteni az életét. Csakhogy nem fogadott el semmilyen orvosságot. Azzal indokolta tartózkodását, hogy soha nem szedett gyógyszereket; a szervezetnek magának kell legyőznie a betegségeket.

Lehetett ez az öngyilkosság keresztény formája is.

Petőfi – ha csakugyan ő volt a barguzini postamesternő férje – csak megölt, kihűlt lélekkel lehetett az.

Csakhogy akkor már nem volt több Petőfi Sándor!

5. – „Konstantinápolyból tudósítanak... Legmegdöbbentőbb a Bem halálának híre.”

Veress Sándor hadnagy, az erdélyi sereg egykori katonája jegyezte fel ezt Várnában, 1851 legelején. Bem tábornokkal együtt hagyja el hazáját, száműzött most ő is. A száműzés minden színhelyén, Tö-

rökországban, Nyugaton vagy Amerikában gyász költözik a lelkekbe. Az ön sorsát, tábornok úr, a fegyvertörés után is nyomon követte a hajdani magyar sereg. Kéves hadvezérhez ragaszkodtak ennyire a katonái.

„Mi mindnyájan az erdélyi hadjáratban szolgáltunk!” – folytatja Veress Sándor. – „Ott voltunk Katona Miklós szerencsétlen dési szétveretésében, ott Kolozsvárott Baldacci hadában, melyet szétverték roham nélkül, s mely szétbomladoza anélkül, hogy üldözték volna. Pedig minő délceg, daliás kinézésű vezéreink voltak: Katona, Baldacci és később Riczkó!

Ekkor megérkezett az öreg, igénytelen kinézésű Bem, ki velünk beszélni sem tudott, s ki csak utolsó szükségből ült lóra, akkor se kötött kardot, és csak lépést lovagolt! Kinézése és bánásmódja bizony nem költhették fel a szétmálolásnak indult sereg csüggeteg szellemét és harckedvét; hanem az rögtön feltűnt, hogy az eddigi koplalás helyett azonnal fehér cipőkkel, hússal és borral láttatnánk el, napidíjunk pontosan kiszolgáltattott, egy csomó új fegyver, néhány szép ágyú, s új ruhák érkeztek hozzánk. Három nap alatt nem lehetett ráismerni a szétfutott, s anélkül, hogy ütközetünk lett volna, megvert sereg. Mint valami meleg szellő, önbizalom áramlott a megfélemlített sorok közt; érzettük, hogy katonák lettünk. Érzettük, hogy vezérünk akadt, öntudatára jöttünk erőnknek.

Ekkor megjelent híres parancsa: »Eddig futottatok, most már győzni fogunk! Karácsonyra Kolozsvárott leszünk!« S midőn e parancs tette lett, akkor az öreg apó iránti bizalom határtalanná lőn.

Jöttek keserű megpróbáltatások – éhség, hideg, fáradtság és megvertetés; de jöttek fényes, páratlan győzelmek, s a sereg a bajokat nem róttá fel neki, győzelmeinkért pedig félistenként imádtá.”

Nemcsak honszeremtől és szabadságvágytól hajtott diák-honvédek tartották zseniális stratégiának önt, tábornok úr, hanem olyan remekül képzett katona, mint a háromszéki Gidófalván született Czetz János, az ön vezérkari főnöke. Talán szerénysége tiltotta, hogy

eldicsekedjék vele: a bécsújhelyi akadémián két eset fordult elő 95 év alatt, hogy egy végzett növendéket elsőnek ne hadnaggyá, hanem főhadnaggyá avassanak. E két katonaiskolás egyike Czetz János volt. A bécsi hadiakadémiáról századosként került ki. Ekkor 26 éves felajánlja szolgálatait a forradalmi magyar kormánynak... A bukás után Argentínában a korszerű katonaiskolás megalapítója, tábornok, akinek nevét intézmények, utcák őrzik a dél-amerikai fővárosban.

Ott van Czetz János ön mellett abban a csatában, amelyet Petőfi Sándor is megénekel:

„Négy nap dörgött az ágyú
Vízakna s Déva közt,
Ott minden talpalatnyi
Földet vér öntözött.”

Tízannyi volt az ellen, folytatta Petőfi, győznünk nem lehetett. Nehéz vereség volt: 400 halott és sebesült, 120 fogoly, 16 elveszett ágyú, köztük egy lovasüteg, kilenc lőszeres kocsi, majdnem az egész málhavonat, még a hadi pénztár is osztrák kézre került.

Mégsem züllött szét a magyar sereg. Ön átgondolt hadirendben vonult Déva felé, hogy ott az ország belsejéből érkező magyar segélycsapatokkal egyesülhessen. Közben újabb és újabb csatákat vállalt Szászsebesen, Szászvárosban. Ha csak négy ágyúja maradt, azokkal is bravúrosan manőverezett. Bizonyára emlékezik, hogy Szászváros mellett, a dombon közelharcban kellett megvédenie az ütegeit. Az osztrákok már-már elfoglalták az ágyúkat, ekkor lovaglőostorával vágott végig az egyik osztrák katonán, és ellenmondást nem tűrő hangon kiáltott rá:

– Mars vissza! Ezek az én ágyúim!

Magyar husárok mentették ki Önt a császáriak gyűrűjéből. A dulakodás hevében az egyik osztrák katona közelről önre sütötte fegyverét és ellőtte kezének középső ujját. Ekkor került az a kötés a kezére, amely Istók János szobrán is látható a budai Bem téren.

Harcostársa, a szemtanú Czetz János hadászati értékelése erről a nehéz magyar menetelésről:

„Így végződött ezen, a háborúk történetében majdnem példátlanul álló visszavonulás, melyhez hasonlót csak a katonák bizalma, lankadatlan kitartásuk, mely semmi veszélytől vissza nem rettent és az agg hadvezér bámulatos lángesze hozhatott létre. Ez volt keserves helyzetünk dacára az egész hadjárat legfényesebb és legszönyorosabb epizódja, mert ez oly hadvezéreket képzett, kik később becsületére váltak mesterüknek és bizonyítékot szolgáltatottak afelől, hogy Bem nemcsak a győzelmet tudta kihasználni, hanem a vereségeket is ki tudta egyenlíteni, egyszóval, hogy Bem hadvezér volt a szó legszorosabb értelmében.”

6. – Még azon a hadi úton, Vízakna és Déva közt kiegyenlítetté Ön a vereséget.

Piski, a Sztrigy folyó mentén. Pontosabban: Ópiski, a régi település, mivel ön és katonái csak ezt ismerhették. Újpiski, a vasúti település és a nagy elágazás állomása majd 1868-ban létesül, együtt az Első Erdélyi Vasúttársaság gyártelepével. Talán nem is sejtették az ön honvédei, hogy itt magyar ősök csontjain jártak mindenfelé. A múlt század elejéig vagy húsz olyan eklézsia állt itt, amelyekben magyarul dicsérték Istent. Süllyedő Erdély földje az, ahol ön – hányadszor már? – megfordította a hadiszerecsét.

A Sztrigy folyó bal partján, a kocsmá épületében a magyar védelem támpontja, hídfőállása. Reggel 9 órától este 6-ig ezért a hídról indult újabb és újabb roham, ezért haltak és sebesültek meg százak mind a két oldalon. Ágyúk dörögtek, szuronyt szegezve rohamoztak. Puchner tábornagy osztrák csapatai átkeltek a folyó bal partján. Az ön csapatai visszaverték őket. Az ágyúkkal a tüzelést szüneteltetni kellett, a csövek annyira átforrósodtak. Volt egy drámai pillanat: a vámház negyedszer cserélt gazdát. Hatalmas kavarodás, holttestek halomban, a hídon honvédek menekülnek. Csak ön áll parancsnoki helyén, a hídfőnél, rendületlenül. Fájdalmas kiáltására életük végéig emlékeztek a túlélő honvédek:

– Ne fuss, magyar! Ne fuss, magyar! Nincs híd, nincs haza!

Jönnek a tartalékok Dédácsról, Szentandrásról – ez is ősi magyar

falu volt valaha – érkeznek a székelly századok, a huszárok, a rend helyreáll, a védelem megszilárdul... A magyar katonák szuronnal veszik be a vámházat... A híd meg van mentve. Vele a haza! Most az osztrákok menekülnek Nagyszében és Gyulafehérvár irányába.

A piski csata kezdetekor nagyjából egyforma volt a két sereg létszáma és az ágyúk állománya. Nem emberi vagy műszaki fölény győzött, hanem a haza és a szabadság szeretete. Az a 11. honvéd zászlóalj, amely főként kolozsvári diákokból állott, minden harmadik emberét elveszítette. Ők, a diákhonvédek a karácsonyi győzelem idején csatlakoztak önhöz.

Tábornok úr, én szomorú emléket hoztam magammal a piski csata színteréről. Alltam az új betonhíd szélén, néztem a Sztrigy folyót, amelyik a Déli-Kárpátokból a Maros közeli medre felé tart. A régi hídból csak megfeketedett cölöpök látszottak ki a vízből, végső pusztulásukat várva.

Valaki megszólított magyarul.

– Honnan tudja, hogy magyar vagyok? – lepődtem meg.

Magas, deres hajú férfi állt mellettem:

– Csak magyarok állnak meg ezen a hídon. Másokat kiket érdekelnének ezek a fekete cölöpök, amelyeken a húsz öl hosszúságú híd állott?

– Más emléket nem maradt a piski csatának?

Nehezen, későre válaszolt, előbb újból szemügyre vett, fürkésző óvatossággal:

– Volt itt egy emlékoszlop. Szép emlékkő, magyar felírással. Megvolt a hetvenes évekig. Akkor kezdték építeni a tömbházakat a vasutak negyedében. Azt mondták, kell a kő a fundamentumba. Elvitték és belekeverték a betonba.

7. – Minő balgaság, tábornok úr! Az igazi hírnév és a marandó emlékezet nem a betonba, hanem a tiszteletbe és a szeretetbe ágyazódik.

Hadjáratai őrzik az ön katonai zsenialitását.

A történelem feljegyezte, hogy ön, a lengyel forradalmár valósította meg a magyar forradalom tizenkettedik követelését, az uniót Erdélyel.

Természetes egyszerűsége és mély embersége a szabadságharc legnépszerűbb vezetőjévé tette önt Erdélyben. Azok az emlékirók, akik az ön seregében szolgáltak, fiúi szeretettel és ragaszkodással emlegetik. Pedig tudott nagyon szigorú is lenni, tábornok úr. Ha lopás történt a seregben, a tolvajt kíméletlenül bitóra küldte. Koós Ferenc emlékiró, aki közhuszárként szolgált végig a két erdélyi hadjáratot, az *Életem és emlékeimben* valómást tesz arról, hogy számára ön az erkölcsi mércét jelentette, a későbbi időkben is önmaga vagy mások cselekedeteit mindig aszerint ítélte meg: vajon mit szólna hozzá Bem tábornok úr?

Koós tiszteletes jegyezte fel az Ön tábori életének egyik epizódját egyszerű katonáinak őszinte megbecsüléséről. Nagyszében győzelmes bevétele után két közkatona, Szász Károly huszár és Nagy Dániel gyalogos betért az egyik rangos vendéglőbe a főtéren. Oda jártak étkezni a sereg főtisztjei is. Más üres hely nem volt, így az asztal före ültek és ebédelni kezdtek. Az asztalnál tisztek, jónéhányan. Egyszer csak megérkezett Bem tábornok és Bethlen Gergely ezredes. Utóbbi éppen Szebenben kapta meg a kinevezését. Velük még egy főtiszt, Makrai László. Azok a tisztek, akik már az asztal körül ültek, izgatottan felálltak, aztán intettek a két közhonvédnek, hogy távozzanak. „Bem észrevette, hogy e közlegényeket el akarják távolítani, kik készek is voltak erre; de Bem nem engedte. Erre aztán felkelt a két tiszt, és Bem s Bethlen Gergely ezek helyét foglalták el. A két közlegény végig ott maradt az asztalnál az öregúrral és a tisztekkel.”

Említettem Istók János szobrát Önről, amely a budai Bem téren áll. Ezt a szobrot, kicsinyítve, itt is láthatom, a varsói múzeumban. Tábornok urat a piski csatában ábrázolja. Tartásában kemény férfiaság, szétlibbenő tábornoki köpenyben lépni készül, sebesült jobb karja felkötve, kinyújtott baljával előre mutat.

Érzem a művész szeretetét, amely a bronzból is felém árad. Istók János barcasági csángó-magyar művész a nép emlékezetében, lelké-

ben élő Bem Józsefet mintázta meg. Maga mesélte el a szobor genezisét, mikor 95 éves korában meglátogattam.

– Nagypám, Veres Borcsa István otthon, Bácsfaluban a térdére ültetett engem, az apró gyermekket, s Bem apóról mesélt. Mindig róla mesélt. Az ő seregében szolgált az erdélyi hadjáratban. Még a beszédét is utánozni tudta. Lengyel szavakat motyogott, persze, nem értettem. De tetszetek, kacagtam rajtuk... Aztán jó harminc esztendő múltán jött a szoborpályázat. Mikor hozzáálltam, egyszerre körülfogtak nagypám meséi a tábornokról...

8. – Keresem az ön használati tárgyait, tábornok úr. Múzeumokban becses minden apróság, ereklyévé teszi a tisztelet. Kevés ilyen tárgyat látok, ennél többet őriz öntől Erdély, Bécs, Párizs. Pedig a szorgalmas lengyel hadtörténészek igyekeztek mindent felkutatni. Megtalálták az ön bécsi segéd-tisztjének, Jasvinszki kapitánynak a kardját, és elhozták ide. Megtalálták másik 1848-as segéd-tisztjének, Edward Jelwinskinek a kulacsát, és azt is kiállították itt. Segéd-tisztjeitől több fegyver, személyes használati tárgy maradt fenn, mint öntől. Hadak útján csak a legszükségesebb dolgokat hordja magával az ember. Ön pedig majdnem két évtizeden át Európa forradalmi útjait járta. Vagy a sors üzenete ez, miként Petőfi holttestének elrejtésével: az ön emléke nem egy kardban, egy kulacsban él, hanem a megfoghatatlan örökkévalóságban, az eszmények, a példa fenségében?

De legalább utolsó évéből, Aleppóból, ahol nyugalmas parancsnoki életét élte, onnan hazaküldhetett volna valamit az utókornak.

Egy ócska sapka, ez jött haza Törökországból Varsóba, ahonnan pályája a világtörténelem égére fölívelt. Egy szürke sapka, ellenzős sapka, minden dísz nélkül, lyukason. Mint egy öreg lengyel paraszt, mint egy lengyel apó vásott sapkája...

ERDÉLY MÁRCIUSA

– Az 1848-as forradalom emléke az erdélyi irodalomban –

Az 1848 tavaszán követelt, majd országgyűlési határozatban is kimondott unióig Magyarország és Erdély külön kormányzati keretben élt, határ azonban természetesen nem volt közöttük. Mindkét ország a Habsburg-birodalom része volt: Magyarország mint királyság, Erdély mint nagyfejedelemség. A kormányzati „különállás” ugyanakkor nem jelentett gazdasági, politikai és kulturális elkülönülést, hiszen a reformkori Magyarország és a reformkori Erdély szíve egy ütemben dobogott, és mindig voltak olyan államférfiak, mint a két Wesselényi Miklós, akik mindkét országban óriási tekintélyt szereztek a nemzeti érdekeket képviselő politikának és a nemzeti egység eszméjének.

Az erdélyi magyarság nyomban azután, hogy a pest-budai forradalom híre megérkezett Kolozsvárra és Marosvásárhelyre, azonosult március 15-e eszméivel. Természetes volt ez az azonosulás, mivel az erdélyi magyarság mindig a magyar nemzet integráns részének tudta magát, és a nevezetes *Tizenkét pont* is hangot adott annak a követelésnek, hogy Erdély és az anyaország ismét államjogi közösséget alkosson.

Az erdélyi magyarok ezért lelkes örömmel fogadták a magyar fővárosból érkező híreket. A Kolozsvárról megjelenő *Erdélyi Híradó* így nyilatkozott március 21-én: „Nemzetek Istene add, hogy e napot évfordulati ünnepe gyanánt ülhessük meg, és ülhessék meg unokáinknak is unokái, az idők végtelenségéig, amaz üdvhozó igék megtestesülésének emlékeztérére, melyeket e napon Kolozsvár város lelkes polgársága s vele összehangzólag Erdély értelmesb és vagyonosb osztályának nagy része, feledve pártszínezetet, feledve a véleménytusák keserű emlékeit, egy szívvel-lélekkel kimondott.”

E lelkesült nyilatkozatot aztán itt következő – bizalomtól áthatott – jövendölés zárta le: „A magyarnak jövendője van; mert e nemzet még tud nagy dolgok iránt lelkesedni s amely nemzet a közelgő vész hírére nem süti le fejét, gyáva odaengedéssel várná bé a háborúk öldöklő démonának pallosát vagy a szolgaság gyalázatos jármát, sőt nemes hévvel lángolva szedi össze erejét, s egységesen dolgozván jogokban, kötelességekben és érdekekben, ez által örök biztosítékú pecséttel szilárdítja ama polgári nagy szövetséget, mely azt tartja, hogy minden, ki e haza szent földének áldásait élvezik honáért, királyáért élni s ha kell halni is kész legyen – ilyen nemzetnek nem lehet, hogy meg legyenek napjai számlálva, annak élni kell és virágozni.”

Etől kezdve a magyar március mindig hozzátartozott Erdély történetéhez: a „szabadság, egyenlőség, testvériség” eszméire alapozott politikai hagyomány az erdélyi magyarság lelki örökségének része lett. Az erdélyi hadjáratban küzdő és életét áldozó Petőfi kései versei ugyanúgy ezt az örökséget képviselték, mint a marosvásárhelyi természettudós-költő, Mentovich Ferenc vagy a dési református lelkész, Medgyes Lajos politikai költészete. Vagy éppen az Erdély peremvidékéről származó Arany János Erdély múltját és jelenét megszólító versei. Ezek a költők egyszerre köszöntötték a népfelszabadító forradalmat, valamint Magyarország és Erdély unióját kimondó törvényeket. Mellettük Kővári László historikus művei vagy Czetz Jánosnak a székely népfelkelők harcait felidéző emlékiratai örökítették meg a negyvennyolcas forradalom és rákövetkező szabadságharc eseményeit.

Erdélyben az unió megvalósítása együttjárt a polgári szabadság

diadalával, hiszen a negyvennyolcas törvényekben rögzített állampolgári jogegyenlőség a román parasztokra és a szász polgárookra is vonatkozott. Az, hogy a havasi románok felkeltek a magyar kormány ellen, s véres leszámolásba kezdtek, amelynek igen sok dél-erdélyi magyar vált áldozatává, valamint az, hogy az erdélyi szászok nagy része a bécsi kamarillához csatlakozott, a császári kormány ármányainak és a nemzetiségi vezetők rövidlátásának a következménye volt. Az erdélyi szászok addigi biztonságukat és kiváltságait is feltették a polgári szabadságjogok forradalmi kiterjesztésétől, a románok pedig, részben a Kárpátokon túlról érkező biztatásra, úgy gondolták, hogy az erdélyi nemzetek demokratikus összefogásánál előbbre való lehet az erdélyi román hegemonia kivívása. Sajnálatosan a magyar kormány is követelt el politikai hibákat és mulasztásokat, midőn késlekedett a nemzetiségek önkormányzatának törvényi megalapozásával: erre már csak a szabadságharc végóráiban szánta el magát.

A magyar kormányzat ennek ellenére a románok és szászok megbékítésére törekedett. Beöthy Ödön erdélyi kormánybiztos 1849. január 6-iki felhívásában a következőket jelentette ki: „a magyar nemzet egyedüli feladata, bármi méltatlanságot és polgáriasság elleni tényt követtek legyen is ellene, hasonló mértékkel vissza nem fizetni – mert ezt sem történelmi nevezetessége, sem világszerte ismeretes becsületes jelleme meg nem engedi. Feladatunk nem hódítás, feladatunk kibékítés, és meggyőzni mindenkit arról, hogy e honnak jövője és mindene az uniótörvényeknek szilárdításában rejlik”. Hasonló megbékéltetést képviselt az erdélyi hadsereg legendás fővezére, Bem tábornok, midőn két alkalommal: egy nagyváradi és egy brassói

felhívásában is felszólította Erdély három népét: a magyarokat, a románokat és a németeket az összefogásra.

Március öröksége több mint egy fél évszázadon keresztül – a világsi fegyverletétel és a trianoni békeszerződés között – az erdélyi szabadelvűség máskülönben is erős hagyományait gazdagította s egészítette ki. Erdély a szabad vallásgyakorlat igen korai – először az 1557-es tordai országgyűlésen történt – kinyilatkoztatása következtében mindig az európai szabadelvűség tűzhelye és műhelye volt. Nos, ezek a szabadelvű hagyomá-

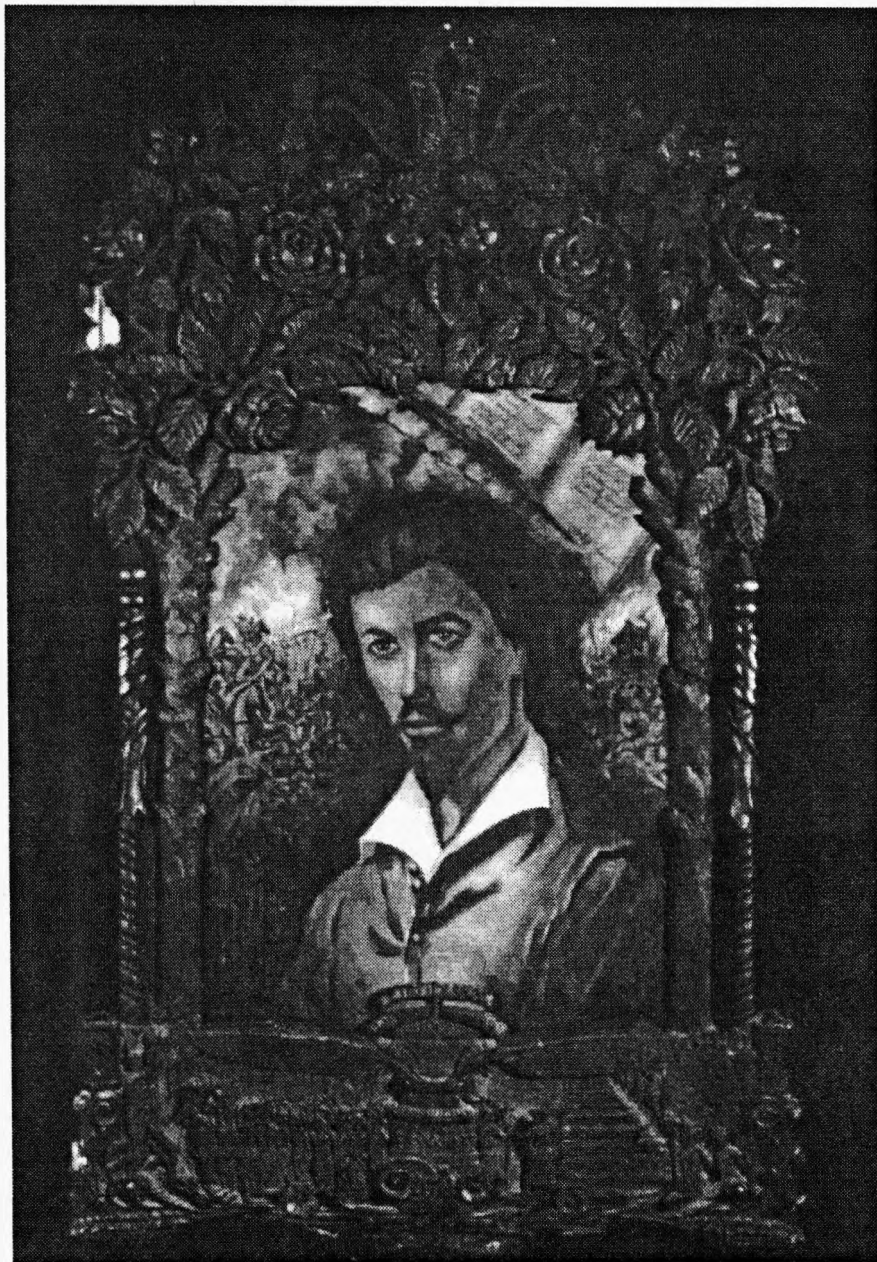
nyok kaptak erősebben nemzeti színezetet a negyvennyolcas forradalom szellemi örökségének vállalásával, a többi között Gyulai Pálnál, Kemény Zsigmondnál, Tolnai Lajosnál és kivált Ady Endrénél, aki éppen Erdélyben – az erdélyi hagyományokban és az ottani politikai kultúrában – kereste a magyarság életerejét megújító forrásokat.

A magyar forradalom és szabadságharc, illetve a két ország uniója és közös küzdelme a nemzeti és polgári jogokért, Erdély magyarságát később is, ne-

hezebb időkben is, mindig bizakodással töltötte el. Jól jelzik mindezt Tamási Áron szavai (*Szabadság a költő szívében*) amelyek a magyar március százéves évfordulóján rendezett Pilvax-kávéházbeli megemlékezésen hangzottak el: „Egy század óta a nemzedékek millió szakadatlan sorokban menetelnek egy ünnep felé, melynek a küszöbéhez érkezünk ezekben az órákban. A küszöböt, amelynél most állunk, a nemzeti test vére és a nemzeti lélek könnyei áztatták; s anyagára nézve vasnál és acélnál tartósabb ez a küszöb, mert álomból vagy, amely el nem pusztul és nem hazudik. S a küszöb mögött egy nemzeti szabadságának jelképes temploma áll, maga az Ünnep, amely teljességében úgy jelenik meg előttem, mintha a születést, a halált és a feltámadást együtt és egyszerre foglalná magában.”

A negyvennyolcas hagyományok által táplált szabadelvűség volt az erdélyi magyarság szellemi támasza 1918 után, midőn a kisebbségi sors terhét hordozva kellett megtalálni a megmaradás lehetőségeit. Petőfi Sándor, Bem tábornok vagy a székely ágyúöntő, Gábor Áron alakja több alkalommal is megjelent a kibontakozó kisebbségi magyar irodalomban. Március örökségét olyan írók ébresztgették, mint Tabéry Géza, aki *A Frimont palota* című regényében a reformkor és a szabadságharc eseményeit vagy Makkai Sándor, aki *Mi, Ernyeiek* című nagy történelmi freskójában a szabadságharc és az önkényuralom erdélyi vonatkozásait idézte fel. Ezek a regények hitelesen jelenítik meg az erdélyi magyarság életét és törekvéseit, közöttük azt, hogy mindig lelki, kulturális és politikai egységben kívánt maradni az anyaországban élő testvéreivel. Mindkét regény egyszermind a Kós Károly és Nyírő József műveivel induló erdélyi történelmi regényirodalom kiváló és jellegzetes alkotása. A nehéz történelmi tapasztalatok ábrázolása során is azt az írói meggyőződést fejezik ki, miszerint Erdély magyar népe és kultúrája elég erős ahhoz, hogy megküzdjön az idegen hódítással és uralommal.

Hasonló irodalomtörténeti szerep jutott Berde Mária és Tamási

Ismeretlen művész: Petőfi Sándor, olaj, vászon, díszesen faragott kerettel, é.n., j.n., 144x85 cm (Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest)

Áron egy-egy regényének. Berde Mária *A hajnal emberei* című, sorában is kalandos műve az erdélyi unió előkészületeit és létrehozását idézi fel, vagyis a reformkortól a kiegyezésig beszéli el Erdély, elsősorban a nagyenyedi magyarság hányatott történetét. A regény első kötete még 1943-ban napvilágot látott; a nemsokára ezután bekövetkező háborús események azonban meggátolták a harmadik kötet kiadását, ami már csak jóval az író halála után, 1995-ben, a kolozsvári református egyházkerület jóvoltából következhetett be. Tamási Áron népszerű műve, az 1953-ban megjelent *Hazai tükör* pedig egy ifjú székely bujdosó visszaemlékezéseinek tükrében idézi fel a magyar forradalom és szabadságharc erdélyi eseményeit.

A szabadelvű hagyományokat keltette életre Reményik Sándor erőteljes költeménye, a *Petrovics ítélt*, midőn a szerb apától és szlovák anyától származó Petőfi példáját állította szembe a fajelmélet és idegengyűlölet hirdető ideológiával: „Fent, a legfőbb Semmitőszékben / Ül minden földi bíróság fölött / Ama más néven ismert Petrovics. / Mi legfőbb bíránk minden faji perben: / A vér: a semmi. A lélek: a Minden.”

Egy másik erdélyi magyar költő, az imént említett Berde Mária a húszas évek végén, midőn az erdélyi magyarság a kisebbségi sorssal küzdve próbált történelemből erőt és önértéket meríteni, családi emlékek nyomán idézte fel 1849 tavaszának lélekemelő élményeit, midőn Görgői felvidéki győzelmeinek híre eljutott Kolozsvárra: „Zászlók virágoztak a háztetőkön. / Az ifjú Isten járt alattunk, a megszábadított Szabadság. / Mámorosan járt / Negyvenkilencnek tavaszán.”

Az Erdélyből elszármazott, mégis mindig visszatérő s önmagát következetesen erdélyi költőnek tartó Jékely Zoltán a havasokban legyilkolt Vasvári Pál végzetének tükrében mutatta meg az erdélyi magyarság tragédiáktól terhes történetét. *Vasvári Pál nyomában* című költeményének tragédiákban illő dallama van, az erdélyi magyar önvédelem nem egyszer vérbefojtott hősiességét idézi fel, s a törté-

nelemnek azt a szinte végzetszerű kíméletlenségét, amely újra és újra eltorlaszolta az utat az erdélyi magyar felemelkedés előtt: „Köröskörül les százezer halál ránk / s szívünkre már alkuszna a sasok. / – De hült szemmel is rád nézünk mi vissza, / szabadság, ó te könnyből szűrt szivárvány! / S vérünket szűzadójaként felissza / a Történelem, a Hétfejű Sárkány.”

A negyvennyolcas örökség Erdélyben mindig a helytállásra figyelmeztetett: egyszerre kínált történelmi tanulságokat és biztató erkölcsi példát. Ezt a példát kívánta mozgósítani az 1943-ban Kolozsvárott kiadott *48-as Erdély* című „zsebkönyv”, amely a transzilvanista elveknek elkötelezett kiváló közíró, Krenner Miklós (Spectator) szerkesztésében március hagyományával próbálta felvértezni a megint nagy történelmi fordulat előtt álló erdélyi magyarságot. A kis kötet a régiek közül Petőfi Sándor, Táncsics Mihály, Medgyes Lajos, Szentiváni Mihály és Kővári László, a kortársak közül Reményik Sándor, Berde Mária, Janovics Jenő, Jékely Zoltán és Balogh Edgár írásainak tükrében mutatta be az 1848–1849-es erdélyi eseményeket és hagyományokat.

Ezek között az erdélyi népek megbékélési törekvéseit is, amelyeknek rendkívüli szerepét a történelem a második világháború baljós napjaiban ismét felvetette, minthogy tudni lehetett, hogy a háború útján újra a magyar-román vetélkedés és szembenállás időszaka következik el. Krenner Miklós az 1849-es szabadságharc tanulságait idézve így beszélt: „A nemzeti-ségi kérdést nem bírják megoldani azután se. Ma, egy szörnyű világégés idején, Wesselényi »Szózat«-ának századik évfordulóján, hallva halljuk ezt a súlyos kérdést. Nyilván oly léghőrt kell teremtenünk, mint aminő 1848. május 31-én volt egy pillanatig s 1860 áprilisában is néhány hónapig Széchenyi halálakor, amikor hatalmas magyar-szász és magyar-román barátkozás történt. Erre gondolunk most Petőfi születésének 120-ik és az ő március 15-ének majdnem századik évfordulóján, mikor e szerény könyvvel szolgálni kívánjuk az örök

márciusi eszméket. Mert az a hitünk, hogy a megvalósult 1848 megőrzése és a meg nem valósult 1848 teljes végrehajtása marad továbbra is a magyar jövő legfőbb lehetősége.”

Az 1944 végére bekövetkezett fordulat után, midőn az erdélyi magyarság ismét a bukaresti kormány fennhatósága alá került, a negyvennyolcas hagyományok súlya és szerepe csak növekedett. Olyan írók élesztették ezeket a hagyományokat, mint Balogh Edgár, Bözödi György vagy Benkő Samu, akik történelmi és szépirodalmi műveikben egyaránt a forradalom és a szabadságharc erdélyi hőseinek és küzdelmeinek emlékét ápolták. Különösen a méltatlanul elhallgatott és üldözött Bözödi György, aki szinte egész 1945 utáni életművét a negyvennyolcas erdélyi hagyományok megvilágításának szentelte. De hivatkozhatom Beke György *Világos árnyékában* című regényére is, amely a szabadságharc bukása után külföldre menekült magyar katonák nehéz életsorsát örökítette meg.

Megjelentek ezek a hagyományok a fiatalabb nemzedék műveiben is. Kányádi Sándor *A kőkösi hidon* című versében Gábor Áron példájára hivatkozva beszélt az erdélyi magyarság nagy hagyományairól, Szilágyi Domokos pedig *Héjjasfalva felé* című költeményében a hősi halálba induló Petőfi alakját idézte fel a végső elszántság és helytállás erkölcsi példájaként: „Napszállta? – már ki éri meg? / Még visszanez. Szalad. Liheg / Van út – kiút nincsen. – Ha már / halni kell: Hát szemből, Halál!” Kocsis István *Széchenyi István* című drámája a „legnagyobb magyar” 1848-as belső küzdelmeit jelenítette meg egy képzeletbeli színpadon.

Az erdélyi magyar irodalom ma is híven őrzi azt a szellemi örökséget, amit március 15-e és a rákövetkező szabadságharc képviselt és jelent. Ez az örökség ma is a megmaradásért folytatott küzdelmekhez ad erőt, s egyszermind azt is tanúsítja, hogy a küzdelem, ha súlyos áldozatokkal jár is együtt és állandó készenlétet követel is, nem reménytelen.

1848–49-beli szomorú történetek

1961 júliusában a gyulafehérvári Batthyaneumban búvárokodtam. Éppen akkor terjedt el a hír: egyik környékbéli faluban építkezés közben tömegsírra bukkantak. A helybeli történelemtanár megmagyarázta a tömegsír keletkezését: 1848-ban a magyarok által meggyilkolt románok sírja... Aki csak valamennyire ismeri Erdély valódi történetét, felháborodhat ezen a hamisításon. Én már kevésbé háborodom fel. Ugyanis a tordai Liceul Regele Ferdinandban végeztem a középiskolai tanulmányaimat, s ismertem az akkori hivatalos történelemtanítást. 1923–1931 között Tordán egy regáti történelemtanár ismertette velünk „A románok történelmét” (nem Románia történelmét). Ennek keretében Erdélynek egyetlen „fejedelméről”, Mihai Viteazulról hallottunk. Az érettségi vizsgán viszont egy a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen végzett történelemtanár szerepelt a vizsgáztató bizottságban, aki tőlem valamit Rákóczi-ról kérdezett. Líceumi ta-

nulmányaim keretében még a nevüket sem hallottam. Pár családnál a falon láttam Rákóczi képét. Mindössze annyit tudtam a Rákócziakról. Így nyomban arra következtettem, hogy az említett gyulafehérvári tanárnak is bizonyára úgy tanították az 1848-as forradalmat, mint nekem: csak a magyarok által elkövetett gyilkosságokról tudott. Tehát a tömegsírokra vonatkozó magyarázata nem feltétlenül rosszhiszemű. Mégis felmerült bennem a kérdés: az egyetemen is „A románok történetét” adják elő, s vajon úgy, mint a líceumban? Azóta is nyugtalanít ez a tömegsír. Vártam, hogy egy szakember, aki ismeri 1848 hazai történetét, vagy legalább egy gépiró szóvá teszi, megválaszolja ezt az engem nyugtalanító kérdést. Most már, hála Funarnak s az általa a Biasini-házra függesztett feliratnak, amely 40 ezer román 1848-beli meggyilkolásáról szól, elkerülhetetlenül felmerült, nyilvánosság elé került a kérdés, és íme, most is elsiklottak a tömegsírok fölött. Tudomásom

szerint Elekes Károly (1813–1878) gyulafehérvári református lelkipásztor elsőként foglalta össze a '48-as eseményeket, de csak a fehérvári református egyházmegyében történteket. 1849-ben a városa őt küldte békekövetül a román felkelők táborába. Ő az erdőbe menekült magyarokat fölkereste, ruhával, élelemmel látta el és falvikba való visszatérésre bírta őket. Első kézből szerezte tehát értesüléseit. Lelkiismeretemtől ösztönözve elolvastam *Elekes Károlynak A károlyfehérvári egyházmegye és ezen egyházmegyébeni egyházak történelme* című tanulmányát (Az Erdélyi Református Anyaszentegyház Évkönyve, 1865–66): Nem vagyok történész, sem szépíró. A '48-as tömegsírokra vonatkozó adatokat csak az Elekes tanulmánya rövidített reprodukálásával, magának a szerzőnek a megfogalmazásában próbálom ismertetni, megőrizve az eredeti ortográfiát, saját megjegyzéseim kíséretében.

T. Tóth Sándor

„...1848. october hó 21-én reggeli négy és öt óra között történt Fejérvár megtámadása. A vár felől a városra indult mintegy hét ezernyi oláh, több házat felgyújtott, melynek világánál a legiszonyosabb látvány a volt, hogy a vár sánczaira kiszégezett ágyútelepek mellett is égő kanócok látszottak. A nemzetország bátorsággal várta bé a piacon, az ordítással és lándzsák összeverésével rémülést előidézni törekvő megtámadókat. Némelyikök a nemzetörök fegyvere felé is merészelt kezet nyújtani. Erre fel a nemzetország a megtámadókra lött, akik elszaladtak, csak annyi maradt a nemzetország előtt, mennyit az nap el is temettek. Dél előtt kilencz órakor a várbeli cs.

kir. térparancsnok és százados Séra, két katona és két oláh tribum kíséretében, fejér keszkenőt lobogtatva a nemzetországhez jött, kijelentvén, hogy a várparancsnokság meghagyásából az oláhok és magyarok közti ellenségeskedés megszüntetéséért jött, és kívánta, hogy a város követeket jelöljön ki, kik a várba vele felmenvén, békére lépjenek a vár hatósága előtt az oláhokkal. (A hadsereg szemé láttára történt a románok támadása. A térparancsnoknak csak akkor jutott eszébe a közbelépés, amikor látta a támadás kudarcát. – T. T. S.) A békepontok szerint a nemzetország átadja fegyvereit; az összes városi polgár felesküszik Ferdinánd császár hívségére; az oláhok a császár

hívségéért fegyverben maradnak. Sajnos ez sem mentette meg a polgárságot a rablástól s pusztítástól. Ugyanis az idegen helyiségekből bevonult magyarok keresése ürügyén úzték rablásaikat.

Fejérvár után mindjárt Zalathánál érte a fejérvárinál sokkal gyászosabb pusztulás. Ezen várost octob. 23-kán támadta meg Dobra vezetése alatt az oláhság. A jobb-részint bányatisztekből álló nemzetország az oláhok azon kívánatával, hogy fegyverét letegye, daczolva, miután a város felgyújtotta, a nőket és gyermekeket oltalma alá véve, megindult Fejérvár felé azon reményben, hogy többször küldött kérésére útban találandja a vártól számokra küldött katonai

oltalmat, de Galacz és Fenes között már fegyverét le kellett tennie a hegyekről elláthatatlan számmal összegyűlt oláh népnek s főleg az oláh főnökök azon esküjére, hogy bántás nélkül kísérik be Fejérvárra. Miután egy zordon éjszakát szabad ég alatt töltött a megviselt nép, huszonnegyedike reggelén mintegy hatszáznegyvenen gyilkoltattak le, akik a preszákai út melletti árok szélén alusszák szerencsétlen s érdemtelen halálokat. Többedén mind olyan, kiknek a legkevesebb köze a politikai mozgalommal. Szerencsétlenek közül alig negyvenen, s ezek is jobbadán megsebesítve s csaknem félőrülten maradtak életben s vitettek a metesdi oláh pap közbenjárására Fejérvárra. Zalathna városa a tűz áldozatja lett.

Sárdon a magyarok az oláhokkal szerződésre léptek, mely szerint az oláhok kötelezték magokat, hogy a magyarokat mindennemű megtámadtatás ellen védeni fogják, ellenben a magyarok átadván fegyverüket a végett, hogy azok a fejérvári várba szállíttassanak.

Az igeniek a Czelnáról, Igenpatakáról s más szomszéd helységekről hozzájuk gyűlt mintegy 180-200 személyből álló jól fegyverzett s bátor nemzetőri csapat, gyermekeik sírása, nők kérése s egy némely bátortalannak tanácsa győzvéen, ki egyezkedtek olyképp, mint a sárdi magyarok; de mindjárt másnap a két helység magyarsága elkeseredve lett kénytelen meggyőződni mily gyenge garantiát adhat egy jellemtelen népcsoport szó vagy írásbeli ígérete, szerződése; a Fejérvárra indított fegyvereken, mindjárt a mezőn egy csoport oláh egymás közt is ütlegekre menve, megosztozott. Fájdalmas kénytelenségek volt megismerni hogy életök megmaradásának most mág legkisebb biztosítéka sincs, látván hogy a kezökben lévő írásos kötelezvénynek nincs semmi biztosítéka.

A boros-bocsárdi magyaroktól legkisebb ellenállás nélkül elvették a fegyvereket, hasonlólag a krakkóiaktól is. Néhányan ugyan, egyenként, némelyek sötét éjben a réteken hason csúszva menekültek Tövisig, s onnan Enyedig.

Bendekben egy szombat napon, éppen Fejérvár megtámadásakor két csályai oláh pap a benedeki és

felső-gáldi oláhokat egybegyűjtván azok előtt a piaczon lázasztó beszédekkel olvasott fel állítván, hogy a magyaroknak ütött végórájuk s helyébe az oláh népet rendelte Isten Erdélyben úrnak. Utasításul adták, hogy minden fegyvert a magyaroktól kézre kerítsenek, s akik a császár hívségére fel nem esküsznek, mint ellenséget, öljék le. Öröm kurjongatással fogadták a lázasztást, és kisebb-nagyobb csoportokban minden magyar és zsidó lakót meglettek s a fegyvereket azoktól elvitették. Másnap a magyar és zsidó férfiakat befogdosták s elvittek mintegy nyolcvanig számlálható ily egyént a hegyen volt oláh táborba, ahol annak főnökei adtak parancsolatot, hogy őket Krakkóba kísérik. Ugyan ezen napon befogdosták a sárdi és 23-án az igeni magyarokat.

A magyarigeni, czelnei, igenpataki, sárdi, boros-bocsárdi, krakkói és benedeki magyarság így fegyverét letéve, vagy attól megfosztva, a szerződés és békeokmány daczára, szűk házba, fojtó gőzű pinczébe, hol némelyik fuladásnak is lett áldozata, záratott, s étlen kínoztatott; hanem a krakkóiak 28-kán, a magyarigeniek és sárdiak 29-kén bevezették szenvedésüket, ugyan is: Az enyedi nemzetőrség a hegyaljai befogottak siralmas sorsáról értesülvéen, kísérletet tett a krakkóiak megszabadítására. A sűrű köd s mint állítják, főleg jövetelük elárulatása a jó szándék végrehajtását meggátolta. A lágérfőnökök parancsára october 28-kán előhozattak a krakkói magyar foglyok, puskások vették körül, azok kicsinyét és nagyját megölték; a ki a lövésre el nem hullott, lándzsával addig vagdaltatott, míg meghalt. October 28-kán 297-et temettek el a lovagiskola melletti gödörbe. A kegyetlenkedés jeleneteiből ide jegyzünk néhány adatot:

Egy benedeki erős férfi eloldván kötelékét, szaladni kezdett a sárdi erdők felé. De már jó távol haladt, hanem egy ma is élő oláh, akkor alvezér, lóra kerekedvén utolérte, s lándzsájával főbehasított, nem esett el mindjárt az erős, izmos ember, de ismételt vagdálás és szúrás által csakugyan megölettetett.

Egy tizenhárom éves szép leánygyermeket a puska golyók nem találták, mit meglátván a vad vé-

rengzők egyike lándzsájával vágott hozzá, a gyermek-leány nyelénél fogva ragadta meg a feléje irányozott lándzsát, és azt semmiképpen nem tudták kezéből kitekerni, hozzá tódultak többen, vágták, ütötték a szegény gyermeket, míg meghalt; de a lándzsát halva is olyan görcsös meredten tartotta, hogy tőle el nem vehették, míg kezét le nem vágták.

A megöltek közt egy két éves gyermeket élve talált az nap éjjelén egy közel lakó cigányné, magához vette azt és elrejtette; megtudták azonban másnap, rárohantak a cigányné hurubájára, s öléssel fenyegetve elvették tőle az ártatlan gyermeket, s lábnál fogva magasra hányták, s száz meg száz lándzsát szegeztek kifogására.

Egy csizmadiának nejét harmadnapos betegségéből ragadták ki s ölték meg, háromnapos kisedével együtt.

Nem volt kedvezés, kegyelem posztó vagy paraszt köntösnek, úrnak vagy cselédnek, szabad vagy jobbágy embernek, mind lelővettek, lándzsára hányattak, számszerint 297, s a lovag-iskola melletti gödörbe hányattak s ganéval bétemetettek.

A krakkói gyilkolás jeladás volt a magyarigeni és sárdi foglyoknak is legyilkolására.

October 29-kén egy vasárnap reggelen kihurczoltattak az igeni befogottak a katonatiszt szállás udvar alján, s mindeniket egyenként lelőtték vagy lándzsával vágták agyon. Hogy itt az asszonyok élete megmaradt, sokan annak tulajdonítják, mert egy b. Bianchi ezredbeli főhadnagy két jó családbóli tisztet, éppen a vérengzők kezéből szabadított ki s vitt bé Fejérvárra, e két úri nőn kívánván kezdeni az asszonyokkal kegyetlenkedést az oláhság. Magyarigenben leölettetett 220 férfi.

Midón M.-Igenből hallatszott a puskaropogás, a sárdi oláhság jelül vette azt a magyarok legyilkolására, és számszerint 85-öt, s köztük asszonyokat és gyermekeket ölt meg.

A diódi magyarok közül azokat, kik Enyedre nem menekültek, october 28-kán fogták be, s hurcolták a fejérvári vár sáncai alatt tanyázó lagerbe; s néhány közülük ott

végeztetett ki, néhány pedig Balászfalvára indíttatván, az úton Maros-Várajdán gyilkoltatott meg.

A boroskrakkói szomorú esemény után Boros-Bocsárdon 56 magyar esett véraldozatul.

A maros-szt.-imrei, gáldtői, kozslárdi és borbándi magyarok, kik nem menekültek jókor, otthon lettek kínos halál áldozatai.

A borberekiek minden vagyontukat prédának hagyván átmentek Alvinczre.

Elsoroltuk, hogy Benedekben october 22-kén fogták bé a férfiakat és otthon hagyták az asszonyokat, leányokat, gyermekeket, s még egynéhány öreg férfiut is. Ezeket 1849-ben januárhó 11-kén az Enyed elpusztításáról jött vérittasok 12-kén kínos halállal végezte ki. Kiknek számok nyolcvankettőre számíttatik.

A vajasdi magyarokat, mint kikről tudták hogy gyakorlott katonák, mind addig nem merték megtámadni, míg a krakkói lager némileg szervezve nem lett. October 31-kén csakugyan reájuk mentek, de a férfiakat befogták, Krakkóba vitték, s ott halálra ítélve két kínos napon és éjen tartották, míg végre határőr vonali lovas kapitány Szuini közbenjárására katonaőrízet alatt Fejérváron át Szebenbe szállították, honnan decemb. 5-én bocsátották haza. Marhájokból, szekér, eke s más gazdasági eszközeikből kirabolva találták lakóhelyüket.

Az abrudbányaiak Jánku oláh főnöktől, midőn ő 1848. october 20-kán Topánfalváról indított táborát Abrudbányán keresztül vitte, azon kiegyezkedés mellett, hogy fegyvereiket a tanács házához leteszik, ötezer pengő forint hadi sarcot fizetnek, és az általa újonnan rendezendő tanácsnak engedelmességek, megnyerték városok megkímélését, s éltök megmaradását, hanem azon hosszú és kínos tél, melynek minden napjaiban az erdélyi magyarságnak egy lábíg lett leölettetését hallották, a saját életükért szüntelen remegés, javaiknak szertelen elkívánása, és sok más insultatás igen drága kegyelemnek tekinthető, ha már csakugyan el volt végezve, hogy ők is a kegyetlenkedés áldozatai legyenek. Elzárva minden közlekedéstől.

Mélytányér Kossuth címerrel (Iparművészeti Múzeum, Budapest)

Mily öröm lepte meg őket, midőn megtudták, hogy a magyar kormány Drágos belényesi képviselőt, a kibékülés megkísértésére a havasi oláh táborhoz küldötte.

Drágos április hó 25-én találkozott Mihelenben az oláh tábor főnökével, kivel fegyverszünetet kötött. Felmerült, hogy a főnökök a táborbani oláh nép megkérdeése nélkül semminemű pacificatora lépni nincsenek jogosítva; miért hívjanak népgyűlést egybe, mi májushó 5-én Topánfalván meg is tartatott. E gyűlésen a Drágos beszédére némi hajlandóság mutatkozott a békülésre, s több helyiség fegyverét le is tette és már 6-án Abrudbányán a magyar lobogó is kitűzetett. Hanem az egész békéskísérletet elrontotta, s a békére hajlókat dühödségre ingerelte Hatvani magyar parancsnoknak menthetetlen hadjárata. Hatvani ugyanis meg sem várta a Drágos visszatérését, vagy eljárásáról jelentését, május 6-án az Abrudbányán lévő oláh táborát a kötött fegyverszünet dacára megtámadta, a városból kikergette s Buttyán praefektet elfogtatván, megölette. Az ezáltal boszura gerjelt oláhok mindazokat kik a békülést javasolták, kivégezték; és május 8-én megtámadták Hatvani seregét, mely megtizedeltetett s kénytelenített Brádra visszavonulni. Az oláhok betodultak Abrudbányára, a magyarok házait felgyújtották, s kiket kézrekaphattak megölték. Hatvani május 16-án újra megtámadta az oláhokat és elfoglalta Abrudbányát. De az oláhok nagyobb erővel jöttek a hegyekről,

élet és halálharczra kényszerítették. Kiindult 19-én Abrudbányáról Hatvani kis serege s védőszárnyai alá vette a mintegy kétezer főre tehető menekvőket, azok közt asszonyokat és gyermekeket, de az oláhoktól megtámadtatván, a kétfelőli hegy- és sziklaoldalról mind a menekvők, mind a magyar csapat nagy része lelövetett és kövekkel zuzatott agyon. Hatvani ugyan ez utószor is menekült; de legalább is kétezer lélek nyomoru két expeditionnak áldozatul esett.

Pusztá és a magyar elemtől kinéptelenített lett Abrudbánya városa; az ott volt három magyar templom, hat iskolaház, az ízlés és kényelemteljesen épült magyar lakházak, kinestári épületek csaknem mindenike földig lerombolva és égetve lett; a magyar lelkészek, iskolatanítók, névszerint Sárdon, Abrudbányán, Zalathnán, Boros-Bocsárdon és Benedeken legyilkoltattak. M.-Igenben csak az iskolatanítókat érte ezen veszély, papjok Fejérvárra menekült. Az egész egyházmegye oly kinéptelenített volt, hogy reményt sem lehetett venni a felől, hogy itt valaha magyar s főleg ref. hitű vallásos élet lehessen. *(Elekes siralmaihoz még hozzátehetjük: mindez olyan körülmények között történt, mikor a fegyvert forgatni tudó magyarok java élethalálharcát vívta a császári hadsereggel. Az emlegetett nemzetőrsegeket pedig köztudottan főleg idősebb férfiak alkották. – T. T. S.)*

Szándékosan adtuk lehető rövidséggel elő egyházmegyénk elpusztulása körülményeit. Szándékosan nem jegyeztük fel a keresetlen kegyetlen gyilkolások nemét, mi csupán azon megbízatásunkat tartottuk szemelőtt, hogy a leírt helyiségekben volt. ref. egyházak kinéptelenítését, ennek okát, eszközét, a történelem számára feljegyezzük. Nehéz kenyér még most s nem is tisztünk felmutatni az oláh és szász nemzet fellázadásának mesterminvű szitogatását. Még távol jövőendő azon korszak, melyben csak azon adatokat is közé lehet tenni, miket csekélységünk e dologról bír és ismer..."

ELEKES KÁROLY nyomán
Erdélyi Napló,
1998. április 28.

A bodvaji vashámor szerepe 1848-ban

Az 1977-ben rendbetett csíkszépvízi örmény templomkertben jó megállni egy percre a néhai (Chontikhár) Zádig Antal vagyis (Császár) Zakariás Antal (1789–1870) sírja előtt és feltenni a kérdést; vajon mit mond ez a név az avatatlan szemlélőnek!? Pedig személyisége jelentős szerepet játszott az 1848-as forradalom eseményeiben, t.i. az Ő tulajdonát képező magyarhermányi (bodvaji) vashámor öntötte Gábor Áron az első három ágyút 1848 novemberében és nem Erdőfülén, mint ahogy ez a köztudatban elterjedt.

Zakariás Antal örmény családból született 1789-ben Csíkszépvízen, 1823-ban nősült, neje Jakab Aranka (1798–1881). Feleségének testvére, Jakab Antal (1797–1884) a későbbi erdélyi püspök Jakab Antal dédapja. Mária nevű lánya, aki Száva Mártonhoz ment feleségül, 1848. nov. 8-án halt meg a forradalomban. Unokája dr. Száva István, a Székely Turul Szövetség titkára volt, akit 1919-ben végeztek ki ártatlanul Krasznoszékban (szibériai fogolytábor).

Zakariás Antal 1843-tól a bodvaji vashámor tulajdonosa volt és ugyanabban az időben bérlőként (avagy tulajdonosként) tartotta a csíkszentdomokosi (balánbányai) rézbányaát is. Gábor Áron eredetileg az erdőfülei vashámorban akarta megvalósítani tervét (amely akkor Rauber Nándor földbirtokos tulajdonában volt), de ezt nem találta megfelelőnek és ekkor fordult a forradalom ügyét lelkesen felpártoló Zakariás Antal felé, aki szívesen vállalta az anyagi áldozatokkal járó nemes ügy felkarolását.

Jelentős szerepe volt az első ágyúk kivitelezésében Bodor Ferencnek, aki első unokatestvéri rokonságban volt Zakariás Antal feleségével és ilyenformán mint a szentdomokosi rézbányák művezetője élvezte a tulajdonos teljes bizalmát. Bodor Ferenc később az 1848 februárjában létesített csíkmadarasi löporgyár igazgatója lett és ezáltal lehetősége nyílt arra, hogy Balánbányáról több tonna rezet szállítson és nyersanyaggal lássa el a 48-as hadiipari műhelyeket. A háromszéki hadiipari gyárak nyersanyagszükségletének legnagyobb részét Csík- és Udvar-

Az 1848-as forradalom Gábor Áronnal kapcsolatos helyi forrásanyaga nagyrésztben megsemmisült. A következőkben néhány olyan anyagot közlünk, amely kicsit kiegészíti azoknak a személyiségeknek az életrajzát, akik példái a székely nép alkotókészségének és jelképei az igaz hazaszeretnek.

Gábor Áront 1848 tavaszán éri el a forradalom és a szabadságharc híre. Ekkor tér haza és válik egy csapásra 1848 legendás ágyúöntőjévé, tűzérévé. 1848 őszén nemcsak a cselekvési lehetőségekhez jutó feltaláló, hanem az elnyomás terhét mind nehezebben viselő határőr-székelek egyik képviselője.

Ez alkalommal csupán néhány jelentéktelenebb, de még nem közölt adatot említünk olyan személyekről, eseményekről, akiket méltó hely illet hazai történelmünkben. 1848 novemberében az ún. „önvédelmi harc” időszakában a bodvaji (magyarhermányi) ágyúöntésnek igen nagy, lelkesítő, bátorító szerepe volt. Mind ez ideig azonban kevés szó esett arról, hogy Gábor Áron miként került kapcsolatba ezzel a vashámorral.

helyszék biztosította. Bodvan alkalmas volt az ágyúöntésre és így lett az első székely ágyúk bölcsője a korabeli források szerint is (lásd: Közlöny 1848. febr. 8.).

Történelmi tény, hogy 1848 őszén az ágyúöntés értelmi szerzője s nagyrészt gyakorlati kivitelezője Gábor Áron volt, de ehhez hozzájárultak a csíkszépvízi Zakariás Antal és a csíkszentmihályi születésű Bodor Ferenc is. Ezt megerősíti az az elismervény, amelyet Gábor Áron írt 1849. jún. 7-én: „500 az az Ötszázfont rézről amely anyagot a Csík Sz: Domokosi Rézgyárból Salétrom természetű üstök ki készítésükre az ottani gyár tulajdonosa Tisztelt Zachariás Antal Úrtól mint Álladalmi részletet hogy hiánytalan ki vettem” – (Vö. Székely Nép 1943. 273. Sz. 5.)

A Hon c. lap 1870. 307. számában Bodor Ferenc azt állította, hogy ő öntötte az első székely ágyúkat. Ezt az állítást azonban cáfolták olyan egyéniségek mint Nagy Sándor, az önvédelmi harc történetírója, vagy maga Turóczi Mózes is. 1925-ben a „Századokban” közölték Bodor Ferencnek, az egykori csíkszentdomokosi rézbánya s a madarasi löporgyár igazgatójának „jegyzőkönyvét”, amely szerint Gábor Áron Kézdivásárhelyen több hétig kísérletezett az ágyúöntéssel, de nem ment sem mire és ekkor ment Bodvajba, ahol jelen volt (!) három hatfontos ágyúöntésénél. A jegyzőkönyv hitelességére vonatkozólag később kiderült, hogy ez utólag készült hamis betoldás volt és semmi sem bizonyította Bodor ágyúöntését. Azt viszont dokumentumok alapján mutatták ki, hogy 1849 tavaszán Bodor lelkesen bekapcsolódott a hadiipar munkásai közé.

Figyelemre méltó még itt Gábor Áron és Czetz János tábornok kapcsolata is, amely szerint Czetz tábornok 1849. május 25-én rendeletben szólította fel Gábor Áront két darab tíz fontos ágyúöntésére amely Fejérvár ostromlására volt szükséges. 1849. jún. 17-én a következőket írta Czetz tábornoknak: „Junius ötödikéről hivatalos tudósításom folytán elindítottam vala négy 6 fontos ágyúkat Szebenbe, melyeknek ütegei neveltetéseket 16-a körül képzelem elkészítheteni; ami tsak ugyan jelenleg meg történt... de jelenleg vidékeink ily nyomasztó körülményeiben, tanátsosabbnak itélem itten marasztani, mivel az ellenség veszélyes csordája leghamarabb tsak Székely földeteket tehetné semmivé, azonban amihelyest ezen túl 6 fontos ágyúk helyében másokat szerelthetnek fel rögtön a tudomásomra adott helyre szállítani el nem mulatom.”

Június 25-én már cári csapatok hatoltak be Kézdivásárhelyre, feldúlva a kis „arzenál” műhelyeit. Ezt a csapást Gábor Áron is csupán egy héttel élte túl, július 2-á a kökösi csatában oltotta ki életét egy ágyúgolyó.

DR. SZÁVA TIBOR SÁNDOR

AZ ERDÉLYI MAGYARSÁG KIÍRT PÁLYÁZATÁRA BEÉRKEZETT ÍRÁSOK

Elhallgatott fejezetek Erdély történetéből

I. Nagyenyed pusztulása. 1849. január 8-9.

Erdélyben Puchner Antal báró, császári és királyi altábornagy vezette katonai kormányzat eleinte méltányosan kezelte az „Unió” ügyét, addig amíg Jelačić-et visszahelyezték jogaiba (1848. szept. 4.). Egy újabb balázsfalvi gyűlésen [az elsőt május 15-én tartották, és mintegy 30.000 főnyi román parasztot csődítettek össze az agitátorok, akik a magyarországi jobbágyfelszabadítás óta *nagyszerű* lázító eszközökkel rendelkeztek. A Moldovából és Oláhországból bejött provokátorok nyílt terepe lett Erdély. Szabadon hirdethették az erdélyi külön oláh vajdaság, a balázsfalvi király stb. intézményét] Simion Bărnuțiu beszédében a magyarságot az összes hazai nemzeti ségek elmarasztásának tervével vádolta meg, melyet a tömeg egyáltalán nem értett meg, ugyanis a szónok „mesterkél” latin nyelven szólt híveihez. Később ugyanő [márc. 25-én kelt proklamációjában] átokkal sújtotta azokat a románokat, akik az „Unió”-ról, az erdélyi románok rendi értelemben vett negyedik politikai nációként elismerése előtt, tárgyalni hajlandók volnának. Október 16-án már osztrák égisz alatt jelentek meg a katonailag a régi római légiók mintájára megszervezett románok. Céljuk nem is leplezetten a magyarok kiirtása, és birtokainak az oláhok közötti felosztása volt. Enyed elpusztításakor kérdezte egy életben maradt magyar, oláh jóemberétől a szárnnyű kegyetlenség okát, s ez azt felelte: „Baron Puchner și Urban așa au poruncit să o murim Unguri”. (Puchner báró és Urban parancsolták, hogy megöljék a magyarokat). [Honvéd, Kolozsvár, 1849. 13. sz. 50. o.] Október végén Puchner formálisan is megegyezést kötött a román komitéval. A szer-

bek és a horvátok után az oláhok is fegyveres ellenségként álltak köztük az angyali lelkiületűnek leírt Avram Iancu is 6000 vad mőcával a magyarral szemben. Európa történetének egyik legborzalmasabb háborúja lángolt fel, mely a magyarság irgalmatlan lemészárlását jelentette Enyeden, Zalatnán, Tordán és más helyiségekben. A szervezetlen magyarság teljesen ki volt szolgáltatva az osztrákok által is felfegyverzett románság haragjának.

Szász Károly volt enyedi főiskolai tanár, Vízakna város követe 1849. jan. 26-án hozta a Debrecenben ülésező nemzetgyűlés tudomására „Erdély Athén”-jének pusztulását: „Azon vérfagyasztó tettekhez, melyeket a vad oláh nép már elkövetett, méltóztassanak a január 8-iki nap történetéből némelyeket meghallgatni. Értem a nagyenyedi esetet. Január 8-án az oláh tábor beizen Nagy-Enyedre, azon városba, mely egész Erdélyben a legnemzetiesebb, legmagyarabb szellemű; mely ha meg nem akadályoztatott volna felsőbb rendeletek által, másképp tüntette volna ki magát; ezen Nagy-Enyedre beizen egy kilenc ezerből álló oláh csorda. Nagy rettegés volt mindennütt a városban; este felé új kövek érkeznek, hogy 8-án nem fognak az oláhok a városba bejöni. A lakosok lefeküsznek és 11 óraker felkeltetik a puskalövések, kiszaladnak, és a város legnagyobb utcája lángokban van és a gyilkolás elkezdődött; leölettek irgalom nélkül öregek, ifjak, asszonyok és csecsemők. A lakosok akkor voltak kénytelenek künn menedéért futkosni, midőn 15 fokon állott a hideg (*Erdélyben nem 15, hanem 22, sőt 24 fok hideget mutatott Reaumur sze-*

rint a hőmérő. Szilágyi Farkas jegyezte.) midőn apró gyermekek megfagytak, az öregebbeknek kezei és lábai fagytak el. A szülők gyermekeiket, ezek szüleiket nem találták; közönséges és általános volt az összekavarodás. Akik a városban maradtak rabságra hurcoltattak. Ily szomorú állapotban vannak tehát azon derék szellemű város lakosai.

Tisztelt képviselőház! Erdély külön tekintet érdemel mindig, s most is érdemel, legutolsó küzdelmeinknek is Erdély a támaszpontja. Kérem, ha Erdélyben oly szerencsésen nem működhetnénk, mint működik jelenleg Bem tábornok, ha az annyit gyalgott erdélyiek segítségével, vajon hol volnánk most? Erdélyben a magyar szabadságért kínzott, még életben lévő nyomorultaknak, hogy biztos menedékük legyen, arra tekintettel kell lennünk. S e tekintetben Nagy-Enyed város lakosait különösen a Ház figyelmébe ajánlom...” (Szilágyi Farkas: Alsófehér vármegye történelme. Alsófehér vármegye 1848-49-ben. Nagy-Enyed, 1898. 243-244. – Gracza György: Az 1848-49-iki magyar szabadságharc története, Bp. é. n. III. 429-430.)

„Prodan legiopraefectus, és Micaș 8-9000 nekibőszített lándzsás oláhval, és szásszal, éjfél előtt egy órával, szibériai hidegben orozva megrohant közel négyezer fegyvertelen embert, kiknek nagy része nő, gyermek és tehetetlen agg volt, hiszen a fegyverforgató férfiak a magyar hadsereg soraiban harcoltak. Az első álmukból felriasztott lakosság nagy része, sokan úgy amint ágyukból kiugrottak, futottak lakásukból, és megkísérelték a szabadulást. A városhoz közel fek-

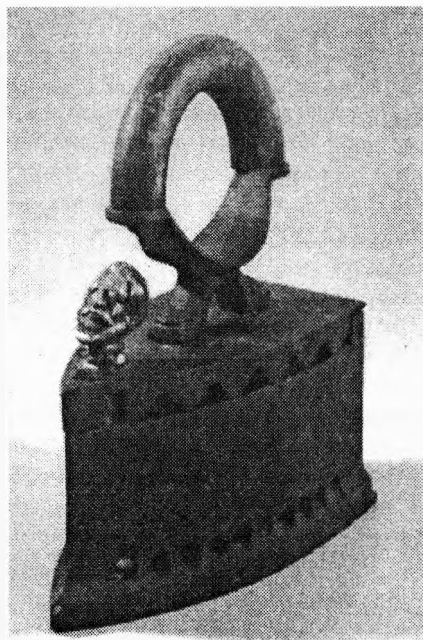
vő szőlőhegyekre és erdőkben menekültek. Ide futott a halálra üldözötteknek nagy része, sokan lábellenélkül, testükön alig valami ruhadarabbal, kezükben kis batyuval, mely legértékesebb és legföltettebb ingóságukat foglalta magában. Akiknek ez nem sikerült azokat lándzsáikkal keresztül szúrták, botokkal, fejszékkel agyonverték. Kis gyermekeket lábukon ragadva falhoz ütöttek úgy, hogy a fejük ketté repedt. Fordult elő eset, hogy az édesanya keblére lapult csecsemőt úgy szúrták keresztül, hogy testét a lándzsa az édesanya testéhez szegezte. Megtették, hogy a kézre kerített férfi fejét favágóra illesztették s fejszével választották el testétől.

Az épületeket szalmatekercekkal gyújtották lángra városzerte. A kereskedések ajtajait vasbotokkal döntették és törték be. Az ezekben talált fáklyákat, nagyobb viaszgyertyákat meggyújtották s ezeknek fényénél vonultak egyik utcából a másikba folyton tartó káromlások, ordítások és lövöldözések között. A láрма lassanként oly nagy lett a pusztuló város területén, hogy 20 kilométernyi távolságban is hallották. Éjfél után 2-3 óra között Petre Birlea felenyedi görög-katolikus lelkész vezetésével a városba özönlött Muzsinaról és Fel-Enyedről Prodan serege is, mintegy 4-5000 ember.

Január 9-én délelőtt a három Orbórol jött még pár ezer főt számláló rabló tömeg. Ezek között az Aranybánya-vidékéről való mócok is nagy számmal voltak. Nem hiányoztak a Gyulafehérvárvidéki felkelő románok sem Roşor nevű tribun vezetése alatt. A városba vezető útvonalak el voltak árasztva a csöcselékkel, és a rablott portékákkal megrakott szekerekkel, gyalogszánokkal, lovakkal, szarvasmarhával, sertésekkel, szekerekről ledobált bútordarabokkal. A minorita rend házában 3-400 menekült húzta meg magát, ide 9-én reggel törtek be a románok. Vasdorongokkal estek a szerencsétleneknek, majd a levetkőztetett nőket gyerekeikkel a piactérre vezényelték, hogy ott fagyjanak meg. Itt Repede Nicolae fegyőgyi görög-katolikus lelkész vezette a gyilkolást. Egyik kezében karddal, másikban doronggal járkált fel s alá, és

nem kegyelmezett senkinek. Az enyediék egy részének szerencsésére a rablók hamar leitták magukat a pincékben, vagy az udvarokra kihengerített hordókban lévő borokból, így kevesen megmenekülhettek.

Légett a római katolikus templom és a Bethlen-főiskola Apafi-féle négyszögletű emeletes épülete. Az iskola főépületét, valamint a református templomot nem tudták felgyújtani. A Bethlen főiskola 30.000 kötetből álló könyvtárát és kéziratárát semmivé tették. A tűz melegétől felolvadt havas utcák sarában a főiskola kihányt könyveiből raktak járdákat. Megsemmisítették teljesen a főiskola gazdag pénz- és érme gyűjteményét, ennek levéltárát, valamint Árva Bethlen Kata könyvgyűjteményét, Alsófehér vármegye, az erdélyi református püspökség, Nagyenyed város, a református egyház levéltárait. És ezek mellett sok professzornak, jelesen az európai-hírű tudós id. Zeyk Miklós könyvtárát, és nagybecsű kéziratgyűjteményét. Az öreg tudós csodálatosképpen életben maradt. Mikor az egyik tribun pisztolyt szegezett rá így szólt, mellére mutatva: „Légy jó, lőj szívembe és ne kínozz, mert én vén ember vagyok.” Elrabolták a református egyház és Bethlen fő-

Vasaló Kossuth-fejes nyitógombbal (Gödöllői Városi Múzeum)

iskola gazdag úrasztali edénygyűjteményét is. Legyilkoltak közel 800 embert, és elpusztítottak két millió pengő forint értékű köz- és magánvagyonot. A sírboltokat is feltörték, kifosztották. A rablott tárgyakat szekerekre rakták, ebben segítettek a szászsebesi, nagyszebeni szász nemzetőrök is. (Honvéd, Kolozsvár, 1849. 17. sz. 68. o., 25. sz. 97. o.) Ezt tették Marosvásárhelyen a Teleki könyvtár fegyvergyűjteményével is, ugyanazok, Gedeon osztrák tábornok megszállása alatt.” (Hadtörténelmi Közlemények, 1915. 225. – Jakab Elek: Szabadságharcunk történetéhez, Budapest, 1880. 575-576.)

Török Amália 1852-ben fel-ségfolyamodványában írta: „... Semmit sem kímélt az ellenség: A templomot feltörték, a papiruhákat és a szent edényeket elrabolták. A nagy erős felgyőgyi pópa volt a vezetőjük, szegény atyámon súlyos sebeket ejtett, puskatussal verte a fejét, pedig mi térdén állva kértük, védelmezze meg bennünket. Ő látszólag nevetve ütött korbácsával az emberei közé, közben szemeivel intet nekik és egy nagy fűrészt hozatott a mi kínzásainkra. Nekem sikerült elosonni, a sövények és égő istállók közé rejtöztem. Két testvéremet megfagyva, éhenhalva találtam. Még pár napot töltöttem paraszt ruhába öltözve a szerencsétlen városban, ahol szüntelen folyt a gyűjtogatás és gyilkolás. Lépten-nyomon eltorzított, kutyák által szétépett holttestekre találtam... Térdén állva esedezem én, kinek atyját és két testvérét az oláhok, ok nélkül meggyilkolták, és kinek anyja az oláhok durva bántalmazása folytán halt meg, Enyeden, kegyeskedjék felséged a tényállás megvizsgálása után hozzám-tartozóim gyilkosait megbüntetni...” (Gratz, I. m. 430. o.)

„Átok fogta meg a magyart, mert az soha együtt nem tart” – a költő eme fájdalmas felsőhajtásában kifejezett gondolat testet öltött az enyedi szerencsétlen bujdosók között is, de napjaink süllyedő nemzetének keresett mentségei között, ugyancsak megtalálható, visszavonhatatlanul.

BÁLINT ISTVÁN JÁNOS

A PAP-LITERÁTOR

Emlékezés Szász Károlyra (1829–1905)

„Nem bánt a nagyravágyás álma
Dicső hírnév, arany hegyek
Ne égbenyülő büszke pálma,
Csak kis csalibokor legyek”

(Szász Károly:
Nem bánt a nagyravágyás)

Ősök, születés, gyermekévek

Szász Károly 1829. június 15-én, Nagyenyeden született idősebb Szász Károly, az erdélyi szellemi élet ismert alakja és Münstermann Franciska gyermekeként. Apja, a nagyenyedi kollégium híres és közkedvelt jogtanára, az Akadémia rendes tagja maga is polihisztor hírében állt. Jogtanárkodása után a szám- és mértani tanári tisztelet töltötte be a nagyenyedi főiskolán. Nemcsak tanárnak volt jelentős, de „alighanem jelentősebb lett volna poétának is fiánál”.² Ha ez utóbbi megállapításban van is némi túlzás, azt bizony megállapíthatjuk, hogy az ifjabb Szász Károlynak volt honnan öröklőnie szellemi nagyságát, érdeklődő, mindenre nyitott gondolatvilágát. Ugyanakkor az atyai örökség nagy terhet is rótt a fiúra: nehéz lehetett egy olyan férfiú örökébe lépni, aki „az erdélyi ellenzéki mozgalom egyik legkiemelkedőbb alakja”³ volt. A fiú, már felnőttként, versben emlékezett meg apjáról:

(...)
Nem hogy tudós is ne lett volna tán,
Szónok nagyobb, vezér eszélyesebb,
Író magasb észröptű, mint apám,
– Ámbár ha ismernék is, keveset! –
De volt egész erkölcsi alkatán
Valami, színaranynál nemesebb;
Miből salak kivál, mit rozsda nem fog,
Min szebben ég fény, nyíl miről lepattog.
(...)

(Emlékezés apámra)

Iskolái

Ifjabb Szász Károly gimnáziumi tanulmányait Nagyenyeden végezte, majd Kolozsvárott tanult tovább, itt

Korunk, a XX. század egyik legnagyobb problémájának is nevezhetnénk a kulturális beszűkülést a „szakbarbarizmust”, a sokoldalú, valódi értelmiségiek fájdalmas hiányát közéletünkben. Az alábbiakban egy történelmi alakra emlékezve idézzük fel ezt az embertípust, nem titkoltan azal a szándékkal, hogy példaként állítsuk olvasóink elé. Szász Károly, a XIX. századi Erdély egyik nagy szülőtte egy személyben volt költő, irodalomtudós, műfordító tanár, politikus és egyházférfi, sokoldalú műveltsége, munkabírása már életében is kivívta kortársai tiszteletét. Ahogy *Hamar István* emlékezett rá 1930-ban: „bajos volna hirtelenében megállapítani, hogy az egy testben járt Szász Károly lelki értelemben hány ember volt, s az élet hány téren tette munkálkodását örökké emlékezetessé.”⁴ Emléke előtt tiszteleg az alábbi írás.

szerzett szaktanítói oklevelet is. Ifjúkori önéletrajza tanúsága szerint 17 évesen kezdett el irodalommal foglalkozni, s egy évvel később már egy három felvonásos történelmi dráma került ki tolla alól, mely Eger ostromát dolgozza fel. Ha a mű nem is hordoz maradandó irodalmi értéket („négy-öt ívnyi ügyetlenség, melynek legnagyobb részét a kertünkben lévő nagy körtefa ágain írtam, plajbásszal”⁴), jól érzékelteti a 18 éves ifjú érdeklődését és elszántságát. Szász Károly hamar rájön, hogy „egy bizonyos határig mindenki költő lehet, akarattal s igyekezettel, gyakorlat útján”⁵, de kamaszkorában még nem lehet eldönteni, képes lesz-e átlépni ezen a bizonyos határon. Az első „irodalmi sikerei” még gimnazistaként érik: a VIII. év végi verses oratioja osztatlan elismerést keltett, noha – utólag – maga így írt róla: „tőle (t. i. a műtől – Sz.

P.) minden legkisebb költői becsét bátran megtagadhatok”⁶. Még gimnazistaként kezdett pályázatokat beküldeni a Kisfaludy Társasághoz – egyelőre minden látható eredmény nélkül.

A gimnáziumban maradandó szellemi hatások érték, s nem csak tanárai révén. A titkos iskolai önképzőkörben olyan társai voltak, mint Jancsó Lajos későbbi kolozsvári református főiskolai igazgató-tanár, Salamon Ferenc a későbbi híres történettudós és esztétikus, Róth Pál, későbbi országgyűlési képviselő és még sokan mások. A gimnáziumot követő években ismerkedett össze Kolozsvárt Gyulai Pállal, az ismeretségből levelezés, a levelezésből barátság lett.

Megszakítva egy kicsit az életrajz ismertetését, leszögezhetjük azt az eddigiekből is kivilágoló tény, hogy a szabadságharc előtti Erdély egészen lenyűgöző színvonalú szellemi központ volt. A pár évtizeddel későbbi magyar kultúra „élcsapatának” a lakosság számarányán messze túlmutató része született, élt vagy alkotott ebben a régióban.

Pályakezdés

Szász Károly első művei is itt, Kolozsvárott jelentek meg Őrs álnév alatt, a *Kis követ* című kiadványban. Ugyanekkor a *Természetbarát* című lapban is publikált *Milyen nehéz a föld?* című tanulmányt. Az ifjú Szász ekkor jegyezte el magát végleg a nyilvános működéssel: „A nyilvánosságot s azon gyönyört: nyomtatva látni nevünket! – egyszer megkóstolva, a szomj csak nagyobb lett vele.”⁷

Szinte magától értetődik, hogy az ifjú poéta életében elmúlt az az időszak, mikor szerelmes témájú versek kerültek ki a tolla alól. A mintegy 40 daraból álló *Gyöngyszemek* ciklus, vagy a *Három kebel története* című szentimentális költői beszély, ha nem is költői remek, mindenképpen biztató kísérleteknek nevezhetők. nem véletlen, hogy Kemény Zsigmond kritikája e művekről kedvező, „csaknem hízelgő”⁸. Szász ekkor – 1847 táján – már rendszeresen publikál költői műveket az *Életképekben*, a *Hazánkban* és a

Pesti Divatlapban, bár ekkor még Hegedűs álnév alatt. Az Unió zsebkönyvében megjelent *Ábránd Liszt zenéje fölött* című műve alatt már azonban a saját neve szerepel. A művet nemcsak Gyulai – az ekkorra már igaz barátta való kritikus – dicsérte, de idősebb Szász Károly tetszését is elnyerte. Az atya „most már meg van győződve valódi költői tehetségéről”⁹ – emlékszik vissza a költő.

Kolozsvári akadémiai tanulmányai alatt sem kerültek el a sikerek Szász Károlyt. Nemcsak irodalmi alkotásával, de egy számtani s egy jogtani művel is pályadíjat nyert. Életének ebben a szakaszában írta meg első olyan művét, amelyről utólag is elismerően nyilatkozott: az 1847-es *Murány hölgye* „első művem, amely némi irodalmi beccsel bír”¹⁰.

1848/49-ben

1848 természetszerűleg fordulópont volt a Szász család életében (is). Idősebb Szász Károly Pestre került minisztériumi tisztviselőnek, a család pedig vele együtt felköltözött a fővárosba. A költő Szász Károly Erdélyt azonban soha nem feledhette. 1857-ben így emlékezett meg szűkebb pátriájáról:

*Hírt se hallok már felőled,
Erdős völgyes szép hazám!
Most hogy távol vagyok tőled,
Most szeretlek igazán.
- Azt a völgyet, azt a bércezt
Soha nem feledhetem,
S kél szívemben vágyó érzet:
Hogy zokogja kebleden!
(...)*

(Hazámhoz)

A forradalmi események ifjabb Szász Károly líráját sem hagyták érintetlenül: ekkorra datálhatók hazafias versei, mint az *Elesettek álma-it virrasztom*, a *Szegény, szegény Erdély*, a *Batthyány*, a *Katona-öcsémhez*, a *Bem serege*, vagy a *Honvéd és huszár*.

A kormány Debrecenbe költözésével a Szász család is újból lakhelyet változtatott. Ifjabb Károly V betűjegy alatt munkatársa lett a *Martius 15-ke* című újságnak, minisztériumi fogalmazó, majd katonának állt: előbb káplárként majd hadnagyként szolgált. Személyesen volt jelen a Lánchíd fölszedésénél vagy Arad erősítésénél is. Életének erről a szakaszáról katonaversei is tanúskodnak: *Tisztelet a közkatonáknak*, *A budai kaszárnyában*. *Csaták emléke* című versében így ír a nála régebben szolgáló katonákról:

(...)
*Eképp beszéltek harcaikról ők.
A tábor tüze végsőt lobogott.
Alusznak már s nem alhatom velök,
Úgy irigylem a hőst, a boldogot.
S megszáll a fájdalom... De nem, de nem!
Még nincs kivíva minden! Nem sokára
Jó nap, hogy én is büszkén kérdehetem:
- Emlékszel-é még arra a csatára?*

A szabadságharc után, a nagykőrösi évek

A szabadságharc eltiprása után a honvéhadnagy-költő Tiszaroffra, a Borbély családhoz menekült, s az emigráció gondolatával foglalkozott. Kissé naiv céljait visszaemlékezéseiben így foglalta össze: „francia íróvá képezni magamat, kibujdosni stb. voltak céljaim néha”¹¹. Ha emigrálni nem is emigrált, franciatudásának sokat használt az üldöztetés időszakában.

1850-től a Gömör vármegyei Bején lett nevelő a Szentmiklósi család 13 éves Aladár fia mellett. Itt is alkotott, másfél év alatt szinte egy kötetnyi verset írt, köztük nem egyben emléket állít Görgei tábornoknak, kinek „áruló” megbélyegzését soha nem fogadta el. „En hiszem, hogy Magyarországnak s honunknak legjobb neve leend Görgei” – írta, s ugyanezt a gondolatokat fejezte ki *Görgei* című versében is.

1851 tavaszán Rimaszombaton letette papi vizsgáit, s ezen a nyáron írta első komoly prédikációját is unokatestvére, későbbi felesége betegágyánál egy „delejes álomban kimutatott textusra”¹² (Jón. II. 10.).

1851-ben meghívást kapott a nagykőrösi gimnázium irodalomtörténet-tanári állására. Szász a gimnázium vezetésének azt javasolta, hogy e tisztre Arany Jánost kérjék fel és ő megelégszik a matematika üres tanszékével. Arannal így kerülnek kollegiális viszonyba, s a két ember között mély barátság szövődik. Szász Károly nem vette félvállról a reáltanári munkát: természettani, csillagászati, növény- és állattani könyveket fordított és adott ki nagykőrösi évei alatt.

1852-ben vette el első feleségét, unokatestvérét, a szintén irodalmár, Iduna művésznéven ismert Szász Pólit, akit azonban 1853-ban elveszített. Megrendítően szép költői búcsú Szász Károly: *Iduna* című verse, melynek itt csak két versszakát idézzük:

*Ne kapd föl nevét, kőszá hír!
Adj néki nyugtot, néma sír!
Fedezd be árnynyal, zöld berek!
Felejtétek el, emberek!
(...)
Hagyjátok el hát, hadd legyen
Felejtett sírja jeltelen;*

*És néma hideg sírkövén
Ne légyen könny: csak az enyém!*

A költőné-költőné emlékét a család barátja, Arany is megörökíti *Iduna sírjára* című versében:

*Egész lelke fájdalom volt,
Egész lelke szeretet:
Az súlyától földbe hajolt,
Ez a mennybe sietett.
Fényes lelkének a mennyben
Jobb is, mint e földi szennyben;
Ott van igazi hazája,
Kedveseit oda várja.
(...)*

Az özvegy Szász Károly az *Iduna* érzett szerelmet soha nem tagadta meg, soha nem feledte: második menyasszonyát *Iduna* gyűrűjével jegyezte el. E második feleségére, Bibó Antóniára szerelemmel vegyes áhítatos tisztelettel tekintett, ez a „bámuló imádat”¹³ nyilvánult meg *Angyalok beszéde* című versében is:

*Mint a setét földre
Napsugár leragogy
Te oly magasan vagy
Én oly alant vagyok.
(...)*

1853-ban hagyta el Nagykőröst, előbb a kecskeméti gimnázium mennyiségtan-tanára, majd 1854-től Kézdivásárhelyen, 1857-től Kunszentmiklóson, 1863-tól Szabadszálláson lelkész volt. 1858-ban az Akadémia levelező tagjává választották, 1869-ben az Akadémia rendes tagja lett. 1860-ban lett a Kisfaludy Társaság tagja, később alelnöki rangot kapott.

Az 1867-es kiegyezés után Szász állami szolgálatba lépett, a báró Eötvös-féle vallásügyi minisztériumban lett osztálytanácsos. 1869-től Pest vármegyei, majd jász-kun kerületi tanfelügyelői megbízást kapott, Trefort Ágoston minisztersége alatt pedig miniszteri tanácsosi rangra emelték.

„Szász Károly mint kulturpolitikus fejtette ki nemcsak leghasznosabb, de legmaradandóbb munkásságát (...), s több irodalmi érdeme, mint irodalmi értéke.”¹⁴

Kritikus és esztéta

A korszak irodalmi életében bekövetkező klikkesedés Szászt sem kerülte el: maga – nem utolsósorban személyes érzelmeiktől vezérelve – az Arany és Gyulai nevével fémjelezett, ún. „irodalmi Deák-párt” tagja lett. E szépirodalmi Figyelő körül csoportosuló írók közé olyan nagyságok mel-

lett, mint Arany, Gyulai vagy Tompa, oda tartozott Erdélyi János, Lévay József vagy Szilágyi Sándor is. *Balogh László* – és sok más irodalomtörténész besorolása szerint – ebben az irodalmi társaságban Arany volt a költő, Gyulai a bíráló és Szász a műfordító vezér. (Műfordítói munkásságáról lásd alább.)

Az 1860-as éveinek irodalmi vitáiban tevékenyen vett részt, a kritika szerepéről, hatásáról, módszereiről folyó úgynevezett Figyelő-vitában a régi barátal, Gyulaival is vitába szállt. Míg Gyulai szerint a kritikai pártatlanság elvtelenség, addig Szász Károly szerint a kritikának elfogulatlanul csak a művel kell foglalkoznia, az író személye nem lehet a kritika tárgya.¹⁵

A Zilahy Károly vezette ún. „irodalmi ellenzék” nem fukarkodott a kritikával a „nagy öregeket” illetően, s Szász Károlyt sem kímélték a sokszor személyeskedéstől sem mentes támadások. Szász Károly mint kritikus is ellentétbe került az irodalmi ellenzék jónéhány tagjával. Irodalomtörténetileg emlékezetes az a vita, mely Madách: Az ember tragédiájának megítélése kapcsán bontakozott ki. A mű nagyságát éppen Szász fedezte fel (Figyelő 1862/I. félév, 15-2. sz.), míg Zilahy csak alkalmi becset tulajdonít neki (Kritikai lapok 1862/7.).

Költészete

Szász Károly lírája nyugodt, kiegyensúlyozott költészet: nincs benne nyoma lángoló érzelmeknek, túlfűtött indulatoknak, annál inkább jellemző műveire a kimunkáltság és a formai fegyelem. Talán nem túlzás azt állítani, hogy legerősebb oldala a formaművészet.

Pályája Petőfire emlékeztető hazafias költeményekkel indul, gyakran csendül fel verseiben a szerelmi illetve családi érzés hangja. Nemcsak élete társairól és társaihoz, Idunáról vagy Bibó Antóniáról ír, de verseiben emlékezik meg édesapjáról, édesanyjáról is. Gyermekait is gyakran említi, elhalt Ilonka lánya emlékének egész ciklust szentel. A gyermek elvesztését mérhetetlen fájdalommal, de az Isten akaratában való megnyugvással viseli a költő:

Nem tudja azt, nem sejtí senki,
Milyen nagy a mi bánatunk:
Azért hogy szívünk nem fakad ki,
S a sors ellen nem támadunk.

Nem tördelődünk vad keservvel,
Mint zuhatag a gát körül;
Némák vagyunk, mint az a csermely
Mely mélyre ás be s elmerül.
(...)

(A kis Ilonka emlékezete XIV.)

Vallásos költészete is a nyugodtság, kiegyensúlyozottság jegyeit viseli magán, vallásos érzülete „nyugodt és tiszta tó”¹⁶:

Megnyugszunk abban, amit Isten végez,
Úgy sincs erőnk dacolni – hát minek?

(Hét tél, hét nyár)

Figyelemreméltó, hogy Szász vallásos líráját nem egészítik ki a lételeméleti nagyversek, ilyeneket csak elvétve találunk az életműben, mint például *A csigaház* című:

(...)
Mégis: a csiga sorsát nem irigylem!
E szép bíborban szíve vére foly,
Tenger keserve zúg most is szüntelen...
– Az én lakomban boldogság honol.
(...)

Irodalmi minták, példaképek

Ha irodalmi példaképeit kívánjuk sorbavenni, az első hely mindenképpen Arany Jánost, a tisztelt és szeretett barátot illeti meg. Kétségtelen, hogy az epikában Szász Arany tanítványa, a reflektáló hangvétel, az erkölcsi felfogás, a stílus mind közös a két alkotóban. Nem véletlen, hogy közös nagykorosi tartózkodásuk idején kezdett el Szász balladákat írni. *Éji harc* című műve könnyen párhuzamba állítható az *V. Lászlóval*, a *Szép Szombatiné* pedig erősen emlékeztet az *Ágnes asszony* illetve az *Árva fiú* című Arany-balladákra. Ami különbözik (Arany – Szász Károly által sem vitatott – jelentősebb tehetségén kívül) az az alapvető életfelfogás. Míg Arany gyakran kiábrándult, pesszimista, addig Szász optimista, nyugodt derűjét a családi tragédiák, nemzeti drámák sem ingatják meg.

Petőfi életműve sem maradt hatástalan Szász költészetére. Bár a forradalmi rapszodikusságot alkatánál fogva soha nem tette magáévá, népdalköltészete és hazafias lírája sokban emlékeztet Petőfire. Érdemes összevetni a *Nem veszünk el* című költeményét az *Egy gondolat bánt engem*tel, az *Alkonyra hajlik* című szerelmes verset a *Szeptember végénnel*, vagy a *Szép a róna* című tájleíró költeményét az *Alfölddel*.

Győry Aranka 1930-as bölcsészeti doktori értekezésében meggyőzően bizonyítja Tompa Mihály, Vörösmarty és Garay hatását is Szászra, de ezen egyezések részletesebb ismertetések – terjedelmi okoknál fogva – e helyt mellőzni vagyunk kénytelenek.

Általánosságban lírájáról elmondható, hogy „új hangot nem üt meg, bár férfikorában már megtalálja saját egyéni stílusát”¹⁷.

Drámái, epikája

Jelentősnek mondható Szász Károly drámái termése is. Érdekes kettősség, hogy bár művei rendszeresen nyertek díjakat különféle pályázatokon, a színpadon egyik sem volt maradandó. Történelmi drámái közül talán a *József császár* mondható a legsikerültebbnek, melyben jól érzi meg a „jót, de nem jól” jozefinista gyakorlat tragikumát. A *Zsigmond császár* vagy a *Kálmán király* című drámáknak csak egy-egy ötlete, részlete nevezhető maradandó értéknek. Mindent összevetve Győry Arankával elmondhatjuk: „drámái munkásságának terjedelme nem áll arányban értékével”¹⁸.

Epikai terméséből kiemelendő a *Murány hölgye* című költői elbeszélése, mely ebben a műfajban első alkotása volt, illetve a *Salamon* című 1878-as műve, mely „irodalmunk jelentős alkotásai közé”¹⁹ való. Ha a Trencsényi Csákot vagy például a Zrínyit, a költőt ma már nem is emlegetjük irodalmunk gyöngyszemei között, kétségtelen, hogy Szász epikai műveiben a „fő nem dolgozott korokat, azoknak jelentősebb egyéniségeit eleveníti meg, teteemes hiányokat pótol”²⁰.

Műfordításai

Szász Károlyt irodalomtörténetileg igazán jelentőssé fordításai tették. Mivel „alkotó tehetsége gyenge volt arra, hogy nagy kortársaival felvegye a versenyt”, ezért „csak a kitaposott úton haladt utánuk. Eredeti költeményeinél (...) ő maga is többre értékelte műfordításait.”²¹ Hihetetlen munkabírással dolgozott a külföldi klasszikusok magyarításán. „Nincs költőnk a Nyugat nagy fordítónemzedéke előtt, ki ennyit vállalt volna azért, hogy magyarul olvassák a világirodalom remekait.”²² Egyaránt fordított olasz, francia és angol eredetiből. Németül valószínűleg magától tanult meg, 14 éves korától tanult franciául, angol tanulmányait 1849-ben, Debrecenben egy Petőfitől kapott könyvből kezdte, olaszul pedig már felnőtt fejjel tanult meg. Nemcsak Dante *Isteni színjátékának* első magyarítását köszönhetjük neki (amit – soha nem is titkoltan – Babits is nagy használnal fordított a maga fordításakor), de – többek között – nyolc Shakespeare-dráma lefordítása, Verne egyidejű tolmácsolása,

Thomas Moore, Scott, Béranger, Victor Hugo, Heine, Byron, Poe megidézése vagy a Niebelung-ének átültetése is a nevéhez fűződik.

Ő maga így ajánlotta műfordítását az olvasóknak:

*Oh szép dalok! Oh gyönyörű dalok!
A lélek rajtok úgy elandalog,
És szebb hazába száll a képzelet:
Hol szerelem pálmája virul,
S istenfájának lombdús ágiról
Szakít a szív egy fényes levelet!...*

*Mi szép merengni fénylőbb ég alatt,
Hol ragyogó csillag a gondolat,
És minden érzés egyegy bájvirág,
De hogyha lelked fárad röptiben,
Hívd vissza azt, itt edesebben pihen,
Az itthon: szűk, de boldogabb világ!*

(Ajánlás)

Fordítási munkáihoz nem volt elegendő messze átlagon felüli formakészsége, komoly tudományos felkészültségre is szükség volt. „Mindjárt pályája elején számot vet a műfordító feladataival, szinte eszményi követelményeket állítva fel, az eredetinek nem csak anyagát kívánva meg, hanem árnyalatilag menő hűségét is.”²³ Szász Károly irodalomtudományi jártasságát napjaink szakirodalma sem kérdőjelezi meg: „Kora tudományosságának legjobb szintjét képviseli A világirodalom nagy eposzai című, kétkötetes tanulmánya.”²⁴ – olvashatjuk A magyar irodalom történetében.

Papi működése

„Szász Károlyban a pap és a költő összeolvadt, mint a bor a fűszer zamatával”²⁵ – írta róla Ravasz László református püspök.

Bár nem volt tudományos teológus, de a „tudományt pótolta a mélyen érző, igazán hívő, nagy ideálokat kereső és szolgáló szív.”²⁶

A papi hivatásról, pályaválasztásról a következőképpen ír: „Én pap akarok lenni. (...) Szabad, maga vágyai, kedvtelei szerint tudományos, vagy legalább is tanuló és bodog ember kívánok lenni. (...) Nem pap, hanem művelt ember akarok lenni. (...) nem a papság maga, amire vágyom, a cél; ez csak az eszköze vágyaimnak.”²⁷

Vallásos tárgyú művei 1855 óta rendszeresen jelennek meg. Részt fordításokkal (Zschokke, Miller), részint tanító művekkel (Kis Biblia, Konfirmációi káté), imagyűteményekkel (Halotti imák, Temetési beszédgyűjtemény) és hitéleti művekkel (Buzgóság

könyve) gyarapítja a református teológiai irodalmat.

Kortársai visszaemlékezései szerint mestere volt a szónoklatnak, prédikációi messze gyülekezetein túl híresek voltak. „Szónoki természet volt. Pillanat alatt áthevülő természete, rendkívül gyors fogalmazó és bámulatosan könnyed kifejező ereje valósággal predestinálták őt a szónoki művészetre.”²⁸

Püspöki szolgálata

Szász Károlyt 1884-ben nevezték ki a dunamelléki egyházkerület püspökévé. Egyházszerte sokan aggódtak, mikor 15 évi állami szolgálat után e kinevezést elnyerte. Félték, hogy már nem elég élő a kapcsolata az egyházzal és félték a túlzott bürokratizmusától is. Szász nem is tagadta, hogy államigazgatási tapasztalatait fel akarja használni egyházvezetői működése során. „A magyar állam és a magyar protestáns egyház érdekei nemcsak ellentétben nem állanak egymással, de sőt szorosán összetartja s egymást támogatni és erősíteni vannak hivatva.”²⁹ – mondta.

Püspökként nem maradt hivatali ember, „papír-püspök”. 1884-93 között átfogó püspöki vizitálást tartott az egyházkerület gyülekezeteiben, fő- és középiskoláiban. Püspökként támogatta a horvát-szlavónországi, moldva-oláhországi református missziót. Egyházfőként sem tagadhatta meg irodalmár-voltát: rendezette és katalogizáltatta a teológia Ráday-könyvtárát. Hivatalból adódóan tagja volt több protestáns egyesületnek, 6 évig a magyar protestáns irodalmi társaság elnöke, az Országos Protestáns Árvaegyesület, a Protestáns Nagypén-teki Egyesület, a Lorántffy Zsuzsánna Egyesület és még számos társadalmi szervezet tagja.

Az eddigiekből már nyilvánvaló: Nem túlzás Szász Károlyt polihisztor-ként, kivételesen sokoldalú és nagy tudású emberként bemutatni. Személyes ismerői számára azonban személyiségének egy további vetülete is meghatározó volt: a belőle áradó szeretet. „Kettő volt, amiben nem ismert mértéket, a szeretetben és a munkában”³⁰ – írta róla Vargha Gyula. Fia így emlékezett vissza rá: „Családjában és templomban, hivatalban és irodalomban, s társadalmi forgolódásaiban is mindig a szív vezette, a meleg, ragaszkodó szeretet, mely egyéniségé-

nek úgyszólván uralkodó vonása volt.”³¹ Hogy irodalmárként nem is tartozik nemzetünk legnagyobbjai közé, annak oka, hogy bár „költői lírája erősebb volt annál, semhogy epigon lehetett volna, de gyengébb, mintsem eredeti, újító tehetségnek tartanánk”³².

Amikor most visszatekintünk e gazdag életútra és tisztelettel adózunk kitarító, szorgalmas és – sok tekintetben – eredményes munkásságának, Hamar Istvánnal feltehetjük a kérdést: „Mi tette képessé e rengeteg munka elvégzésére? A felelet reá: az a szeretet és lelkesedés, amely őt minden munkájában jellemezte.”³³

JEGYZETEK

- 1 Hamar István: Emlékezés Szász Károlyra, Budapest, 1930., p. 3.
- 2 Trócsányi i. m., p. 21.
- 3 Trócsányi i. m., p. 82.
- 4 Szász Károly (püspök) önéletrajza ifjúkoráról (in: Budapesti Szemle 1938/IV., DCCXXXI.), p. 4.
- 5 Szász Károly (püspök) önéletrajza, p. 5.
- 6 Szász Károly (püspök) önéletrajza, p. 6.
- 7 Szász Károly (püspök) önéletrajza, p. 11.
- 8 Szász Károly (püspök) önéletrajza, p. 13.
- 9 Szász Károly (püspök) önéletrajza, p. 13.
- 10 Szász Károly (püspök) önéletrajza, p. 20.
- 11 Szász Károly (püspök) önéletrajza, p. 23.
- 12 Szász Károly (püspök) önéletrajza, p. 27.
- 13 Győri Aranka: Szász Károly, mint költő, Rimaszombat, 1930., p. 20.
- 14 Balogh László: Szász Károly angol irodalmi kapcsolatai, Debreceni Angol Dolgozatok, Debrecen, 1942., p. 6.
- 15 erről bővebben ld. Bikácsi László: Egy korszak irodalmi élete (1861-1867), Budapest, 1935.
- 16 Győry i. m., p. 22.
- 17 Győry i. m., p. 67.
- 18 Győry i. m., p. 46.
- 19 Győry i. m., p. 65.
- 20 Győry i. m., p. 67.
- 21 Balogh i. m., p. 3.
- 22 A magyar irodalom története 1849-1905, Budapest, 1965., p. 172.
- 23 Voinovich Géza: Szász Károly élete és munkássága (in: Sz. K.: Költemények és műfordítások, Budapest, é.n., pp. I-XVI.), p. IX.
- 24 A magyar irodalom története 1849-1905, p. 171.
- 25 Ravasz László: A pap-literátor (in: Sz. K.: Egyházi beszédek, Budapest, é.n., pp. V-XII.), p. V.
- 26 Hamar i. m., p. 8.
- 27 idézi: Hamar i. m., pp. 8-9.
- 28 Ravasz László: Szász Károly, mint igehirdető (in: Sz. K.: Egyházi beszédek, Budapest, é.n., pp. XIII-XVI.), p. XIV.
- 29 Idézi Hamar i. m., p. 14.
- 30 Vargha Gyula: Szász Károly (in: Budapesti Szemle 1929/616. szám, 466. lap)
- 31 az 1930-as Magyar Kálvinisták Naptárából idézi Hamar i. m., p. 4.
- 32 Győry i. m., p. 5.
- 33 Hamar i. m., p. 7.

1848 márciusa a Székelyföldön, Marosvásárhelyen

Az 1848-1849-es forradalom és szabadságharc emléke ma is a legelevenebb az erdélyi magyarság körében. Nagyon ritka az olyan család, amelyik ne őrizne legalább egy Kosuth-bankót, litográfiát, metszetet a 150 évvel ezelőtti eseményekről. Dsé Nagy Anikó, a marosvásárhelyi Teleki-téka őre – a tudós kancellár, Teleki Sámuel-relikviák után kutatva – dr. Kelemen Attila családi levéltárában rendkívül értékes dokumentumokat talált a marosvásárhelyi 1848-1849-es forradalmi eseményekkel kapcsolatosan. Szíves engedelmével a dokumentumokról először ebben a tanulmányban történik említés.

Nyomatékosítanunk kell Bözödi György találó megállapítását: a pesti március 15-i forradalmi események, az ott elfogadott 12 pont hatása legtisztábban és legjellemzőbben Marosvásárhelyen jelentkezett, hiszen ez a mintegy 13.000 lakost számláló város a magyar, román, szász értelmiség egyik fontos központja volt – Erdély fővárosa, Kolozsvár mellett! 1754-től itt székelt a királyi tábla, ahol 200 jogot végzett ifjú – jurátus – gyakoronkoskodott. A törvénytörések idején valósággal megélenkült a sáros, poros kisváros: az ország minden részéből idesereglett írások az ítélmesteri irodákban megtartott tanítás után valósággal ellepték a királyi tábla üléseit. A Reich-féle vendéglő olvasó és társalgó köreit egyformán látogatták a magyar, román és szász ifjak: „A román és szász ajkú ifjak egy színvonalban állanak a magyarral, ha kiváltsággal bírtak, mert ezen kor a kiváltságot, nem pedig a nemzetiséget bálványozta.” – idézi az egyik kortárs visszaemlékezését Bözödi György.

A kancellisták viselete sem különbözött egymástól, mindannyian sastollas kucsmát és sarkantyús csizmát viseltek. Természetes, hogy a királyi tábla őriási vonzóerőt gyakorolt Erdély 19. századi eleji fiatalságára. Nem csak a Székelyföldről, hanem a vármegyékből, a Szilágyságból is özönlöttek a jogi stúdiókat folytató fiatalok. Itt gyakoronkoskodott a román nép 1848-as harcaiban meghatározó szerepet játszó Avram Iancu, Alexandru Papiu Ilarian. Ez utóbbi 30, Traian Popa pedig 29 román kancellista nevét említi.² A számadatok fényében egyértelmű: a kancellisták zöme magyar volt, értelmetlen tehát a román történetírás egy részének az a kísérletezése, hogy a királyi tábla jogvégzett ifjúságát azonosítja a románság reformnemzedékével. Az is igaz viszont, hogy az Apolló-teremben tartott közös bálok és a rendi világ látszólagos egysé-

„Nem szorul különösebb bizonyításra, hogy Erdély történelmének egyik legvitatottabb kérdése az 1848-as forradalom és szabadságharc. A vita főként a nemzeti törekvések és programok körül folyik, s annyira régi, hogy sokak számára reménytelennek látszik valamiféle megoldás a román és magyar álláspontok közelítésében, egyeztetésében.” (Egyed Ákos: A korszerűsödő és hagyományörző Erdély, I. kötet, Pallas Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 1997. 137. oldal)

ge és egyetértése mögött igen mély és súlyos következményekkel járó ellentétek feszültek, s ezek éppen a marosvásárhelyi márciusi események idején elemi erővel törtek felszínre. (Mindez kísértetiesen megismétlődött 1989 decemberét követően, 1990 márciusában!)

Marosvásárhely és környéke – egyfajta gyűjtőpontként – „összesítette” azokat a megoldásra váró feladatokat, amelyek oly nagyon foglalkoztatták az egész Székelyföld társadalmát. A magyar közvélemény idealizálta a Székelyföldet. (Egyfajta kutatást érdemelne Széchenyi István 1848 januárjában kidolgozott vasútépítési terve, amely szerint a Pestről induló fővonal Aradtól Gyulafehérváron át Székelyudvarhely, majd az Ojtozi-szoros felé vezetett volna. A második Szatmárnémeti-Erdőszáda-Dés és Kolozsvár irányába indulván, Erdély fővárosát a vonalszakasz végállomásává formálta volna!)

Egyed Ákos kitűnő kötete a biztos eligazító: „Székelyföld társadalmában olyan bonyolult kérdésekkel volt terhes, amelyeket sehogysem sikerült az általános törvényes megoldások közé illeszteni, rendezésük hónapról-hónapra halasztódott, s emiatt a székelység nehezen találta a helyét a magyar forradalomban, többször elbizonytalanodott, holott a forradalom kitörését, a márciusi vívmányokat lelkesedéssel fogadta.”³

Melyek voltak azok a kérdések, amelyek szinte áttekinthetetlené tették a forradalom előtti székely társadalom szerkezetét? A II. Rákóczi Ferenc vezetett szabadságharc leverése után a Habs-

burg központosító politika a több évszázados székely katonai rendszert felszámolta, a lófők (primipilusok) és gyalogosok (pixidáriusok) rendjét adózásra és közterhek viselésére kényszerítette. Ez valójában azt jelentette, hogy a székely társadalom mintegy 63 százalékát kitevő közzékelységet ősi szabadságjogaitól megfosztotta.

Mindezt tetézte a székely határőrség tüzzel-vassal, megtorlásokkal történő felállítására. A határőrovezet Csík, Háromszék és Bardóc fiúszék területét fogta át. Az 1764-es madéfalvi vérengzés után felállított székely határőrendszert apáról-fiúra öröklődő katonai kötelezettséget tartalmazott, tehát ugyanolyan terhes volt, mint a jobbágyosság. Az évente 50 napon át tartó gyakorlatozás és határőrszolgálat, a külhoni háborúkban való részvétel a leg súlyosabb terheket jelentette a székely családok számára. A székelység mindezt törvénytelennek tartotta, akárcsak a katonai közigazgatás és bíraskodás bevezetését. Egyik súlyos sérelem volt a továbbtanulás jogának drasztikus korlátozása, hiszen a háromszéki, csíki, Bardóc fiúszéki települések biztosították századokon át az erdélyi értelmiség igen jelentős részét. A határőrség közel százesztendő élettartama alatt igen gyakori volt, hogy a katonai parancsnok nem engedélyezte a székely fiatalok továbbtanulását, vagy erőszakkal hurcolták el lelkészi, tanítói állásából. Ez derül ki Dési L. György református püspök 1772. november 9-én a marosvásárhelyi Református Kollégium tanáraihoz intézett leveléből: „mikor székely deákok akarnak kimenni belső hivatalra, ki ne bocsássa Kegyelmetek, míg a háromszéki obester Kis Mihály úrtól jó Commendatio mellett szabadságot nem nyernek, mert ha anélkül kimennek, a papi vagy mesteri hivatalból fogják el szent miniszteriumunknak gyalázatyára, mint nem régen megesett a példa, Parajdra ment ki Udvarhelyről egy deák mesternek szabadság nélkül, elfogadott és miképpen szabadulhatott, nem tudom.”⁴

A székely határőrség felszámolása az egyik legfontosabb 1848-as követelés volt. A másik, megoldásra váró feladat a jobbágykérdés volt. A köztudatban sokáig úgy élt, hogy a székelység körében a jobbágyosság ismeretlen fogalom volt. A helytörténeti kutatások egyértelműen bizonyítják: a székely társadalom 35-37 százaléka feudális függőségi viszonyban élt! Ifjú Bethlen János, a székelyudvarhelyi liberális nemesség egyik jeles kép-

viselője egyértelműen fogalmazott: „a székelyföldi jobbágyok legtöbbször magyarok”. Bözödi György több tanulmányban is foglalkozott ezzel a kérdéssel. Ezek alapján kijelenthetjük: a székelyföldi jobbágyok 90 százaléka magyar volt!¹⁵

A jobbágyok és zsellérek nem csak a primorok (főemberek), hanem a 18. századtól grófi, bárói címet kapó arisztokrácia és az „ösfoglalás” révén családi tulajdonként birtokolt szabad és határőr székelyek földjein is dolgoztak. Így történhetett meg, hogy néhány liberális birtokos kivételével a székelyföldi jobbágykérdés rendezését a jobbágy- és zsellértartók a leghatározottabban ellenítették. A forradalom idején, a kolozsvári országgyűlésen és a pesti népképviselői országgyűlésen végelláthatatlan és heves viták zajlottak az úrbéri rendezés körül, hiszen az 1848. június 18-án elfogadott úrbéri törvény szerint 170.000, elsősorban román nemzetiségű jobbágy- és zsellér szabadult fel, s 1.615.000 kataszteri hold földet kapott, miközben a Székelyföldön a jobbágyság alig 10 százaléka szabadult fel az úrbéri terhek alól. Talán ez s hozzájárult ahhoz, hogy Bözödi György kijelentse: a székelység 1848-tól nem kapott semmit! A túlnépesedett székelyföldi falvak határában kevés volt a termőföld, de olyan nagybirtok is kevés volt, ahonnan a felszabadított jobbágyok és zsellérek családi birtokot kaphattak volna. Így születtek meg a székelyföldi népfőlöleg kitelepítését szorgalmazó tervek.

A Habsburg-hatalom tehát nem csak az idegen érdekeket szolgáló határőr-rendszerbe kényszerítette bele a székelységet, hanem megfosztotta régi szabadságjogaitól, durván beavatkozott öngazgatási szervezeteibe is. A székelység mindezek megszüntetését, szabadságvágyainak beteljesülését Kossuth Lajostól várta. Attól a Kossuth Lajostól, aki Wesselényi Miklós révén ismerkedett Erdéllyel, s bizonyos mértékig a székelységgel. A kortárs Jakab Elek szerint Kossuth a nép és az ifjúság „bálványa s a sötétség, a zsarnokok és szolgálélekek félelme volt”. Marosvásárhelyi reformkori ifjúsága többször megvitatta Kossuth országgyűlési beszédeit, mert úgy találták: megoldást ígérnek a magyar társadalom egészét foglalkoztató kérdésekre.

Ilyen felfokozott várakozásban köszöntött be 1848 márciusa. A március 13-i bécsi, a március 15-i pesti forradalomról az első hírek csak 19-én estefelé értesülhettek, a liberális nemesség értekezletén. A 43 politikus által elfogadott elvi álláspont lett az 1848-as kolozsvári program alapja. 1848. március 21-én a városi tanács bővített közgyűlést tartott, az ellenzék átvette a kezdeményezést. Legelső teendőként a „nemzeti polgári őrsereg” felállítását fogalmazták

meg. Ezt követően azzal a kéréssel fordultak Teleki József fő kormányzóhoz, hogy minél sürgősebben hívják össze az erdélyi országgyűlést, ahol vitassák meg a törvény előtti egyenlőség, közteherviselés kérdését. Ugyancsak az országgyűlés feladata az unió kimondása. A kolozsvári program megemlíti a sajtószabadságot, de teljesen „megfelelnek” a legégetőbb kérdések egyikéről, a jobbágyfelszabadításról.

Mindezek ellenére a kolozsvári programnyilatkozat óriási hatással volt egész Erdélyre, hiszen azt Erdély fővárosának városi tanácsa fogadta el, s ezáltal a Guberniumot is megpróbálta bevonni a békés reformok megvalósításába. A Méhes Sámuel szerkesztette Erdélyi Híradó vezércikkben számolt be a kolozsvári eseményekről: „Nemzetek Istene add, hogy e napot évfordulati ünnepe gyanánt ülhessük meg és ülhessék meg unokáinknak az unokái is, az idők végtelenségéig, amaz üdvhozó ígék megtesülésének emlékezetére, melyet e napon Kolozsvár város polgársága s vele összhangzólag Erdély értelmesb és vagyonosb osztályának nagy része, feladva a véleménynyitását keserű emlékeit, egy szívvel lélekkel kimondott, s az ígék: A két magyarhon egyesülése; Alkotmányos monarchia; Rendületlen hűség a felséges ausztriai ház iránt; Törvény előtti egyenlőség; Közteherviselés, nemzetőrség, sajtószabadság.”¹⁶

A március 15-i pesti forradalomról március 20-ig azért nem tudtak semmit Erdélyben, mert „a vásárnapi posta nem hozott testvérhoni lapokat”. A kortársak nagy része a kolozsvári március 21-ét a pesti március 15-hez hasonlította. Bár az összehasonlítás eltúloznak tűnik, kétségtelen, hogy Erdély fővárosának ifjúsága megvalósította a maga népi forradalmát. A református és unitárius kollégiumi diákság az átalakulások mellett tüntetett, többször is elszavalták Petőfi Sándor Nemzeti dalát, hatalmas lelkesedéssel köszöntötték a szabadságot.

A pesti forradalom és a kolozsvári események híre futótűzként terjedt el Erdélyben. Abban mindannyian egyetértettek, hogy az uniót az erdélyiek részéről is ki kell mondani. Újból napirendre került az ősi székely kiváltságok kérdése, a székely örökségföldrőken lévő jobbágyok, zsellérek helyzete, a határőrség megszüntetése. A marosvásárhelyi ifjak a székely nemzetgyűlés összehívásának gondolatát is felvetették. Marosvásárhely híres református kollégiuma révén és Dósa Elek jogtudós közreműködésével a jogi stúdiumok legfontosabb erdélyi központja lett.

Természetes, hogy Kolozsvár után Marosvásárhelyen is forradalmi eseményekre került sor. A költői tehetséggel

is megáldott fiatal újságíró – Méhes Sámuel Erdélyi Híradójának munkatársa –, *Urházy György* hozta Marosvásárhelyre a hírt Pestről, hogy Bécsben és Pesten is kitört a forradalom. Magával hozta a pesti ifjúság 12 pontos követelését is. Bözödi György szerint a marosvásárhelyi ifjúság már Kolozsvár előtt értesült a forradalmi eseményekről, de ennek a korabeli lapokban és közigazgatási jegyzőkönyvekben nincs nyoma.

Annál részletesebben ismerjük a március 22-i és a következő napok forradalmi eseményeit. Minderről így ír Bözödi György: „Urházy 21-én este érkezett Vásárhelyre és a 12 pont egy példányát nyomban átadta a román nemzetiségű Vladucz Józsefnek, aki ekkor a református kollégium postica classisának tanítója volt. Urházy este 10 órakor kopogtatott be Vladucz ablakán, hogy a nyomtatványt beadja, mert az ifjú tanárt sokra becsülték a városban széles látóköréért és alapos ismeretieért. Figyelemre méltó, hogy Urházy Vladucz révén a románokat is nyomban bekapcsolta a meginduló eseményekbe. A Vladuczal együtt lakó másodéves jogász a nyomtatványt kezébe kapva tüstént fellármázta mind a két jogosztályt és még azon éjjel elhatározták, hogy másnap reggel a pesti eseményekkel való rokonszenvezésük jeléül a kollégium egész ifjúsága tüzzön fel nemzeti kokárdát. (...) Díszbe öltözve és szalagos kalapokkal mentek fel 22-én Dósa Elek jogtanár órájára, ki a látványtól megdöbben, mert még nem volt tudomása az eseményekről, s amint hamarosan kiderült, nem is rokonszenvezett velük.”¹⁷

Maroszék akkori főkitálybírója gróf Toldalagi Ferenc volt, aki mindent elkövetett Kossuth népszerűségének növekedése ellen, s a szék vezetésével együtt a Gubernium Bécs és a magyar kormány között ingadozó politikáját támogatta. Toldalagi külön felszólította a királyi tábla két, a városban tartózkodó ítélőmesterét és a kollégium elöljáróságát, hogy ne tiltakozzanak a fiatalok tüntetése ellen, kérvény útján próbálják békés keretek között tartani a követeléseket. A város főbíráját is utasította, hogy az esetleges fáklás tüntetést ne akadályozza meg.

Ilyen óvatoskodó előkészületek mellett került sor a marosvásárhelyi ifjúság március 21-i gyűlésére, amelyet Horváth János Felső-Fehér megyei ellenzéki követ elnökletével tartottak. Ezen a gyűlésen egyforma lelkesedéssel vettek részt a magyar, román és szász kancellisták, a kollégiumi ifjúság. Elfogadták a pesti fiatalok 12 pontját, abban is teljes egyetértés született, hogy a királyhoz feliratot készítenek, amelyben Magyarország és Erdély unióját kérik, majd követelték a cenzúra eltörlését, az

erdélyi országgyűlés sürgős összehívását az unió kimondása érdekében, a nemzetörtség felállítását, továbbá követelték, hogy a székely határörtséget ne vigyék ki az országból, idegen célok érdekében. A kolozsvári programon túlmutat, hogy a jobbágyság érdekében határozat született az úrbéri terhek csökkentésére, mindaddig, amíg a kormány dönt az örökváltság kérdésében. A királyhoz küldendő kérelem megszövegezésével Urházy Györgyöt bízták meg, aki 1848-ban azért költözött Marosvásárhelyre, hogy ügyvédi vizsgáját letegye.

A marosvásárhelyi ifjúság, a kancellisták mitsem tudtak arról, hogy a bécsi kamarilla március 22-én határozatot hozott az unió megakadályozásáról, a székely határörtség katonai erejének felhasználásáról a birodalomban kirobbant forradalmi megmozdulások leverésére. Ennek ismeretében – úgymond – a marosvásárhelyi fiatalok követelése különösen jelentőséggel bír, elébe mentek az eseményeknek.

Urházy György március 23-án felolvasta a felirati fogalmazványt, amelyet a fiatalok kitörő lelkesedéssel fogadtak, s minden változtatás nélkül sajátjuknak tekintették. A felirat most már letisztázott formában követelte az erdélyi országgyűlés minél sürgösebb összehívását, az unió itteni kimondását, mert ettől függ az ország boldogsága. Az országgyűlés fontos feladata lesz, hogy a teljes egyenlőség kimondásáig csökkentse a nép terheit. A rendbontások megakadályozására fel kell állítani a nemzetörtséget, s Erdély sajátos törvényeihez igazodva, meg kell akadályozni a székely határörtség külföldre való vezényelését.

A gyűlésen választott háromtagú küldöttség felszólította Lázár János városi főbíró, valamint a szék alkirálybíróját, hogy a különleges eseményekre való tekintettel, minél hamarabb hívják össze a város és Marosvásárhelyi rendkívüli közgyűlését. A március 24-i döntés alapján a rendkívüli közgyűlésre 1848. március 25-én került sor. Így tudósított minderről az Erdélyi Híradó április 4-i száma: „Főbíró Lázár János reggeli 10 órakor a város szépen elkészített tanácskozási termében, a körülmények parancsoló szavára felnyílt ajtóknál, roppant hallgatóság jelenlétében, megtartván az azelőtti nap megígért közös gyűlést.

A megnyitó beszéd után a tanácsos Gyöngyösi Lajos egy petíciót indítványozta, melyben a főkörmányszék kérték meg egy mentől hamarabb tartandó országgyűlés eszközzésére, melynek teendői lennének: a két hon egyesítése, úrbéri viszonyok kiegyenlítése, nemzeti őrsereg felállítása, s addig is, míg ez egybehivatnék, kegyeskednék lépést tenni a sajtó szabadabb mozgására és székbeli székely katona atyánkfiaiak

itthon leendő tartására nézve. Az indítványt némi módosítással és hozzáadással pártolva, csekély maga is (*Doboly Sándor, az Erdélyi Híradó marosvásárhelyi tudósítója! – Kiemelés: T. Z.*), egyszerűsített felírási javaslatot.

E javaslat, a sajtó tárgyában használt hasonlatosság kihagyásával, el lön fogadva, s még aznap délután, gyors posta útján, a fiatalság petíciójával együtt, főkörmányszék ő nagyméltósága kezeibe küldték. Az írrok fiatalság, a nagyszerű haladás iránti örömét nyilvánítandó, egyszerűsített a nap emlékét megünneplendő, esti 7 órakor egy nagy fáklás menet rendezésére a t. királyi tábla épületében teljes számmal egybegyűlt, mikor Iroffy István és Bölönyi Zsigmond testületi jeles tagok, a t. királyi tábla felhívása nyomán, az írrok kart arról értesítik, miszerint a méltóságos (tekintetes) királyi tábla az írrok kar tendenciáját nemcsak nem rosszalja, sőt igen méltányolja.

(...) Ezután, mintegy 200 fáklás lobogó fényénél elindult a nagyszerű menet, s „éljen a király”, „habsburgi ház”, „az unió”, „népegyenlőség”, „szabad-sajtó”, „a magyar felelős ministerium”, „erdélyi főkörmányszék”, „nemzeti őrsereg” kiáltásai közt a református főtanodának tartva, s ott a tanodai ifjúsággal egyesülve, a Rákóczi induló lelkesítő harsogtatása mellett b(áró) Kemény Pál úr házában tartott, hol egy lelkes hölgy által készített nemzeti lobogó vala átveendő; hova megérkezve egy jól rendezett dalkar elénekelték Urházinak éppen ez alkalomra készített következő nemzeti dalát:

„Itt a zászló kezeinkben!
Egy kívánat lengeti;
Legyen egy a két hazából,
S vész így meg nem döntheti.
(...)
Föl mindnyájan! Hogy ha zászlónk
Majd a vérmezőn áll...
Háromszín zászló alatt lesz
Vagy szabadság – vagy halál!”

Innen a nagy piacra keresztül a fényes fáklás menet gróf Lázár József úr poklos utcai (*így, kicsi betűvel! T. Z.*) pompásan világított házához ment, melynek erkélyén két nemzeti lobogó lengett, szintén e nap emlékére szentelve a lelkes gróf Lázár Moriczón által.

Elénekeltek Urházy dalát, majd Kölcsey himnuszát. Innen az egész tömeg ment lefelé Berzenczei Lászlóig, onnan megtérve a Szentkirály utcát megjárva jött a tündöklő menet igénytelen személyem polgári házához. Innen a Nagy-piacra, Bodor Péter kútjához indultak. Urházy György beszéde messze túlmutat a korabeli, hasonló méltatásokon: „Polgártársak! Ma jutott az a szerencse,

hogy egymást e népben szólíthatjuk. Polgártársak! mit ma teszünk, nem fölízgatott vak szenvedély, hanem a legmagasabb öröm és lelkesedés nyilvánulása vala. (...) Ma a testvéri szeretet szívet és lelket megragadó hangján nyilvánítottuk, hogy századok óta külön élő testvéreinknek ismét jobbot nyújtani s velök élni vagy meghalni legnagyobb kívánságunk! – hiszekegyünk lön, hogy üdvösségünk a testvérhonnal egyesüléstől függ; hogy csak így állhatunk meg rendületlenül akár nyugat, akár észak ellen. Semmi olyat ne tegyünk, mi dúló vihar és jégzáporoként a népboldogságunk kertének virágait és előfáit még csiráiban elpusztatáná.”⁸ (*Ennél szebb vallomás a magyar-román forradalmi együttműködésről, a testvéri kéznyújtásról el nem hangzott. Mekkora kár, hogy akkor, és 142 évvel később a kinyújtott kezét senki nem fogta meg! – Kiemelés: T. Z.*)

A korabeli dokumentumokból egyértelműen kiderül: az Erdélyi ifjúságának hangadó szerepére vállalkozó táblai írrok kar az átalakulást „nem forradalmi, hanem törvényhozási békés úton” óhajította. Ahogyan Urházy fogalmazott: „Mi tehát alkotmányos reform, nem pedig forradalmi baráti leendünk.” Ugye, milyen ismerősnek hangzik az erdélyi magyarság kisebbségi körülmények között folytatott harcára emlékező!

A 150 évvel ezelőtti események sajtós fordulatához tartozik, hogy a forradalmat őszintén és lelkesen köszöntő marosvásárhelyi magyar, román és szász ifjúság között már március 24-én este jelentkeztek az első, akkor jelentéktelennek tartott véleménykülönbségek. A Henter János ítélmester házában összehívott táblai ifjúság román képviselői, elsősorban Alexandru Papiu Ilarian a jobbágyság felszabadításának kérdésében fejtette ki álláspontját; s feltételhez kötötte a főkörmányszékhez küldött petíció aláírását:

„En Pápius Iláriánus Sándor mint román aláírom ezen petíciót azon feltétel alatt, hogy ha lesz népjog, egyenlőség, minden Erdélyben és Magyarhonba lakó külön ajkú nemzeteknek nemzeti léte és édes nyelve biztosítása. Örökváltság minden pénz és kárpótlás nélkül; mert eleget, de igen sokat fizettek már a parasztok, miután századok óta bitangolják a nemesek nemcsak polgári, de emberi szent jogait.

(...) Mi magunk részéről aláírtuk (*a petíciót! – T. Z.*), hogy ne váljon még mérgesebbé a gyűlölet, ami az igazat megvallva, nem szűnt meg teljesen a magyar nemesek és a román nem nemesek között, s azért is, mert barátian és szakavatlanul kértek rá.”⁹

A petíció aláírása körül számos bizonytalanság keletkezett. A román kancellia

listák egy része azért húzódozott az aláírástól, mert attól tartottak, hogy kompromittálják a románokat, akik nem hatalmazták fel az aláírásra. Akadtak olyanok is, akik tiltakoztak Magyarország és Erdély uniója ellen, mások pedig óhajtották az uniót, hogy így fejezzék ki a Magyarországon élő románokkal való közösségüket.

Akérvényt a román kancellisták aláírták, köztük Avram Jancu és Alexandru Papiu Ilarian is. „Ez alkalommal Pap Sándor (*Alexandru Papiu Ilarian* – T. Z.) kalapjára hosszú lecsüngő zöld pántlikát akasztott, azzal járt s mind ő, mind társai feltűnően zajosak voltak.”¹⁰ – írja a kortárs Csernátoni Molnár Zsigmond.

A szász kancellisták a rábeszélések ellenére sem írták alá a fő kormányzónak küldött petíciót, azzal érveltek, hogy a szász közhítség tudta nélkül semmit nem tölhetnek. Emiatt a kérvényt nem egyenként aláírva, hanem az írnokszékek nevében, s a tisztviselők aláírásával küldték fel a fő kormányzóhoz. A március 25-i közgyűlésen úgy tűnik éppen a földesurak kárpótlása körül zajlottak a leghevesebb viták. Bár a 12 pontot a román kancellisták is elfogadták, annak szellemét és betűjét másként értelmezték. A 12 pontban és a Pozsonyban éppen akkor elfogadott törvényekben említés sem történt arról, hogy a jobbágy maga váltsa meg magát. A román kancellisták még mindig az 1847-es erdélyi országgyűlés már akkor megkérdőjelezett úrbéri próbálkozásait tekintették kiindulási pontnak.

Az úrbériség kérdésében valóban komoly ellentétek voltak. Avram Jancu a március megmozdulások egyik estjén kijelentette: „örök váltság ingyen vagy halál!”¹¹ A magyar ifjúság is teljesen tájékozatlan volt az úrbéri megváltás ügyében. Az is nyilvánvalóvá vált, hogy a magyarországi megoldások nem alkalmazhatók Erdélyben, hanem lényegesen módosítani kell rajtuk, mert annyira áttekinthetetlenek és rendezetlenek az itteni úrbéri viszonyok. A román értelmiség bizalmatlanul fogadta az úrbéri megváltás körüli huzavonát, nem bíztak a földesurak megnyerésében. Néhány hónappal korábban báró Kemény Dénes liberális vezér minden próbálkozása zátonyra futott, amikor a jobbágyfelszabadítás szükségességéről próbálta meggyőzni az erdélyi nemességet. Ekkor kiáltotta a karzatról Avram Jancu sokat idézett kifakadását: „Nem filozófiai és humanitárius érvekkel lehet meggyőzni ezeket a zsarnokokat, hanem lándzsával, mint Hors.”¹²

Nagy tévedés lenne azt állítani – mint ahogy számos román történész és „tenyérvjós” teszi –, hogy a román értelmiség követelését elutasították. A 12 pont világosa leszögezte a jobbágyosság eltörlését és az ország minden állampol-

gárának egyenlőségét, nemzeti és vallási különbség nélkül. A jobbágy felszabadítás körüli bizonytalanságot tisztázta Kossuth Lajos országgyűlési beszéde, valamint az országgyűlés határozata, amely az úrbériséget minden kárpótlás nélkül eltörölte. Sajnos, a bizalmatlanság légköre továbbgyűrűzött, s mindez elsősorban a Habsburgok „Oszd meg és uralkodj!” elvének kedvezett. A magyarság románság iránti érzelmeit világosan tükrözi az az emlékezetes epizód, amelyről Imreh Sándor tesz említést. Amikor az Arany kereszt vendéglőben a magyar fiatalok megpillantottak egy román csoportot, odarohantak, s valamennyit karofogva vitték az étterembe, ahol megvendégtették őket: „Testvérek, egyenlőek vagyunk, egyetek, igyatok! Sőt román nemzeti táncokat húztattak, a román atyafiak táncra perdulván, velük járt az ifjúság is. Azon nap estéjén ismét fáklás menet rendeztetett a népszónak Berzenczey László tiszteletére, mely ünnepélyen a román atyafiaknak egy része elől a nemzeti lobogókat, a más része pedig, ugyancsak elől, a fáklákat vitte.”¹³

Atöbb napon át tartó ünnepeken Marosvásárhely magyarsága a nemzeti szabadságot, az uniót, Kossuth Lajost, az egyenlőséget, a testvériséget éltették. Ezeknek a megmozdulásoknak Berzenczey László liberális birtokos, Kossuth egyik leglelkesebb híve, későbbi munkatára, megbízottja volt a központi alakja. A későbbi székelyföldi radikalizmus legfőbb letéteményese, aki az uniót ellenzőket május 15-én kiadott Székely Barátim című röpiratban utasította vissza. Jelszava: „Egység, Vitézség, Unió!” Ő volt az erdélyi országgyűlésbe megválasztott 19 székely követ egyike. Korteskedése, megválasztása fényt vet a korabeli állapotokra is.

„Aki sánta, csak sántikál,
A rossz kaszás, rosszul kaszál,
S mint hogy Petelei pipál
Éljen pechovich Kemény Pál.
Csúf, ki fészket legazolja,
S aki szavát megmásokja,
Drága madár köszöntelek
Bóbeszédű Désa Elek.
Fontos az uniózás zászló
Éljen Berzenczey László.
Mint hogy tégedet szeretünk,
Te leszel egyik követünk.”¹⁴

Berzenczey László 1848–49-es szerepvállalása külön tanulmány témája. Radikalizmusa, hatásos szónoki tehetsége sem tudta ellensúlyozni Marossszék akkori főkirálybírájának és híveinek befolyásos konzervativizmusát. 1848 márciusában és a későbbiekben is ez az irányzat jóval erősebb volt, mint Berzenczey László és társai forradalmi lendülete.

A református kollégium tanárainak egy része is idegenkedett ettől a radikalizmustól. Bolyai Farkas sem rokonszenvezett a tüntetéseken résztvevő ifjúsággal. Ezért a fiatalok a nagy matematikust „pecsovics”-nak tartották, s nem mentek többet órájára. Binder Mihály szász származású nyelvtanár azt kérte, hogy a fiatalok ne hordjanak nemzeti kokárdát, hanem helyette az erdélyi színeket használják. A református kollégium diákjai arra kényszerítették Sinder tanárurat, hogy azonnal hagyja el a kollégium épületét, ahová többet soha nem lépett. A református kollégium diákjai a később vértanúságot szenvedett Török János irányításával fegyvergyakorlatra jártak, s vezetésével külön századként jelentkeztek a marosvásárhelyi nemzetőrségbe. A kollégium jogász fiataljai – Veress Adám, Geczó János és Donáth Árpád – Marosvásárhelyről vitte a forradalmi eseményekről a hírt Csíkba és Háromszékre.

Kossuth Lajos befolyása Székelyudvarhelyen volt a legerősebb. Itt fogalmazták meg a legliberálisabb követeléseket. De itt feszültek a legsúlyosabb ellentétek a nemesség, a szabad székelyek, valamint a jobbágyok és zsellérek között. Itt következett be az a váratlan fordulat, amikor a közteherviselés és jobbágyfelszabadítás körüli parázs vita és halogatások miatt egyszerűen megállt az újonctoborzás.

Marosvásárhely a forradalom idején mindvégig a konzervativizmus legfontosabb központja maradt, csak a fiatalok pillanatnyi lelkesedése tudta ideig-óráig háttérbe szorítani a maradiak ellenszegülését. A forradalom további eseményeiről tanulmányunk befejező részében szólnunk.

JEGYZETEK

- ¹ Bözödi György: 1848 márciusa Marosvásárhelyen, Korunk 17. évfolyam, 1958/3. szám, 313-329 oldal
- ² Victor Chereșteșiu: A balázsfalvi Nemzeti Gyűlés, Bukarest, 1967. 184. oldal
- ³ Egyed Ákos: i. m. A korszerűsödő és hagyományörző Erdély, Csíkszereda, 1997. 146.
- ⁴ Benkó Samu: Haladás és megmaradás, Budapest, 1979. 278. oldal
- ⁵ Bözödi György: Székely úrbéresek és székely örökség, Igaz Szó, 1956/4. szám, 1337-1344 oldal
- ⁶ Erdélyi Híradó, Kolozsvár, 337. szám, 1848. március 23.
- ⁷ Bözödi György: 1848 márciusa Marosvásárhelyen, 316. oldal
- ⁸ Erdélyi Híradó, 1848. április 4., 213-214. oldal
- ⁹ Bözödi György: i. m., 319. oldal
- ¹⁰ Ugyanott
- ¹¹ Ugyanott, 321. oldal
- ¹² Ugyanott
- ¹³ Erdélyi Híradó, 1848. április 4.
- ¹⁴ Egyed Ákos: i. m., 207. oldal

A vámosgálfalvi Ördögös híd története

Ördögről, ördögösségről a népmondákban elég gyakran hallani – vegyük csak a népmesék misztikus világát, de arról bizonyára csak kevesen tudnak, hogy a rettegett lólabú lúdvérc még a történelmi históriákban is “fellep” – igaz, képletes értelemben.

E történet is azt próbálja meg elbeszélni: hogyan került kapcsolatba a '48–49-es szabadságharc idején az ördögösség, egy híd, s egy mindenre elszánt, bátor huszár, aki Bem apó seregében küzdött a haza függetlenségéért.

Történt pedig 1849 január 13-án, hogy a “kutyaképű vénember” Marosvásárhelyt visszafoglalva, a Kis-Küküllő felé vonult tovább, s 16-án Abosfalváról indult táborával, hogy még Székelysáros előtt rajtaüthessen Kalliány generális seregén.

Fel is kerekedett kora hajnalban a sereg, melynek soraiban ugyanúgy helyet kaptak palócok, Bem

tábornok puszkás góbéjai és a honvéd könnyűlovasság katonái.

Az osztrák katonák sem voltak éppen megrettenve, hogy menekülniök kell, sőt... Annyira, hogy gyilkos merényletet készített a vén lengyel tábornok “fogadására”; lesben állt ugyanis egy tízes csoport, akik “egy kis tűzijáték”-öt készítettek a magyar seregek erdélyi főparancsnokának.

Volt ugyanakkor egy deli huszárlegény – akit mindenki csak Miskának nevezett –, ő fékezte meg a veszedelmet, mely a szeretett tábornokra leselkedett.

– Vigyázzanak kendtek! – kurtantotta el magát Miska, s figyelmeztetni akarván a tábornokot, a levegőbe lőtt.

Erre bezzeg a “kutyaképű vénember” sem volt rest, utána iramodott az ellenségnek, de hű vitéze már megelőzte, s a császár katonái – már akik életben maradtak – mind szertefutottak.

– Ki lőtt? – kérdezték estefelé a győzelmi lakomán.

– Hát én. – felelte büszkén Miska, s a bajtársak csak összesúgtak-búgtak a nap hőse háta mögött:

– Te, mondhat bárki bármit, de ez a Miska igen merész legény. Én mondom nektek: Ez a kölyök többet tett a hazáért, mint Kossuth összes katonája. Derék fickó.

– Derék? Én inkább ördögösnek mondanám...

Ilyenfajta szóbeszédnek keringtek Miskáról, s mivel a küküllői falvakban (is) szokás, hogy az embereket ragadványnevekkel illessék – így maradt fenn a köznép ajkán Ördögös Miska története.

Ma már emlékét csak az Ördögös híd őrzi, Vámosgálfalván.

Mikor arra fele járok, dédnagyapám házának ablakán kitekintve is látom azt a kis hidat, amit mai napság sem tud megkerülni egyetlen arra járó gyalogos sem.

KISS SZÉKELY ZSOLT

Az Ördögös híd igaz története

(Lányomnak mesélem...)

Dédnagyapa háza az országúttól kissé beljebb, a Küküllő felé lejtő domboldal felső peremén van, Sztálingrád és az Ördögös híd között.

(S ha valaki most azt kérdezné, hogy hol is van az a “Sztálingrád”, hát ugyancsak elárulná magát, hogy még sohsem járt autóbuszon Marosvásárhely és Dicsőszentmárton között. Mert akkor bizony tudná, hogy a buszmegálló neve az, Vámosgálfalva és Szőkefalva határában. Neve pedig onnan ered, hogy a megállótól alig lennebb vagy ötven méterrel a vízfolyás irányába élt egy második világháborús volt hadifogoly s mivel egyetlen beszédtemája a sztálingrádi fogságba esésének története volt, hát a népszájára vette. Már, azt mondják, az ötvenes évek elejétől a soföröknek

tudniuk kellett, hogy hol is akar leszállni a buszról a Sztálingrádot emlegető utas. Bizony hamarabb volt ez “Sztálingrád”, mint ahogy Brassóból “Oraşul Stalin” vagy a Duna partján felépült új városból “Sztálinváros” lett. Aztán a buszozók nyelvéből semmilyen szigor nem tudta kitiltani a nevet. Mára nem tiltják, hát elfelejtődik majd szerre.)

Hogy miért nevezik az országút alatt, a Küküllő felőli oldalon mélyen a vízmosásba ágyazódó, ma is használatos gyaloghídat ördögösnek – sokáig tiltva volt azt elmondani is. Ha édesanyja – gyermekkorában – kérdezett arról, azzal ijesztgették, hogy hát csak azért, mert ördögök lakják azt a helyet.

Pedig annak van igaz története is, ami 1848-ig forgatja vissza az idő

kerekét. Hogy 1920 előtt hogyan mesélték volt a híd történetét nem tudni. De azóta el a mai napig nem volt tanácsos arról szót ejteni, mert hiszen ez a terület az első világháború óta mindig Romániához tartozott.

(Hogy Bara József, a dédnagyapa hogyan szökött át a határon, csak ne kelljen román katonának állnia, pedig már nagyanyja ott sírt a bölcsőben – ez már egy másik történet.)

1849. január 13-án Bem visszafoglalta Marosvásárhelyt s a Nagyszeben felé menekülő császári hadakat Szőkefalva előtt érte utol. A “kutyaaarcú vénember” a régi királyi úton haladt a Maros és a Kis-Küküllő közötti dombháton s onnan ereszkedett 16-án estére Abosfalvára, ahol a domb peremére épült

katolikus paplakban ütötte fel főhadiszállását. Kitűnő hely ez: jó rálátás nyílik innen le Dicsőszentmártonig a Küküllőre s a Magyar-sáros felé nyúló dombhátra.

(A ház falán az emléktáblát bizony tényérnyi vastagon borította már a mész, amikor 1990-ben leverték róla a megmentő fehérséget. A kert oszlopot is kapott, amelyik három nyelven hirdeti e dicsőségét. Nagyanyja ma is egyformán jár oda, a katolikusba is, meg abba a kis református templomba is a domb alatt, ahol őt is megkeresztelték.)

Nachner még csak útban volt Szeben felől jövet Vámosgátfalva felé, az osztrákok nem számítottak arra, hogy Bem főleg újoncokból álló serege vakmerően megelőzi a támadásokat: Vámosgátfalva és Bogács között lepte meg a túleregében öntelt s ezért felkészületlen Kalliányi generális másfélszerez túlerőben levő hadát s kegyetlenül megdöngette azt. Futott az osztrák amerre látott.

(A vámosgátfalvi csata helyén emelt vasbuzogányos emlékoszlop,

amit még az első világháború előtt emeltek, állt még a hatvanas évek elején is. Csodás megmaradása annak is volt köszönhető, hogy mindenféle használatos úttól jó távol a Bogács felé eső dombhát felső peremén, a gálfalvi református temető fölött állott. Aztán pionírok vitték el ócskavasnak... Négy éve új, kopjafás emlékhelye áll a csatának a református temető mögött. Ott nyugszik már dédnagyapja is, aki mindig csak hamiskásan mosolygott, ha az Ördögös híd nevééről kérdezték. A világért el nem árulta volna a híd igaz történetét. Mintha csak így akarná védeni egyetlen megmaradt lelki vagyonkáját: a hidat...)

A csata hevében a csatamezőre egymagában vágató Bem a gyaloghíd alatti vízmosásból vagy nyolc-tíz osztrák könnyű lovas támadta meg. De szerencsére egy katonája észrevette az orvtámadást, elsütötte pisztolyát, majd nekitámadt az osztrákoknak, akik a váratlan felfedeztetéstől alig tudtak ocsúdni. Az ördögien harcoló hu-

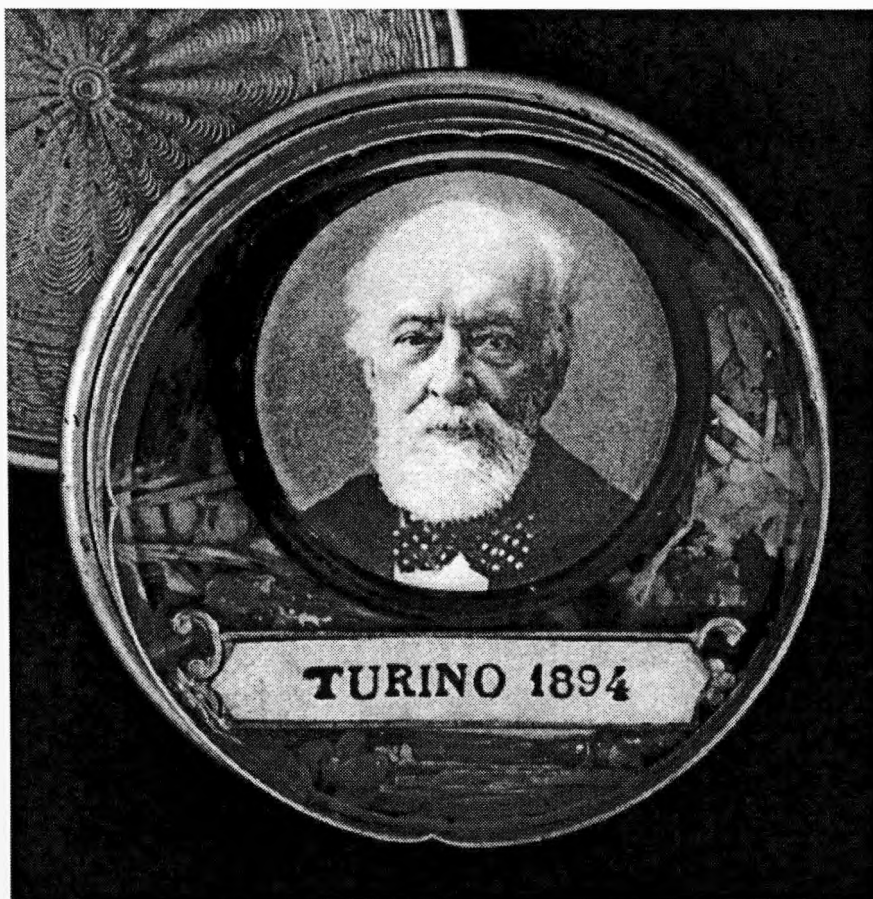
szár megmentette a tábornok életét. Még aznap hadnaggyá nevezte ki a "kutyaarcú vénember".

Hát innen ered a híd neve.

(A történetet Győri Dezső is feldolgozta a Viharvirág című regényében. Hogy Marosvásárhelyen micsoda kincs volt ez a kötet, arról csak hallott. Azt viszont éledő eszmélettel tapasztalta meg, hogy a család Viharvirág-kötetét egy papírgyűjtésből mentette ki az apja, abban a faluban, amelynek iskolájába járt ő is, itt Magyarországon.)

Ha Júlia kinézett Bara dédnagyapja alacsony tornácú házának apró ablakán, rátámaszkodva arra a bölcsőre, ami nagyanyjának és édesanyjának is első háláshelye volt e földi világban, vélni látta azt a huszárt, aki megkergette egykor azt a néhány császári tisztet, akik Bem apó életére törtek. Talán éppen valamelyik szépnagyanyja is ott volt akkor az ablakszem mögött s tágrakerekült szemmel nézte végig az Ördögös híd igaz történetét.

KISS SZÉKELY ZOLTÁN

Émlékphó, 1849 (Iparművészeti Múzeum, Budapest)

IN MEMORIAM 1848-49

Talán tudjátok –:

Petőfi s Rózsa Sándor
is ott pihen hol elhagytak telkeik
házaik, lelkeik a
Mégváltóban hívóknak.

Talán tudjátok –:

Kossuth még él és
Széchenyi lelke is itt
bolyong a letepert
forradalmak tövében míg
a lármafák még égnak.

Talán tudjátok –:

„eliramlik az élet” és
unokáink majd meg-
kérdik: a veszteségek
győztesei miért múlt
nélküli jövőben tipegnak?

PETHÓ LÁSZLÓ

DOKUMENTUMOK A ROMÁNIAI MAGYARSÁG ÉLETÉBŐL

Tárgy: A magyar nemzetiségek kitelepítése

Nat. I./197/450-VIII.

A Román Miniszterelnökségtől
A Román Belügyminisztérium
a Román Nemzetiségi Minisztériumnak, alárendelt végrehajtó szervek és az összes vármegye első tisztviselőjének

Tárgy: A magyar nemzetiségek kitelepítése tekintet nélkül állampolgárságukra.

Szigorúan bizalmas. DI./6. utasítás szerint kezelendő

A Potsdami Konferencián a volt német csatlós államok eljövendő helyzete megállapítást nyert és a három hatalom külügyminisztereinek szeptember hónapban tartandó konferenciáján nyer a területek felosztása elintézését és ezzel kapcsolatban az új határok megállapítása.

Románia közismert angolbarát politikájának köszönhető, hogy londoni jól informált körökből érkező értesítés szerint az új határ megállapítása népszavazás útján fog megállapítást nyerni.

Ennek alapján elrendelem a fenti két minisztérium alá rendelt összes végrehajtó szervek vezetőinek, hogy a jelenleg román közigazgatás alatt élő összes magyar nemzetiségeket utasítsa ki.

Indok: fasiszta magatartás, rémhírterjesztés, izgatás, oroszokkal való összeférhetetlenség, szabotálás stb.

Végrehajtás: Minden kiutasítás a DI./6. utasítás szerint hajtandó végre, csupán a kiutasított személyekkel, szóbelileg közölhető, nyilvánosságra nem hozható, erről írásbeli végzés ki nem adható.

Ingatlanok el nem adhatók. Ingó dolgok túlsúlyban nem vihetők (hivatkozni a C. F. R. nehéz helyzetére és kevés kocsi parkjára) s mivel azokat Románia területén szerezték.

Újságokban publikálandó a magyar nemzetiségek sovinszta magatartása, amellyel lehetetlenné teszik az itt élő népek békés fejlődését és megélhetését.

A fenti rendelet alól felmentés csak Kommunista, vagy Szocialista Párt által támogatott kérvény által

adható, mely a fenti számra hivatkozva a Curir szolgálattal a Miniszterelnökség N. osztályához a politikai rendőrségen keresztül lesz felterjesztve.

Az alárendelt szervek saját hatáskörükben felmentést nem adhatnak. A jelen rendelettel történő összes visszaélések úgy a végrehajtó szervek részéről mint a kiutasított személy részéről történik, az a Hivatalos Lapban megjelent internálási törvény 1., 7., 27. szakasza szerint lesz megtorolva, súlyosabb esetekben a Bukarestben felállított különleges haditörvényszék illetékes.

(Pecsét és olvashatatlan aláírás)

DAL. Bihar megye főispáni iratai. Szigorúan bizalmas iratok.

1945–1947 XXI. 1/a. 4. cs. 17/1945. sz.

Ügyirat jellege: gépírásos másolat., ill. fordítás.

Rávezetve: "Belügyminiszter úrnak személyesen jelentette a főispán úr."

Az RMP KB Politikai bizottsága 1956. november 13-i ülésének 61. sz. jegyzőkönyve

Az ülésen résztvevő elvtársak: Gheorghe Gheorghiu-Dej, Apostol Gheorghe, Bodnaraş Emil, Borilă Petre, Ceauşescu Nicolae, Chişinevschi Josif, Chivu Stoica, Constantinescu Miron, Drăghici Alexandru, Moghioroş Alexandru, Pârvulescu Constantin, Coliu Dumitru, Răutu Leonte, Sălăjan Leontin, Voitec Ştefan.

Az ülésre meghívták Fazekas János elvtársat, az ülés 12 órakor kezdődik. Elnököl: Gh. Gheorghiu-Dej elvtárs.

Napirendi pontok:

I. Rövid beszámoló a párt munkájának Kolozs és a Magyar Autonóm Tartományban, a magyarországi eseményekkel kapcsolatos eredményéről.

II. Rövid tájékoztatás a Főpártbizottság részéről foganatosított intézkedésekről.

III. Az Oktatásügyi Minisztérium vezetésének megszilárdításáról.

IV. A kötelező beszolgáltatás problémája.

V. A tartományi pártbizottság

alá tartozó városi bizottságok hatáskörének készítése és a községek pártbizottságainál a párttagok és jelöltek nyilvántartása.

VI. Folyó ügyek.

I. Miron Constantinescu a Kolozs tartományban végzett pártmunkáról ad tájékoztatást, míg Fazekas János elvtárs a magyarországi eseményekkel kapcsolatos a Magyar Autonóm Tartományban végzett pártmunkáról számol be.

II. Alexandru Drăghici elvtárs rövid összefoglalója a Főparancsnokság által hozott lépésekről, amely hivatva van a RNK egész területén a teljes rend biztosításához szükséges intézkedéseket megtenni.

A vita során a RMP KB Politikai Irodája az I. és II. pontban felvetett problémákkal kapcsolatban a következő lépéseket javasolja:

a.) Felhasználva a Kolozs és a MAT-ban jó eredményeket hozó gyakorlatot és módszereket, az RMP KB Titkársága az összes tartományban ennek a munkának folytatása és a jó gyakorlat elterjesztése érdekében egy intézkedési propagandacsomag összeállítását javasolja. A párt-szervezetek munkájának megjavítása érdekében elsősorban a gyárakban és üzemekben a párt és a tömegek kapcsolatának erősítése érdekében kell konkrét lépéseket tenni, s ezt tartalmaznia kell a programtervezetnek. Ehhez hasonlóan ki kell tűnjön, hogy milyen lépések szükségesek a munka jobbításához a dolgozó parasztság soraiban, a munkásosztály és a dolgozó parasztság szövetségének megerősítése érdekében.

A cselekvési programban megkülönböztetett figyelmet kell szentelni a tanulók és a diákok soraiban végzendő munkának.

b.) Ami az aktív tevékenykedő ellenséges elemeket illeti, az illetékes állami szervek a legnagyobb határozottsággal kell fellépjenek ellenük.

c.) Az RMP KB Titkársága számára elemzést kell készíteni az ifjúság soraiban végzett pártmunkáról, és a KISZ tevékenységéről; ez konkrét, a KISZ szervezetek munkáját megjavító javaslatokat kell tartalmazzon, amelyet a PB egy következő ülésén vitatnak meg.

III. Az Oktatásügyi Minisztérium vezetésének megszilárdítására vonatkozóan.

1.) Az RMP KB PB. elhatározta Murgulescu Ilie elvtárs felmentését és Miron Constantinescu elvtárs, a Minisztertanács elnök helyettesének kinevezését ugyanebbe a funkcióba.

2.) C. Părvulescu, N. Ceaușescu és L. Răutu elvtársak az RMP KB PB megbízásából beszélni fognak Ilie Murgulescu elvtárssal, az Oktatásügyi Minisztérium tevékenységében tapasztalt súlyos mulasztásokról, és ismertetik azokat a motívumokat, amelyek az oktatásügyi miniszter funkciójából való felmentéséhez vezettek.

3.) A Politikai Iroda elhatározta, Dărăgulescu Coriolan és Bugnănu Teodor elvtársak felmentését oktatásügyi miniszterhelyettesi funkcióikból, és Bányai László, Nicuța Constantin és Ploșteanu Gheorghe elvtársak oktatásügyi miniszterhelyettesi kinevezését.

Daicovicu Constantin elvtárs miniszterhelyettesi kinevezése azután történik, hogy felülvizsgálják múltbéli politikai tevékenységét.

4.) Az Oktatásügyi Minisztérium konkrét intézkedéseket tartalmazó programot állít össze, a tanulók és egyetemi hallgatók társadalmi összetétele javítása, a közép- és felsőfokú iskolák tantervei megjavítása, mindenekelőtt ezen tanterv zsúfoltsági megszüntetése, az iskolai egységekben a marxizmus-leninizmus tanítás megjavítása, az idegen nyelv oktatás szabályozása és az iskolai tantárgyak megerősítése vonatkozásában. Ehhez hasonlóan intézkedések hozandók a tanári kar felülvizsgálása érdekében, avégett, hogy az ellenséges elemeket kivonják az oktatásból, akik aktívan tevékenykednek, valamint intézkedések foganatosítandók az oktatás és a tanulók, és egyetemi hallgatók elhelyezési feltételeinek javítása céljából.

IV. A kötelező beszolgáltatás problémájával kapcsolatban az RMP KB PB-a elhatározta, hogy elkészít egy konkrét javaslatokat tartalmazó dokumentumot, amelynek alapján a PB egyik elkövetkező ülésén megvitatásra kerül a kötelező beszolgáltatás.

V. A tartományi pártbizottság alá tartozó városi bizottságok hatáskörének kiszélesítésével és a községek pártbizottságainál a párt-

tagok és jelöltek nyilvántartásával kapcsolatban az RMP KB. PB-je elfogadja a Titkárság erre vonatkozó javaslatát.

VI. Az RMP KB Politikai Irodája ezen kívül a következő határozatokat hozta:

a.) Tanácskozni fognak a kohászati és gépgyártási üzemek vezetőivel.

b.) Elfogadja Fulger Cornel elvtárs felmentését, az RMP KB gépipari részlegvezető tisztségéből, és javasolja megválasztását Kraiova tartományi pártbizottság első titkári funkciójába.

c.) Elfogadja a Párt Ellenőrző Bizottságának javaslatát azzal kapcsolatban, hogy helyezték vissza párttagságába Balogh Edgár elvtársat, semmisítsék meg Gaál Gábor elvtárs kizárására vonatkozó határozatot és rehabilitálják post mortem, adják vissza párttagságát Demeter János elvtársnak, vegyék vissza a pártba Kacsó Sándort, Takács Lajos elvtársakat, 1945-ös évvel kezdődően, amikor belépett a pártba.

d.) Elfogadja Manescu Dumitru elvtárs a szénipari miniszterhelyettesi és a kvarcgyekkel foglalkozó Főigazgatóság főigazgatói kinevezését.

e.) Ami a Politikai Bűró tagjainak részvételét illeti, a tartományi pártkonferenciákon a Titkárság kijelenti, hogy megbeszélést folytat a PB tagjaival erről, miután kijelölték a konferenciák időpontját, hogy látni lehessen az elvtársak közül ki tud résztvenni a konferenciákon.

f.) Ami az ország különböző tartományában élő dolgozó emberek azon kívánságát illeti, hogy segítséget nyújtanak a magyar népnek, megállapítja, hogy a PB részéről Gh. Apostol elvtárs fog ezzel a problémával foglalkozni, és a párt-szervezetek tudatára adni, hogy a felajánlott segélyeket a Vörös Kereszten keresztül küldjék a Magyar Népköztársaságba.

Az ülés 16.30-kor ért véget.
Az RMP KB PB. Archívuma.
361. dosszié 2-5
Gh.Gheorghiu-Dej

A CASBI által lefoglalt magyar javak*

(nem teljes jegyzék)

1.	Városi Vasút, Nagyvárad	62 549 000	29 293 866 lei		
2.	Auxiliara Vasút forgalom, Buc.	60 000 000	27 937 200 lei		
3.	Fimet Vas és Fémkereskedés, Buc.	1 200 000	250 000 lei		
4.	Transbordare áruszállítás, Tim.	3 000 000	1 300 000 lei		
5.	Interexim import export, Nagyvárad	1 350 000	1 350 000		
6.	Futura gabonaképviselő központ Budapest Nagyvárad				
7.	Ardeal olaj- és szappangyár rt., Nagykároly	18 000 000	6 375 000		
8.	Balasiu Anca olaj regeneráló-üzem, Kolozsvár tőke ismeretlen				
9.	Üveggyár, Suplacul de Bacău (Bihar m.)	5 400 000	5 400 000		
10.	Heinrich szappangyár, Kolozsv	100 000 000	22 500 000		
11.	Honi áru porcelán és üveglérakat, Kolozsvár	3 705 500	3 705 500		
12.	K. G. V. vegyiműködő Kolozsvár	3 000 000	1 200 000		
13.	Mária ásványvízforrás, Felsőrákos	2 000 000	2 000 000		
14.	Papp Károly üveg- és optikaüzlet, Kolozsvár	7 439 969	7 439 969		
15.	Phönix vegyi zsiradékgyár, Buc.	286 200 000	140 000 000		
16.	Feketeerdei üveggyár Feketeerdő, Bihar	6 000 000	6 000 000		
17.	Zsolnai porcelángyár, Kvár.	5 481 000	5 481 000		
18.	Élelmiszer vegyészeti gyár Nagyvárad	2 409 499	2 409 499		
19.	Bithumen építőanyag, Nagyvárad-Torda	8 400 000	8 400 000		
20.	Téglagyár, Suseni-Reghin	1 890 000	1 890 000		
21.	Herkules üveggyár, (Csíkszentmárton)	5 000 000	1 649 000		
22.	Első téglá- és cserépgyár, Szatmár	2 700 000	1 031 835		
23.	Berzava gépgyár, Eperjes	3 000 000	600 000		
24.	Első román Robbanóanyaggyár, Buc.	220 000 000	10 214 172		
25.	Winad Gizella Szt. Anna Gyógyszertár, Arad	298 253	298 253		
26.	Dávid János gyár, Marosvásárhely	25 371 950	12 985 975		
27.	Fekete Sas Gyógyszertár, Nagykároly	1 581 739	790 870		
28.	Hermann János gyógyszertár, Marosvásárhely	4 000 000	4 000 000		
29.	Minerva gyógyszertár, Dés	20 000 000	20 000 000		
30.	Sulphur vegykészítmények, Buc.	1 000 000	280 000		
31.	Ujgáhy Mária gyógyszertára, Németszentpéter, Temes-Torontál	2 935 201	2 935 201		
32.	Egyesült Bánáti Bankok, Tim.	100 000 000	282 400		
33.	Takarékpénztár, Régen	2 000 000	2 000 000		
34.	Gazdák Takarékpénztára, Kvár.	2 250 000	2 182 500		
35.	Takarékpénztár és Hitelbank Kvár.	54 000 000	54 000 000		
36.	Takarékpénztár és Kereskedelmi Bank, Tusnád	270 000	19 500		
37.	Erdélyi Kereskedelmi Bank, Kvár	27 000 000	26 962 200		
38.	Kereskedelmi Bank, Szatmár	13 500 000	13 500 000		
39.	Leszámitoló Bank, Tim.	24 000 000	5 669 400		
40.	Erdélyi Leszámitoló és Pénzváltó Bank, Kvár.	20 250 000	20 250 000		
41.	Kereskedelmi Hitelbank, Kvár.	13 500 000	1 350		
42.	Általános Hitelbank, Brassó, Temesvár	100 000 000	70 550 000		
43.	Magyar Általános Hitelbank, Kolozsvár, Nagyvárad, Temesvár	16 000 000	16 000 000		
44.	Országos Földhitelintézet, Kvár.	1 232 280	46 640 Pgő		
45.	Első Debreceni Tkpénztár fiókja, Mihályfalva, Bihar			39 379 355 lei	
46.	Transylvania Bank, Kvár.	37 500 000	430 000		
47.	Ipar és Kereskedelmi Bank, Buc.	2 500 000	500 000		
48.	Ágoston Elek Hentesárugyára, Marosvásárhely	3 829 204	3 829 404		
49.	Arovit Konzervgyár, Valea Lui Mihai (Mihályfalva)	100 485 000	100 485 000		
50.	Szilágyi Dezső pálinkafőző berendezése, Somoseni, Szatmár	405 000	405 000		
51.	Iosia Vajgyár, Nagyvárad	22 002 154	22 002 154		
52.	Barcsay szeszgyár Gilau, Kolozs megye	4 000 000	4 000 000		
53.	Városi Hentesárugyár, Kolozsvár	2 700 000	540 000		
54.	Dréher Haggenmacher Sörgyár, Nagyvárad	40 500 000	35 218 800		
55.	Indumin cukorgyár, Brassó	550 000 000	549 600 000		
56.	Mayercsik József tésztaárugyár, Kvár.	1 242 909	1 242 909		
57.	Pannonia Len- és Kendermegmunkáló gyár, Berven, Szilágy megye	50 978 000	50 978 000		
58.	Szilágyi Elek acélgyár, Valea lui Mihai (Mihályfalva)	10 000 000	10 000 000		
59.	Zwack likörgyár, Arad	7 000 000	3 400 000		
60.	Kandia cukorgyár, Tim.	10 000 000	132 000		
61.	Schmidt Lydia, Dolnay Otília és Thélmann Aglaia tejszarnok berendezések Gusu község, Szeben	1 085 000	360 000		

* A dokumentumban szereplő elírásokat szándékosan nem javítottuk ki. (A szerk. megjegyzése)

62.	Balla és társa pótanyaggyár, Nagyvárad	3 500 000	3 500 000		
63.	Glück Testvérek, szeszgyár, Alvinc, Fehér megye	3 000 000	454 545		
64.	Dániel Ferencz szeszgyár Varghis község, Udvarhely				
65.	Kiss Dániel, acélgyár, Dés	810 00	810 000		
66.	Ajtay Miklós gyarmatár, Dés	513 082	513 082		
67.	Fehér Zoltán cukrászda, Dés	200 000	200 000		
68.	Kovács Jenő vendéglő, Kolozsvár	200 000	200 000		
69.	Stühmer cukorkagyár, Kvár	1 142 240	1 142 240		
70.	Szerencsi Cukorgyár Rt. Kvár	360 000	360 000		
71.	Bethlen István malom, Szabad község, Maros megye	2 242 000	2 242 000		
72.	Bethlen István malom, Lenicioara község	2 242 000	2 242 000		
73.	Kelling Testvérek, malom- és olajutó Rt., Mihályfalva, Szilágy	89 660 000	44 830 000		
74.	Kereskedelmi Malom, Nagyvárad	5 103 000	5 103 000		
75.	Barkósy Etelka parasztmalom, Albert, Arad megye	13 625 000	9 010 320		
76.	Ady harisnyagyár, Kolozsvár	5 625 00	3 015 000		
77.	Lugosi Textilipar, Lugos	112 000 000	37 836 000		
78.	Gyapjúipar fonoda, Tim.	80 000 000	72 000 000		
79.	Norcoc sapkagyár, Buc.	4 500 000	1 410 000		
80.	Sándor Judit paszománygyár, Kvár.	1 577 340	1 577 340		
81.	Carmen cipőgyár, Nagyvárad	40 508 000	40 508 000		
82.	Dermata cipőgyár, Kvár	144 000 00	50 950 000		
83.	Első Bánáti Cipőgyár, Tim.	56 250 00	53 425 750		
84.	Szőrmenemesítő szőrmekereskedés, Nagyvárad	12 000 000	1 410 000		
85.	Etédi és Basa bőrkereskedés, Dés	3 000 000	1 500 000		
86.	Lutex textilkereskedés, Buc.	5 000 000	5 000		
87.	Gumihivatal, gumigyűjtő, Buc.	600 000	93 820		
88.	Pálma gumi és gumicikkek, Buc.	3 000 000	1 400 000		
89.	Textiláruszövetkezet, Kvár	607 500	5 200		
90.	Márer Testvérek, Fakereskedők, Arad	250 000	250 000		
91.	Stefan Simon könyv- és papírkereskedés, Nagyvárad	600 000	600 000		
92.	Andruch Árpád fűrészárugyár Romului község, Naszód	1 890 000	1 890 000		
93.	Bakos és Maróti fűrészárugyár, Máramarossziget	7 606 170	7 606 170		
94.	Bajkó Kálmán fűrészárugyár, Máramarossziget	1 350 000	675 000		
95.	Dombegyházi Ödön furnér és bútorgyár	2 700 000	1 350 000		
96.	Erdőbirtokosok erdőkitermelés Crucisor, Szatmár	52 800 000	52 800 000		
97.	Erdei birtokos erdőkitermelés Crucisor, Naszód	46 000 000	46 000 000		
98.	Emkö Ferencz fakitermelés, Crucisor Ilva (Jud. Naszód)	600 000	600 000		
99.	Furnir és fakitermelés, Crucisor	51 801 000	51 801 000		
100.	Favágó Kft. erdőkitermelő vállalat, Beszterce, Naszód m.		45 200 000		
101.	Fischer Henrik fakitermelés, Borsa, Máramaros megye		8 000 000		
102.	Földvári György fakitermelés, Certesa, Szatmár megye			11 056 000	
103.	Fischer Lajos, fűrészárugyár, Alsóvisó, Máramaros megye			20 400 000	
104.	Fischer Lajos fakitermelési vállalat Bistrita Auxic, Naszód megye			54 800 000	
105.	Hutter Károly fűrészárugyár, Ibanesti, Maros megye	240 000		240 000	
106.	Radici József, Fűrészárugyár, Borsa		elpusztult		
107.	Kirchkopf Emő fakitermelés Losu, Naszód megye	1750 m ³ fatönk			
108.	Katona Lajos fűrészárugyár, Zagun	4 500 000		4 500 000	
109.	Lippay Imre fakitermelés San Gergeni, Naszód megye	17 600 000		17 600 000	
110.	Luger Camillo fakitermelés, Losu-Rodna, Naszód m.			43 200 000	
111.	Laris fakitermelés, Ilva, Naszód			12 000 000	
112.	Meseki Fűrészárugyár, Rastolnita		elpusztult		
113.	Mezőgazdasági és Erdőkitermelés, Arad	2 200 000		2 158 000	
114.	Rasina Erdőipar, Petrozsény	3 000 000		2 607 500	
115.	Erdélyi Erdőművelés és fakitermelő ipar, Marosvásárhely	9 362 925		1 127 250	
116.	Simonfi Lajos fakitermelés Rusu-Bargaului, Naszód m.	4 280 000		4 280 000	
117.	Szederjesi és Társa, Baia Sprie, Szatmár megye	262 458 000		262 458 000	
118.	Somogy és Társa, Ibanesti, Maros m.	1 280 000		1 280 000	
119.	Tóth József, bútorgyár, Marosvásárhely	11 500 000		10 500 000	
120.	Titz Reinhardt fűrészárugyár, Borsa, Máramaros	13 000 000		13 000 000	
121.	Teleki József erdőkitermelés, Sepsiszentgyörgy	40 000 000		40 000 000	
122.	Veréb Erdőkitermelés, Robra, Naszód megye	8 000 000		8 000 000	
123.	Valea Chimisului fűrészgyár, Lunca de jos, Csík megye	3 000 000		2 400 000	
124.	Vesta Erdőkitermelés, Certesa, Szatmár megye	15 000 000		15 000 000	
125.	Pesti Kereskedelmi Bank Fiókja, Nagyvárad	Központ Budapesten			
126.	Magyar-Olasz Bank, Kvár	Központ Budapesten			
127.	Hitelszövetkezet Alianta, Chisoda (Temes megye)	767 736		49 500	
128.	Alianta Hitelszövetkezet Zeriad, Arad megye	626 000		523 952	
129.	Akarat ruházati szövetkezet, Kvár	975 300		59 400	
130.	Gazdasági és Hitelszövetkezet, Lovrin	182 500		1000	
131.	Foliana Hitelszövetkezet, Folia	106 300		5 500	
132.	Hangya Áruértékesítő Szövetkezet Zarind, Arad megye	322 000		320 500	
133.	Adriai Biztosító, Kvár	Központ Budapesten			
134.	Anker Biztosító, Kvár	Központ Budapesten			

135. Danubia Biztosító Kvár	Központ Budapest		
136. Duna Concordia Biztosító, Kvár.	Központ Budapest		
137. Elemi Biztosító, Kvár	Központ Budapest		
138. Fonciera Biztosító, Szatmár	Központ Budapest		
139. Gazdák Biztosító, Kvár	Központ Budapest		
140. Hazai Biztosító, Kvár	Központ Budapest		
141. Kisbirtokosok Biztosító, Kvár	Központ Budapest		
142. Első Magyar Biztosító, Kvár	Központ Budapest		
143. Magyar-Holland Biztosító, Kvár	Központ Budapest		
144. Hangya Élet- és Járadékbiztosító, Kvár	Központ Budapest		
145. Országos Református Gazdasági Biztosító	Központ Budapest		
146. Providentia Biztosító, Kvár	Központ Budapest		
147. Első Magyar, Biztosító Szatmár	Központ Budapest		
148. Katolikus Temetkezési Biztosító	Központ Budapest		
149. Turul Biztosító, Kvár	Központ Budapest		
150. Wien Városi Biztosító, Kvár	Központ Budapest		
151. Vasművek rt., Kolozsvár	1 602 000	1 098 000	
152. Magyar Acélgár fiókja, gép- és acélgár Kvár	32 400 000	32 400 000	
153. Gumigyár, Brassó	90 000 000	41 220 000	
154. Celluloidgyár rt. kefégyára, Nagyvárad	1 890 000	1 890 000	
155. MAV Garage, Kvár	28 350 000	28 056 500	
156. Metallo Globus, vasárugyár	10 000 000	2 500 000	
157. Debreceni Egyesült Kefegyárak, Nagyvárad	5 000 000	5 000 000	
158. Technica Közk. társaság műszaki cikkek kereskedése Nagyszentmiklós	1 000 000	667 000	
159. Ganz rt. gépkereskedés, Buc.	5 000 000	4 114 000	
160. Mezőgazdasági gépkereskedelmi rt., Kvár	900 000	630 000	
161. Noris Villamossági cikkek behozatala, Bucarest	8 000 000	1 950 000	
162. Fanto-Gallia keresk. Pegtris, Dor-vat, Buc.	5 000 000	250 000	
163. Durum bányakitermelés, Nagybánya	27 000 000	8 100 000	
164. Pétróleumipar és petrólem és termékei kereskedés Dés, Friedman I.	35 740 000	35 740 000	
165. Molybden rt. bányatársaság, Buc.	10 000 000	9 910 000	
166. Minopirit pirit termelés Buc.	2 500 000	750 000	
167. Lignit bánya rt. Suplacul din Baurgau*, Bihar	1 150 000	75 000 pengő	
168. Magyar-Olasz petróleumipar	374 386 000	56 107 900 lei	
169. Ólom és cinbánya kitermelés Valea Barcutului, Nagybánya	7 800 000	7 800 000 pengő	
170. Petrosani, Bucarest	1 410 000 000	869 324 000 lei	
171. Salatruc rt. bányakitermelés, Bucarest	5 000 000	3 083 000	
172. Villamosművek, Sainesti (Kolozs)	199 045 657	30 887 304	
173. Erdélyi üveggyár, Bucaresti	132 000 000	15 311 000	
174. Bank- és Kereskedelmi rt. Tinca, Bihar	6 000 000	214 631	
175. Agyagipar, Torda	21 000 000	30 000	
176. Kerületi Takarékpénztár, Rovine	2 000 000	5 000	
177. Takarékpénztár, Nagyenyed	10 000 000	529 000	
178. Gazdasági és Takarékpénztár Nagyenyed	1 500 000	8 000	
179. Takarékpénztár, Szászváros	2 000 000	53 800	
180. Sinteai Népbank, Sintea-Mare	301 200	9 200	
181. Tincai Hitel- és Takarékszövetkezet, Tinca	185 500	5 500	
182. Németszentpéteri Hitelszövetkezet	109 000	1 500	
183. Társadalombiztosító Szövetkezet, SFT. Gheorghe	1 764 600	5 000	
184. Şaceloi Takarékpénztár Cserhát, Bihar	2 000 000	85 500	
185. Erdővidéki Takarékpénztár, Baraolt (Háromszék)	3 130 000	33 600	
186. Mezőgazdasági Gépkereskedelmi rt. Kvár.	900 000	45 000	
187. Első Nagyszentmiklósi Takarékpénztár			
188. Sörgyár, Temesvár	126 000 000	92 400	
189. Ujházi Tóth Mária vegyészeti cikkek gyára, Nagyvárad	1 906 600	321 300	
190. Aradina Árukereskedelmi, Arad	7 500 000	21 800	
191. Villanytelep, Csákva, Temes m.	50 000	1 500	
192. Erzsébetmalom, Oravita	2 500 000	500 000	
193. Műmalom, Temesvár	12 000 000	11 931 000	
194. Báró Huszár László malom, Apatin	22 158 000	22 150 000	
195. Vas András malom, Sucutard, Sumes	14 000 000	14 000 000	
196. Tóth József vegyeskereskedés Ciucandi Csik m.	929 200	929 200	
197. Apeltauer Mátyás sütőde Tim.	nincs értékelve		
198. Ganz bányavállalat, TG. Lapusului Somes	7 234 000	7 234 000	
199. Bányaipar Borza			
200. Shell Benzinkút, Dés	100%		
201. Péterffy Albert posztógyár, Kovászna	26 000 000	20 332 000	
202. Egyesült Gőzmalmok László és Hunyadi, Nagyvárad	150 000	105 000 pengő	
203. Pop Iván bőr és szőrmemegmunkáló Nagyv.	22 500	8 500 pengő	
			3 669 854 826 lei

G Y A N A K V Á S

Valljuk be: Mi, magyarok, gyanakvók lettünk. Azzá tett bennünket a történelem és gyanakvókká alakított különböző szomszédok – és nagyhatalmak hozzánk való viszonyulása is. Tegyük hozzá: önmagunkban is nem egyszer csalódtunk már.

Bizony, csalódások sorozata keltett bennünk kételyeket egyes igencsak megbecsült nagyhatalmak iránt, amelyek minket tekintettek az emberiségre szakadt két világháború legfőbb bűnöseinek – legalábbis eszerint „bűntettek”. Az elsőt követő példátlan méretű országcsönkítésre – a másodikat követően még rátettek egy lapáttal – ezúttal Szlovákia javára. Keserveset csalódtunk bennük akkor is, amikor 1956-os forradalmunkat főként szép szavakkal támogatták, hogy a tüzénél igyekezzenek megsütni a maguk kis pecsenyéjét is, lerohanva Szuét és ezzel ürügyet szolgáltatva a Szovjetuniónak a második (vég-ső) invázióra.

Csodálatára méltó, hogy Magyarország népe mégsem veszítette el bizalmát a NATO-hatalmak iránt, amelyek – az egyetlen Németország kivételével – kurtak kilenc év alatt azt is felejtetni látszanak, hogy a kelet-európai szovjet megszállás megszűnéséhez egyáltalán a Szovjetunió összeroskadásához – Magyarország indította el a dominó-effektust, amikor megnyitotta nyugati határait a menekülni vágyó keletnémet „turisták” előtt. Mondom: Meglep, hogy Magyarország népe, a népszavazáson való részvételével és állásfoglalásával azt bizonyította, hogy még mindig jót vár a NATO-hoz való esetleges csatlakozástól – amelynek időpontját azonban buzgón halogatják a legilletékesebb hatalmak – ismétcsak Németország kivételével.

Erdélyben élek, Romániában. Nem ismerem eléggé a szlovákiai, kárpát-ukrajnai, jugoszláviai, horvátországi vagy szlovéniai testvéreink helyzetét. Ezért – hadd szóljak csak a mienkről. A romániai magyar közéletéről, annak kilátásairól, amelyet – gondolom túlzás nélkül mondhatjuk – igencsak ellepett a gyanakvás. A gyanakvás a román többségi politika, de olykor saját (politikai) vezetőnk egyike-másika iránt is, ez esetben a legtöbbször indokolatlanul.

Nem akarok időben túlságosan messzire visszatekinteni, nem hánytorgatom fel, hogy a román politika szép ígéretei az 1918. december 1-i gyulaférvári kiáltványba foglaltak – azóta is ígéretnek maradtak. Mindössze a diktatúra bukását követő közel kilenc esztendőre pillantok vissza, a korszakra, amely azzal kezdődött, hogy Iliescu elnök úr a lázas '89 végi – '90 eleji napok

ban szinte füt-fát ígért nekünk, Romániában élő kisebbségeknek is, amiről néhány nap alatt megfeledkezett. Több, mint hat esztendő uralma végére már világos lett az „európai demokrácia” és „európai kisebbségpolitika” sajátos értelmezése: Ezek szerint az ország bármelyik nemzeti kisebbségéhez tartozó állampolgárnak, a román nemzet fiaihoz hasonlóan elidegeníthetetlen joga, hogy románul beszéljen-írjon-olvasson-tanuljon, használja a román nyelvet munkahelyén, az utcán és – miért ne? – akár otthon is. (A törekvésnek „ideológiai” támasztéka is volt: akadt úgynevezett „történész” és akadt kiadó, amely elméletét propagálja, miszerint az Uristen már Ádámmal és Évával is románul beszélt, Noé románul terelgette be bárkája a megmentendőket stb.). Iliescu elnök úr nagyeurópai példára is hivatkozott. A franciákra. Igaz, nem a lázongó korzikaiakkal példázódott, nem is a nyelvük használatában otrombán korlátozott provanszállokkal, bretonokkal vagy strassburgi németekkel – hanem a Franciaországba bevándorolt szenegáliak példáját állította elének, akik, lám, nem igényelnek anyanyelvhasználatot, anyanyelvű oktatást Franciaországban. Hát nem bájos?

Úgy tűnt, és számomra mindenképpen ellenére még mindig úgy tűnik – a második rendszerváltás, az 1996-os választások után mégis jobb alakult a helyzetünk. Nem utolsó sorban – az RMDSZ sokat vitatott koalíciós szereplése miatt is, bár a jószándékú, de erőtlen és erélytelen Ciorbea miniszterelnök úrnál erősebbnek bizonyult a fiatalok közötti közvéleményért előállított, nem is kifejezetten dákóromán eredetű Pruteanu szenátor úr (még hozzá a kormánykoalícióból, bár azóta kizárta őt sorraiból a Kereszténydemokrata Nemzeti Parasztpárt), nos, sikerült neki a parlamentben megkérdőjelezetnie anyanyelvi oktatáshoz, egyáltalán nyelvhasználatához való jogunkat. Olyannyira, hogy Pruteanu szenátor úr (sikeres) akcióját követően sokan (joggal) kérdőjelezték meg az RMDSZ további részvételét is a kormánykoalícióban.

Az átalakított, Radu Vasile-féle kormány talán határozottabb lesz. Az RMDSZ pedig – kitart a koalíció mellett. Mi mást tehetne? Ha kiválnék abból, ország-világ előtt ránk sütnék: Lám, a patkányok menekülnek a süllyedő hajóról! Koalícióban való léte viszont – a (nem kis számú) nacionalista ellenzéknek lehetővé teszi, hogy a kormányra rikoltssa: Eladta-eladja az országot a magyaroknak! És a koalícióra, nem utolsósorban ránk varrnak minden nyomorúsá-

got, amit az áldatlan Ceaușescu-éra halmozott fel – az Iliescu-féle pedig csak növelt a gondok szőnyeg alá seprésével, a reformok halogatásával. Amire gyanakszom – amitől félek: a kormány majd igyekezni fog, hogy tetteivel is bizonyítsa: szó sincs róla, nem adta el az országot Budapestnek.

Minderre rádúpláz az Érisz almája-effektus is, amelyet a NATO- és Európai Uniósfelvetel perspektívái indítottak el a román közvéleményben azzal, hogy az országot (a nyugati államférfiak minden hízelgő kijelentése, ígéretései ellenére) nem sorolták be az euroatlanti csatlakozás első csoportjába. A román nacionalista erők a kudarcért természetesen nem a reformokat késleltető Iliescu-rendszert okolják, hanem – az úgynevezett „magyar lobbly” – és ha egy mód lesz rá, rajtunk, romániai magyarokon töltik ki bosszújukat érte.

Még sincs más alternatívánk, mint kitartani a koalíciós szövetség mellett, mert *nincs más esélyünk a tartós megmaradásra*, mint a román demokrácia győzelme és konszolidálódása. Még így, kételyek és gyanakvások közepette se látok más kiutat, hiszen tudom: a nyugati demokráciák nyugodtan végignéznék, hogy akár (gyorsan) ki is irtsanak bennünket, legfennebb a végén ejnyejnyéznék le kissé Romániát és követelnék a bűnösök megbüntetését.

Ha nem is gyanakvással, de aggodva figyeljük Magyarországot választásokra való készülődését is. Kiváltképpen azt, hogy a korteshadjárat során túlságosan sokat beszéltek-beszélnek a határon túli magyarokról, összetévesztve vágyalmokat reális lehetőségekkel, néha talán mindössze a jobb hangzás kedvéért. Pedig a mi helyzetünkön semmit se könnyítene, ha – teszem azt – Magyarországon is szavazati jogot adnának nekünk. Annál többet az, ha Anyaországunk megerősödnék, ha térségben meghatározó gazdasági tényezővé válnék, ha belpolitikai szilárdságával erkölcsi példává emelkednék – tetszik - nem tetszik – a szomszéd országok felé, amelyek egyike-másika saját belpolitikai feszültségeit szeretné levezetni még ma is a Magyarország elleni hangulat elmerésítésével, a (bárhon élő) magyarok elleni gyűlölet szításával.

Vagy – immár magam is túlságosan gyanakvó lennék? Mégse jól látnám a dolgokat? Talán nem eszik a kását oly forrón, ahogyan főzik – és fölöslegesen festegetek itt ördögöket a falra – vagy sejtettem jelenlétüket?

FODOR SÁNDOR

ERDÉLYI GONDOLATOK

a kettős állampolgárság margójára

Az állampolgárság megállapításánál a jogtudomány két alapvető elvet szokott figyelembe venni:

1. a vérségi elvet (jus sanguini)
2. a területi elvet (jus terrae).

Az állampolgárság tehát attól függ, hogy a természetes személy kitől származik és hol születik. A trianoni békediktátúra után Csonka-Magyarország határain kívül született magyar nyelvű területen azaz szülőföldjükön születnek, ahol 1100 éven át a jogfolytonosság és szerzett jogok címzettjei, így a magyar állampolgárságnak is, amely mellé még egy állampolgárságot is kapnak, attól az állami fennhatóságtól, amely alá rendeltettek. E helyzetből adódik a kettős állampolgárság vélelme.

Az elszakított területeken élő magyarság számára a kettős állampolgárság jog-hátteret is jelent és ez kihangsúlyozza jogi státusát is: nem nemzetiségi vagy kisebbségi Romániának, Szerbiának, Szlovákiának, Ukrajnának, hanem államot alkotó magyar nemzetrészek Kárpátalján, Felvidéken, Délvidéken, Bánságban, Párncumban, Máramarosban és Erdélyben.

A kettős állampolgárság hozzásegíti alapvető emberi jogaik működtetéséhez: gazdasági, társadalmi, kulturális autonómiájuk kiépítéséhez, történelmi identitásuk megőrzéséhez, hogy ne lehessenek kitéve az elnemzetlenítés ezernyi csapdájának.

A határokon kívül élő magyarság részére a magyar állampolgárságot kettős megszorítással kell biztosítani:

1. Aki ezen új dekrétummal szerez magyar állampolgárságot, szülőföldjét el nem hagyhatja, Csonka-Magyarország területére be nem teledhet. Aki a kivándorlás gondolatáról nem akar lemondani, az vállalja a kitelepüléssel – letelepüléssel járó hivatalos eljárást, az új dekrétum alapján nem kérhet és nem kaphat magyar állampolgárságot.

2. Szociális szolgáltatásokban ott részesül, ahol adófizető polgárként van nyilvántartva, de a magyar útlevéllet külön kérésre megkaphatja és választásokon szavazati joggal is rendelkezik.

Az állampolgárság kérdése minden állam belső jogrendszerének a tárgya. Románia nem kell kikérje Szerbiának, Szlovákiának a véleményét, ha a határain kívül élő románoknak meg akarja adni a román állampolgárságot, mint ahogyan megadta a moldáviai románoknak, akik személyi igazolvánnyal utazhatnak Chişineuból Bucureşti-be. Így a magyar állam is bárkit kitüntethet magyar állampolgársággal is, nemcsak Kossuthdíjjal!

A törvényeket a Parlamentben szavazzák meg, ahol emberek dolgoznak és az ember mindent megcselekedhet, amely mások jogos érdekeit nem sérti és amit a jóérzés, az etika megenged.

A kettős állampolgárság intézményével kapcsolatosan elhangznak olyan nézetek, mely szerint ezzel irritálnók a szomszéd államokat és rontanak a jószomszédi viszonyainkat.

Kérdezem, a trianoni békediktátum után Románia, Szerbia, Szlovákia, Ukrajna vezető politikusai „lelkiismereti furdalás” következtében hangsúlyozták-e valaha, hogy meg fog romlani a jószomszédi viszonyunk Magyarországgal, amennyiben a leszakított területeit továbbra is bitorolni fogjuk?!

Nevezett államok vezető politikusai napjainkban „síránkoznak”-e afelett, hogy 3.5 millió magyar országaikban csak másodrendű állampolgár lehet. Anyanyelvüket nem használhatják, elemi iskoláiktól, gimnáziumaiktól, kollégiumaiktól, internátusaiktól, egyetemeiktől, földbirtokaiktól, középületeiktől, egyházi vagyonaiktól megfosztottuk, vajon mindez nem rontja

meg a jószomszédi viszonyainkat Magyarországgal?!

Ami velünk Trianonban megeseett, szolgálta-e a Kárpát-medence-i népek előremenetelét, úthálózatainak fejlődését, életszínvonaluk emelését, a békét-nyugalmat és stabilitást?!

A Trianoni békediktátumban meghúzott országhatárok tiszteletben tartották-e a Kárpát-medence éghajlati, földrajzi, vasút-hálózati törvényszerűségeit? Figyelembe vették-e az ipar, mezőgazdaság, kereskedelem feltételeit, amelyek századokon át adva voltak és a Kárpát-medencében jól is működtek?!

Ha a földrajzi, éghajlati, történelmi törvényszükségeket a Trianoni békediktátummal felrúgták, ha minden humánus, jóérzés, etika, vallás, jog rendelkezéseit megsértették – helyeselhetjük-e ezt a békediktátumot? Mi magyarok, „belenyugodva”, aludhatunk-e nyugodtan? Az ENSZ politikusai lelkiismeretének tiltakozását a rossz ellen szőnyeg alá seperhetjük, az elkövetett égbekiáltó hibákat legálizálhatjuk?

A Balkán, Trianon ellen fellázdadt, vért ontott és saját kezdeményezéséből mindent megváltoztatott. Szlovének, horvátok, bosnyákok stb. önállóak lettek. A szlovákok szintén. Bizonyították: Trianonban meghúzott országhatárok igenis megváltozathatóak, azok ellen lehet tiltakozni!

Ilyen tiltakozásféle lehetne Trianon ellen a lecsatolt területeken élő 3,5 millió magyar – személyenkénti külön kérésére – a magyar állampolgárság intézményének újra való működtetése. Ezzel megvalósítanák a magyar nemzetnek az unióját, eszmeileg-vertikálisan újra való egyesítését országhatárok módosítása nélkül!

Román partnereink 1918-ban a Gyulafehérvári Határozattal ki merték mondani minden román

egyesülését házastelkükkel, szántó-kaszáló-erdő területeikkel egyetemben. Melyik európai ország tiltakozott ez ellen? Hol volt az a nemzetközi közvélemény, amely felemelte volna a szavát az ily módon történt **egyesülés** ellen!?

A mi országunk határait szétदारabolhatták annak idején, a nemzet testét is széttrancsírozhatták akkor, mert ezt is lehetett a diktátoroknak. De a történelem megváltozott a mi esetünkben is, és megadta a **nagy történelmi esélyt**, hogy kábultságunkból kiocsudjunk, önmagunkhoz térjünk és a nemzet eszmei-vertikális egyesülését a magyar állampolgárság intézményének újra való működtetésével megvalósítsuk!

Meddig halogatjuk még kimondani jogsérelmeinket, meddig mondunk még le önként **nagy történelmi esélyeinkről**?

Románia minden káros jogkövetkezmény nélkül kimondhatta: minden román, bárhol éljen, szerves része az egyetemes román nemzetnek és román állampolgárságot is kap a kérelmező, mert nyelve, kultúrája, történelme ezt így teszi szükségessé!

Ez az alapvető szabály más nemzetek esetében is érvényes. Így a magyarok estében is!

Én, magyar mivoltomban továbbra is megbízható, lojális állampolgára maradok Romániának, Szerbiának, Szlovákiának, Ukrajnának, ugyanakkor kettős identitásom, kettős kultúrám következtében, amelyet Trianon után a történelem szabott ki reám, hűséges és szerves része vagyok magyar nemzetemnek is, amelynek hazájába nem turistaként érkeztem, hanem nemzetrészként, **haza**, mint magyar állampolgár az **anyaországba**, amelytől földrajzi határok szakítottak el.

Ez egy olyan realitás, amelyet nem venni tudomásul és ezzel nem számolni, lehetetlen. Kovács László külügyminiszter úr fogalmát véve kölcsön: e realitásnak a nem tudomásul vétele „ábránd és megvalósíthatatlan” nem a kettős állampolgárság, amely kézenfekvő, adva van ténybelileg és jogilag is! Ezt kikerülni lehetetlen!

Ez a kettős identitás – tudatom, miért irritálná román-szerb-szlo-

vák-ukrán partnereinket? Hiszen ezt az új történelmi helyzetet Trianon hozta magával s ezt ők sem kifogásolják, ez ellen ők nem tiltakoznak, sőt ragaszkodnak az új *status quo*hoz, mint realitáshoz, hát akkor fogadják el **realitásként** minden következményét, amit kitermelt magából Trianon!

„Mi magyarok hetven éven át elviseltük a jogfosztást, ők próbálják meg elviselni az alapvető emberi jogaink visszaadását és azok működtetését!” (Csoóri Sándor)

Mondottam, minden állam belső jogrendszerének a tárgya az állampolgárság. Hogy egy szuverén állam kinek ad akadémiai tagságot, nem kell kikérnie a szomszéd államok beleegyezését, de hogy kit fosztanak meg alapvető emberi jogaitól, ez már a nemzetközi jog tárgya is! Pozitív diszkriminációt bárkivel szemben lehet gyakorolni, csak a jogfosztás tiltott!

Az utódállamok területén igen sok amerikai, német, osztrák állampolgárságú román is él. Miért kellene ezeket kitasítani? Amerikában meg igen sok amerikai rendelkezik román állampolgársággal és senkinek sem jut eszébe ezeket kitoloncolni és Romániába visszaküldeni! Ne bölcselkedjünk ott holmi absztrakt tételekkel, ahol gyakorlati, konkrét állampolgári kérdéseket meg lehet oldani, amelyeket az élet, a történelem termelt ki Trianon után!

Trianon realitás?

Hát akkor ennek következményei is realitások és ezeket is fogadjuk el. Tanuljunk meg velük együtt élni!

Ilyen a kettős állampolgárság jogintézménye is!

Akik ezzel rendelkeznek, az nem jogsértés azokra nézve, akiknek erre nincsen szükségük.

Akik viszont félnek a kettős állampolgárság jogi intézményének „következményeitől” – mint aminek hangot adott Markó Béla és Kasza József 1998. április 19-én a **Duna TV Hírmondó műsorában** – hát, ők ezt saját részükre ne igényeljék, de az én kérelmezőm ne próbálja meg áthúzni, semlegesíteni. Én igen is igényt tartok a kettős állampolgárságomra – román, magyar állampolgárságomra – mert ez nekem és családomnak létkérdés. Ezért félelemmentesen káros jogkövetkezmények nélkül igénylem is mielőbb az új magyar kormánytól!

Ez napjainkban nemcsak magyar ügy, Oroszország határain kívül élő oroszoknak is kérdése, mely megoldásra vár.

Úgy vélem minden csonka-magyarországi román, szerb, szlovák stb. kérheti saját anyaországától állampolgárságának a megadását, ha erre neki is szüksége van valamilyen okból kifolyólag és bizonyára meg is fogja kapni, márcsak önvédelemből is!

Nekem igazán önvédelemre van erre szükségem, és sorstársaimnak is!

DR. UJVÁRI FERENC

Ezüst tintartó, amelyet a hódmezővásárhelyi olvasóköri ajándékozott Kossuth Lajosnak 1885-ben (Magyar Nemzeti Múzeum Budapest)

NÉHÁNY GONDOLAT

EGY JELENTŐS ÍRÁSMŰ OLVASÁSA KÖZBEN

A könyv írója nagy ismeretanyag alapján szép magyar stílusban írja meg érdekes mondanivalóját. Írása nemcsak a szépvízi örményeket jellemzi, hanem nagy általánosságban a Magyarországon élő magyarörmény nép életét is.

Az írásművet az alábbi fejezetek-re lehet bontani:

I. Örményekről általában.

II. A szépvízi örmények szokásai, polgári és vallási élete, szellemi és építészeti alkotásai.

III. Színes fényképek a valóság illusztrálására.

IV. Irodalom.

V. Kiegészítő jegyzetek.

A jelen írásban csak az első két témával foglalkozom.

I. Az örmény nép a Kr. e. VI. században alakult ki az Urartu állam bennszülött lakosságának és a Balkán félszigetről érkezett indoeurópai népnek, a trák-frignek a keveredéséből. Környezetében állandó szenvedésnek és üldöztetésnek volt kitéve. Önmagukat „haj”-oknak nevezték, az ősi Haigból képezve, aki az örmény történelem egyik győztes hőse volt.

Az ismert tény, hogy az örmények voltak az elsők, akik a kereszténységet elsőként államvallásként ismerték el. Ez Kr. u. 300 táján történt. A kereszténység térítését Világosító Szent Gergely végezte, akinek emlékét az örmények az egész világon minden évben megünneplik.

Az akkori világ híres városuk a IX. században épült 100.000 lakosával közel 1.000 templomával és fényes palotáival. Az időszak, mely békében telt nem sokáig tartott. Ezt követte a véres és kegyetlen mongol-tatár betérés, ami mindent elpusztított.

Magyar vonatkozás, hogy a keresztény háborúk idején II. Endre királyunk Leo örmény királlyal kapcsolatot tartott és fiát Leo lányával akarta összeházasítani. A történelmi viharok ezt a szándékot elsöpörték.

II. Az örmények a végső pusztulás és holocaust elől Moldovába menekültek tömegesen. Innen kapcsol-

Bogos Mária: Szépvízi örmény közösség c. könyve 1997. évben jelent meg, számtalan színes fényképpel illusztrálva. A könyvet a Budapest XII. ker. Örmény Kisebbségi Önkormányzat kiadásában Zachariás Klára elnök szerkesztette – dicséretes nagy munkával és szakértéssel. A könyv 114 oldalas és sokkal többet mond el a lényegről, mint azt az alacsony oldalszám alapján az ember gondolná. Érdekes és sajnálatos, hogy az erdélyi örmény irodalomban is igen jelentős mű nem keltett visszhangot – eddig, talán az igen alacsony példányszám miatt.

latot teremtettek az erdélyi örményekkel és magyarokkal, majd 1668-ban tömegesen áttelepültek, amikor is mintegy 3.000 család I. Apafi Mihály erdélyi fejedelem bátorítására kapott engedélyt Gyergyószentmiklós, Csíkszépvíz és Beszterce benépesítésére. Mivel jól beilleszkedtek a magyar társadalomba és munkájukkal, kereskedelmükkel a kincstárnak magas hasznot hoztak, megbecsült és megbízható polgárokká váltak. Vallásukat, hitüket és az óshazához való hűségüket megtartva így váltak kettős szívűekké. Jó magyarok és szokásaikban hű örmények voltak. Erdélyben „Mártonfi püspök óta az örmény kispapok rendszeresen a gyulafehérvári teológián tanultak, majd a teológia elvégzése után a szamosújvári „papi kar” egy-két évre Bécsbe küldte a mechatéristákhoz az örmény nyelv és liturgia elsajátítására.

Jelenleg az örmények apostoli kormányzója főtisztelendő dr. Jakubinyi György, gyulafehérvári érsek.

Szépvíznek egyik jegye az örményekkel való kapcsolata. Az első örmény családok szépvízi megtelepedése 1642-re tehető. A székelyföldi ör-

ménység osztozott jóban, rosszban a székelyekkel.

Megalakították a Mercantile Forumot, amely közigazgatási szempontból az örménység betelepülésétől 1848-ig külön közigazgatási egységet alkotott. Örmény főbírók ügyeltek a rendre és az igazságra.

Az örmény templomot 1763-ban építették, amely a kora erkölcsi képét és az erős egységet tükrözte. Megszervezték a Csíkszépvízi Szentháromság Segélyegyesületet, amelynek alapszabálya ma is iránymutató lehetne. Ennek tagjai között találjuk a Fejér, Dajbukát és Zakariás család tagjait. Az örmény hölgyek Fárao Simon plébános és Zakariás Izsákné vezetésével Oltáregyletet szerveztek, amely a templom gondozását és egyéb szociális ügyeket intézett. A világi társadalmi élet központja a Kaszinó volt, amelynek tagjai szigorú szabályok szerint válhattak teljes jogúakká. „Az örményeket mulatók természetűeknek tartották” – írja lord Byron, aki több hónapot töltött közöttük – „az örmény minden erénye a sajátja, míg hibái másoktól származnak.”

A Kaszinóban volt Erdély talán első rádiója, saját tenispályája, kugli pályája, könyvtára. Nem csoda, hogy a Kaszinó nem csak Szépvíz, hanem a környék szellemi életének a központja volt. Ez volt a szépvízi örmények hőskora.

Az I. világháború után az örmények száma – a kényszerítő körülmények miatt – tragikusan csökkent. Napjainkra három személy vallja magát örménynek. 1844-ben még 515 személyt számlált az örménység.

Elvándorlásuknak számos oka van. De az elszármazóknak mindig honvágyuk van Szévízhez. Gyerekkoromból emlékszem, hogy minden évben nyáron néhány hetet szüleimmel Szépvízen és Tusnádon töltöttünk, élveztük a tiszta levegőt és az örmény-székely szellemiség csodáit.

A szerző még számtalan jellegzetességről ír, amire a jelen terjedelem nem ad lehetőséget.

DR. ZAKARIÁS EGON

KORMÁNYT „ALAKÍTOTTUNK”

A Nagy Pocsolyán túli Újvilágot találóan nevezték egykoron a határtalan lehetőségek országának. Csak oda kellett evezni és máris tejbén-vajban fürödhetett a találékony ember. Mi nyakig vagyunk a ... pocsolyában, és mégcsak úszni sem tudunk, ezért csücsülünk itt, a határtalan képes-képtelenségek országában – már ami a politikát illeti. Köszönve az áldásos környezetnek, amelyben polgártársakként együtt élünk, a Guinness-féle rekordok könyvében naponta tölthetnénk meg egy-egy új oldalt.

A köztársasági parlamenti választásokat követően három hónapot vártunk a Szerb Népképviselőház alakuló ülésére, amelyre december 3-án került sor. Ezt követően majd három hónapnak kellett elmúlnia, hogy a tisztas ház megalakítsa az új köztársasági kormányt. A kormányalakítással megbízott Mirko Marjanović március 24-én terjesztette fel kormányprogramját és új kormányának névsorát a 250 tagú Szerb Parlament 220 jelenlevő népképviselőjének elfogadásra. És „elfogadtuk”. 169-en szavaztak mellette – a Szerbiai Szocialista Párt és Szerb Radikális Párt képviselői; 49-en voksoltunk ellene – A Szerb Megújodási Mozgalom, az Új Demokrácia, a Vajdasági Koalíció, a Sulejman Ugljanin Sandžaki Listája és a Vajdasági Magyar Szövetség képviselői csoportjának tagjai. Jelenleg a Szerb Parlamentben ez a tényleges ellenzék.

A kormányalakító Mirko Marjanović által népi egységkormánynak (vlada narodnog jedinstva) nevezett összetételben 16 szocialista, 15 radikális, 4 jugoszláv baloldali és 1 párton kívüli miniszter kapott helyet. A kormányfő mellett öt kormányelnök: Ratko Marković (SZSZP), Dragomir Tomić (SZSZP), Milovan Bojić (JB), Tomislav Nikolić (SZRP) és Vojislav Šešelj (SZRP) áll a kormány élén amelynek 25 reszort-minisztere és 7 tárca nélküli mi-

nisztere van. Valaki találóan megállapította: „Szerbiának több minisztere van, mint a baráti Kínának.”

Ernyit elöljáróban az új szerb kormányról és a miniszterekről dióhéjban.

Az ellenzéki pártok képviselőinek igazán nem okozott meglepetést sem a régi-új kormányfő expozéja, sem a vörös-fekete koalíciójavaslat. Mi is szeretnénk volna, hogy a dolgok másként alakuljanak, hogy legyen némi kevéske esély arra, hogy valami meg is valósuljon azokból az ígéretekkel, amelyeket a megkezdett tárgyalásaink folyamán az uralkodó szocialista párt vezetőitől kaptunk, és amelyeknek kellő (netán csak mímelt) figyelmet szentelt Marjanović úr is mindkét esetben, amikor a VMSZ tárgyalócsoportját meghívta kormányalakítási megbeszélésre. Mert kétszer is fogadott bennünket a kormányalakító. Először Szecsei Mihály, Józsa László és jómagam töltöttünk másfél órát Marjanović úrnál, másodízben már csak Ispánovics Istvánnal látogattuk meg. Mindkét esetben hangsúlyoztuk, a VMSZ nem vesz részt a kormányban, de támogatni fogja az összetételére tett javaslatot, amennyiben a programjavaslat ténylegesen is tartalmazni fogja azokat a társadalmi reformtörekvéseket és célkitűzéseket, amelyek megvalósításáért a VMSZ síkra száll, illetve ha a kormánypropagandában kifejezésre jut a valós szándék, a vajdasági magyarság megoldatlan kérdéseinek orvoslására. Nevezetesen: támogatni tudjuk azt a kormányt, amely igazi társadalmi és gazdasági reformokat valósít meg; magával hozza a hatalom decentralizálását, a természetes gazdasági és társadalmi kapcsolatokon alapuló regionalizálást; lehetővé teszi az önkormányzatok nagyobb jogkörű önállóságát, a magyar nyelv egyenrangú használatát a szavatolt törvényes keretek között, a vajdasági magyarok anya-

nyelvű oktatásának fejlesztését, a magyar művelődési intézmények zavartalan működtetését, a magyar sajtó és elektronikus médiák támogatását; esélyegyenlőséget nyújt a magánosítási folyamatokban, a vállalkozásban, gazdálkodásban és foglalkoztatásban; szavatolja a szociális biztonságot és a nyugodt öregkort, valamint a nemzeti önszerveződést a törvénnyel és a európai gyakorlattal összhangban.

Mindebből nagyon keveset vagy semmit sem hallottunk vissza a Marjanović úr programbeszédében. Programjánaknak prioritásai között a nemzeti kisebbségi kérdések megoldása nem is szerepel. Furcsa ez akkor, ha tudjuk, hogy Szerbia lakosságának nem kevesebb, mint egyharmada tartozik a nemzeti kisebbségek sorába.

De, hogy ne legyünk teljesen elégedetlenek, az igazság kedvéért el kell mondani, hogy Marjanović úr két mondatban foglalkozott velünk is. Nem a vajdasági magyarokkal, csak velünk, a VMSZ-szel. Idézem: „Sajnáljuk, hogy a kormányba nem léptek be a Vajdasági Magyar Szövetség képviselői, mert ők támogatták a népi egységkormány koncepcióját és programját. Ez azonban nem változtatja meg a kormány részéről a Vajdasági Magyar Szövetség iránti pozitív magatartását.” Ennyi, jó hangzó csúsztatás... És ha már népi egységkormány – Marjanović úr és megalkotói ügyesen különbséget tudtak tenni a „nemzeti” (nacionalna) és a „népi” (narodna) között. Hogy nem jutott egy pillanatra sem eszükbe, hogy Szerbiában – amely az alkotmány szerint a területén élő polgárok állama – polgári egységkormányt illene létrehozni.

Visszatérve a „kormányalakításunkra” elmondhatjuk, hogy nem ért meglepetés bennünket, a Marjanovićyval folytatott második megbeszélésünkön a mandátor szavai

(“Az ember sohasem tudhatja, hogy áll Vukkal, pillanatok alatt megváltoztatja a véleményét...”) már sejtetni engedték, hogy bizonytalan a Vuk Draškovićyal való kormányalakítási megállapodás, amire fel kell készülni, és ami aztán 24-én be is bizonyosodott.

Az ülés kezdete 10 órára volt meghirdetve. Fél tizenegykor a terem jobboldali padsorai (itt ülnek a szocialisták, a jugoszláv baloldaliak) még mindig üresek. A baloldal soraiban ülnek a radikálisok, a szerb megújulási mozgalom képviselői és mi többiek. Kivéve a radikálisok vezető embereit, mindenki a helyén van. Szokatlan a csönd, csak itt-ott hallatszik halk morajlás. Az előttünk ülő sorban néhány képviselő feláll és kimegy: “Tizenkettőig itt semmi sem fog történni.” Tíz óra negyvenkor bejönnek a radikálisok vezetői. Komolyak, komorak. A fotósok célba veszik őket. A hátunk mögött valaki megjegyzi: “Ennyi primitivizmus még sosem volt ebben a teremben...” Közben a parlament elnöke is elfoglalja a helyét, majd lassan kezdenek beszélni a szocialista képviselők. Egyelőre a hátsó sorok telnek meg. Közben az elnök és az alelnökök kimennek a teremből. Tizenegy órakor még mindig semmi. A képviselők hatvan százaléka várakozik a szocialisták többségére és az ülés kezdetére. Valami történik... Egyik Drašković-párti képviselő átszól a jobb oldali padsorban ülő szocialista képviselőtársának: “Hát megértük, hogy a szocialisták és a radikálisok nyilvánosan is együtt ülnek?” “Miért ne – szól vissza a kolléga – egy nép vagyunk mi mindannyian!”

Jóval tizenegy után elhangzik a házelnök negyedik felszólítása: “Tisztelt népképviselők, foglalják el helyüket, hogy munkához fogjunk!” És hozzáfogtunk. Több mint egyórás várakozás után konkrétan, célratörően és alig egy borbélyfélóra alatt kiszavazta a Szerb Parlament a Marjanović által javasolt kormányprogramot és a népi egységkormányt. A vitában csak hatan szólaltak fel, mind a hatan az ellenzék soraiból, öten vajdaságiak: Dragan Veselinov, Borivoj Borović, Nenad Kanak, Zarko Jokanović, Kasza József és Milan Miković.

Amit mondtak, süket fülekre talált, falra hányt borsó volt mindegyik felszólalás. Kaszát is hiábá tapsolták meg, amikor a szószékről bejelentette, sem a kormány összetételét, sem a programját nem tudjuk támogatni, hiába fűztünk reményeket mindkettőhöz. Amit hallottunk, nem több mint megvalósíthatatlan üres szövegek halmaza. Nincs az a garancia, hogy az elhangzottakból bármi is megvalósuljon. Mirko Marjanovićot bölcsőbb embernek ismertük, mintsem hogy ilyen kormányt hozzon létre, emellett a VMSZ kezdeményezéseit, javaslatait teljes mértékben figyelmen kívül hagyta. Csalódott a VMSZ, csalódott az egész vajdasági magyarság. De nem torpanunk meg, hisszük és valljuk,

hogy a minket érintő kérdések megoldásának útja a párbeszéd, a tárgyalás. Utolsó felszólalóként Milan Miković, a SZMM frakcióvezetője találóan fogalmazott: “A választási eredmények alapján a két legnépesebb politikai tömörülés hozta létre a kormányt, ami nem számít rendhagyónak, sőt normálisnak mondható. A nép így szavazott. Ez volt a szerb nép akarata. Az más dolog, hogy ebben a kormányban nem látjuk azt a haladó erőt, amely a szakadékból kivezetne bennünket.”

Így “alakítottunk” kormányt a képes-képtelenségek országában 1998. március 24-én.

BIACSI ANTAL
VMSZ Körtkép

MIT KÍVÁN A ROMÁNIAI MAGYAR NEMZETI KÖZÖSSÉG?

Ugyanazokkal a szavakkal és ugyanolyan világosan – pontokban szedve – fogalmazzuk meg mi is jogos követeléseinket és kívánságainkat, mint tették azt 150 évvel ezelőtt Vasvári Pálék, Petőfi Sándorék:

1. A nemzeti kisebbségek szempontjából fontos törvények megalkotását: a kisebbségi és vallásügyi törvény elfogadását; a nemzeti jelképek tilalmának eltörlését Romániában.
2. Tanügyi törvény felülvizsgálását, a magyar közösségi érdek szerinti átalakítását: a kisebbségi autonómiaformák és a kollektív kisebbségi jogok elismertetését, gyakorlati bevezetését.
3. A magyar művelődési élet országos autonómiájának biztosítását.
4. Az állami magyar nyelvű közszolgálati médiumok autonómiájának biztosítását.
5. A magyar nyelvű oktatás országos autonómiájának biztosítását.
6. Az önálló magyar nyelvű felsőoktatási (Bolyai Egyetem stb.) és szakiskolai képzés helyreállítását.
7. A felekezeti iskolák önálló státusának elismerését.
8. A felekezeti oktatás 1948 előtti állapotának megfelelő helyreállítását lehetőség szerint és az egyház igényeinek megfelelően; a felekezeti oktatás állami költségvetési támogatását.
9. A jogtalanul elkobzott közösségi és egyházi javak és ingatlanok visszaszolgáltatását eredeti tulajdonosaiknak.
10. Településeink eredeti közigazgatási beosztásának helyreállítását.
11. Anyanyelvünk szabad használatát a közigazgatásban, az igazságszolgáltatásban és társadalmi közéletben.
12. A helységnevek anyanyelvű használatát, kétnyelvű feliratok alkalmazását, magyar utcanévek helyreállítását; magyar kormány megbízottak (prefektusok) kinevezését a székely megyékbe (Hargita, Kovászna, Maros).

Tisztelt Szerkesztőség!

A 33. számban érkezett "fontos tájékoztató"-jukkal mindenben egyet értek, s nagyon szeretnék az eddigieknél többet segíteni. Csak meg ne szűnjön a lap – ez létkérdés. Áldottam a szerkesztőséget, amiért a megadott címekre több, régebbi lapszámot is küldött. Az emberek álmélkodva fedezik fel a lapot, és kézről-kézre adják. Egyetlen előfizetésnek is jelentősége lehet. Ezúttal két előfizetésre van lehetőségem. Üdvözléttel: Sóni Erzsébet, USA.

Az ajándék akció kapcsán számtalan köszönő levelet kaptunk olvasóinktól. Itt hívjuk fel a megajándékozottak szíves figyelmét, hogy a köszönőlevelet nem szerkesztőségünknek illeti, hanem az ajándékozót! (A Szerk.)

Tisztelt Szerkesztőség!

Az Erdélyi Magyarság legfrissebb számát megkaptam. Köszönöm!

Mellékelten küldök egy anyagot. Ha jónak találják, a következő számban közölhető. Annak ellenére, hogy az új kormány beiktatása előtt készült, aktualitásából nem vesztett semmit.

Április 17-én az új kormányfő, Radu Vasile Sepsiszentgyörgyön többek között kijelentette, hogy: "A hivatalos nyelv azonban román, és szó sem lehet semmiféle etnikai vagy más autonómiáról." Tehát az új kormányfő sepsiszentgyörgyi és csíkszeredai látogatásának célja megnyugtatni román hazafiai, hogy a magyaroknak Romániában továbbra is kuss! Történhet akármi – Koszovóban az autonómia körül, az íreknél, a baszk földön – Romániában autonómiáról szó nem eshet.

Az etnikai autonómiát tagadja a magyar kormányzat és az RMDSZ csúcsvezetése is. Hát akkor Radu Vasile miért ne tagadná?

Érdekes és tanulságos, hogy az RMDSZ az új kormányzati program vitájában semmi igényt nem támasztott mint kormányzati tényező és koalíciós partner. Egy miniszteri tárcáról is lemondott, ami neki kijárt koalíciós partnerként. Az RMDSZ az egyedüli kormányzati tényező, aki önelégült és örvend, hogy nem hagyták ki a kormányzatból.

"...Ami erő vagy hatalom elvesz, az idő és kedvező szerencse ismét visszaadhatják. De amiről a nemzet féle a szenvedésektől, önként lemondott, annak visszaszerzése mindig nehéz és mindig kétséges..."

(Deák Ferenc)

Az erdélyi magyarság jövőjének kilátásai a fentiek szerint nem egészen rózsásak.

Ha a román politikai tényezők, beleértve az RMDSZ-t is úgy gondolják, hogy az erdélyi magyarság belenyugszik a jogfosztott, másodrangú státusába – nagyon tévednek. Ez a politika, amit vele szemben folytatnak a román hatóságok, csak érleli azt a meggyőződést, hogy nemzeti önkormányzat nélkül, kollektív jogok hiányában, az etnikai autonómiarendszer tagadásával nem lehet béke az olajfák alatt – mert gyáva népnek nincs hazája.

A mellékelt anyagban foglaltak nem vesztettek aktualitásukból. Az új román kormány az évszázados, ortodox fundamentalizmus, az idegengyűlölet, a másságtagadás és az etnikailag tiszta román nemzet és nemzetállam eszméjének folytatója. Ez a politika struccolás, és csak a magyar kormányzatot és az RMDSZ-t téveszti meg. Az erdélyi magyarság okult a szinte évszázados kisebbségi helyzetéből, és nem fogad el semmiféle taktikázást, amely létét veszélyezteti, s alapérdekei kijátszását szolgálja.

Gratulálok az Erdélyi Magyarság két utolsó számához is. Ezek is arról tanuskodnak, hogy lapjuk továbbra is következetes és elkötelezett az erdélyi magyarság ügye iránt.

Nagyrabecsüléssel és barátsággal:

Király Károly

(A hivatkozott anyag lapunk 26. oldalán olvasható. A Szerk.)

Tisztelt Atzél Úr!

Kérelmével kapcsolatban teljes körű kutatást rendeltem el. Munkatársaim többek között a Fővárosi Polgármesteri Hivatallal, a Hadtörténelmi Levéltárral és a Hadisírgondozó Irodával vették fel a kapcsolatot a kérelmező ügyében.

A kutatás során megállapítottam, hogy Budapesten a Don-kanyarban elesett hősöknek emlékére nem állítottak emlékművet. Erdős László ezredes úr, a Hadisírgondozó Iroda Igazgatója tájékoztatása szerint ilyen emlékmű csak Voronyezsnél található. A volt Ludovika Akadémián és egyes – főleg vidéki – templomokban emléktábla őrzi az adott körzet hősi holtainak nevét.

Kérem értesítenem szíves tudomásulvételét.

Tisztelettel:
Csárádi József, igazgató

Tisztelt Pályázó!

Sajnálattal tájékoztatom, hogy a Nemzeti Kulturális Alaphoz benyújtott és a fenti azonosító szám alatt nyilvántartott *Az Erdélyi Magyarság c. kiadvány 9. évfolyamának megjelentetése* célú pályázata – a Folyóiratkiadási Kollégium 1998. 03. 23-i döntése alapján – nem részesült támogatásban.

A szakmai kollégium döntése végleges, felülbírálatát kérni nem lehet.

Budapest, 1998. 04. 14.

Tarján Tamás
Kollégium vezetője

(Nem kérjük – A Szerk.)

Olasói gondolatok egy témához...

"Magyarellenesség, románellenesség" címen, a Romániában megjelenő "Ziua" napilap által közölt és az Adrian Severin úr tollából megjelent cikket szeretném néhány gondolattal kibővíteni.

Ugyanúgy mint a cikk szerzője, én is hiszem, hogy a románok és a magyarok jövője, becsületesen együttélési egy egység Európában, megvalósítható.

Csakhogy, a sok tisztességes akaratot, őszinteséget sugárzó sorokból kifejlődött valami, aminek nagy jelentőséget nyilvánítanak.

A cikk írója két dologra nagyon sok érzékkel rátapintott: az egyik, hogy Erdély a román és a magyar nemzeti érzelmek "próbaköve".

A másik, az csak természetes, hogyha egy ország történelme folyamán területet veszít (most nem-

csak Magyarországra gondolok), egy bizonyos politikai elit, annak visszaszerzésén fáradozik. Számtalan példát sorolhatnák a világ minden tájáról.

Tisztelet és megbecsülés mindazon román és magyar nemzetiségű polgárnak, aki a múltban és ma is átérezte és megértette, hogy egy jobb jövőt csakis összefogással, egymás iránti Tiszteltettel és megbecsüléssel lehet, illetve kell építeni.

A gyűlölet rossz tanácsadó, mely rányomja bélyegét mindennapi életünkre. Trianon szellemi ördöge még lassan 80 év múltán is, sorsaink fő rendezője és a sovinizmus táptalaja. Az erdélyi magyarság hazát vesztett, önrendelkezésében, szabadságában és polgári jogaiban korlátozták, és ma is korlátozzák. (Például: az államosított javak visszaszolgáltatása, tanügyi helyzet, Bolyai egyetem, stb.).

Másfelől, a mindenkori Román hatalom résztvevői mindig féltették és féltik hatalmi pozíciójukat és társadalmi előnyeiket, ebből adódik a "másság" iránti türelmetlenség, intolerancia, gyűlölet, Trianon szindrómája.

A két nép közé Erdélyben, nem lehet és nem is lesz lehetséges soha egyenlőségjelet tenni, amíg egyik hatalmi, a másik kiszolgáltatott helyzetben van. Tehát az őszinte, igaz kézfogást – szerintem – a jövő fogja eldönteni. Véleményem szerint, egy olyan lehetséges megoldás kellene, amely nem sértené, csorbítaná önértékében, jogaiban a románságot, illetve a Román államot, sőt hosszabb távon előnyére válhatna. Másfelől orvosolná a magyarság sérelmeit, megszüntetné kisebbségbeli vergődését és jogegyenlőséget biztosítana az Erdélyben élő összes nemzetiségnek. E kérdés megoldásának kulcsát szerintem egy **autonóm Erdély** létrehozása jelentené.

A jelenkor nagy történelmi átalakulásainak vagyunk élő tanúi. Miért volna éppen e lehetőség utópisztikus! Meggyőződésem, hogy egy svájci mintájú és berendezkedésű Erdély feltételezett ugrásszerű gazdasági fejlődése az igaz barátság és megbékélés húzóerejévé válhatna a térség országai számára. Erdély hatalmas természeti, kulturális és történelmi kincsekkel rendelkezik. Lehetőséget kellene adni az ittélőknek, hogy mindezzel szabadon rendelkezhesse- nek. Úgy a magyar, mint a román

diplomáciának egy ilyen hídfő jelle- gű ország létrehozásán és közös meg- egyezéssel való megvalósításán kelle- ne fáradoznia, népeink hasznára! Mindez csak a jóakaraton és az önön- érdekek felismerésén múlik.

Próbálják meg!
Tisztelettel

Weil Ottó
Németország

Előző számunkban közöltük Frun- da György szenátornak, és lapunk felelős kiadójának, Atzél Ferencnek levélváltását, melyenk értelmében

a szenátor úr válaszát továbbra is várjuk. Sajnos erre mindeztideig semmi jel nem mutatott. Továbbra is érdeklődéssel várjuk a szenátor úr beígért válaszát.

A Szerk.

Vagyonjogi kérdésben marasztalták el Romániát

A londoni rádió román adása szerint a strasbourgri Emberjogi Bíróság helyt adott egy román panaszának, melyben vagyona visszatérítését, illetve kártérítést követelt a román államtól a kommunista diktatúra idején elkobzott vagyonáért. A tudósítás szerint a panaszos végigjárta a román bírósági fórumokat követelésével, melyet végül a Legfelsőbb Bíróság is elutasított. Ekkor fordult a strasbourgri Emberjogi Bírósághoz. A rádió kommentátora szerint a döntés precedens értékű, mivel ez a nemzetközi fórum eddig főleg emberjogi, vallási, kisebbségi, a kommunizmus üldözötteinek ügyében hozott döntéseket, vagyonjogi kérdésekben ritkán fordultak hozzá.

Az adásban megszólaltak román kormánypárti politikusok, akik nem vitatták a nemzetközi bíróság döntésének jogosságát, hanem inkább arra figyelmeztettek, hogy törvényileg kell rendezni Romániában az elkobzott magányvagyonok ügyét vagyonvisszajuttatás vagy kártérítés formájában, mert ez jóval kevesebbe kerülne a román államnak, mintha eleget kell tennie a strasbourgri Emberjogi Bíróság határozatának.

Azt azonban egyetlen hozzászóló sem említette, mi lesz a visszajuttatási törvényeknek azon diszkriminatív kitételével, mely szerint csak román állampolgárok részesülhetnek visszatérítésben, vagy kártérítésben és ettől meg vannak fosztva a román állampolgárságukat elveszítettek, lemondottak és azok örökösei. Ez a döntés ellentmond a nemzetközi jogi alapelveknek és így az emberi jogra vonatkozó előírásoknak, mivel ezen jogokat nem tetszik függővé állampolgársághoz való tartozástól. A tulajdonjog szent és sérthetetlen, annak elkobzását szigorú törvények írják elő és vitással csak a hamis úton, törvénytelenül, csalárdul vagy büntetőjogba ütköző esetekben szerzett vagyonelkobzás indokolt. A kommunizmus azonban az osztályharc alapján, minden tulajdonfosztást igazolt és sok százezer, milliós értékű vagyonelkobzást hajtott végre. Ezt semmiféle diszkriminatív törvénnyel nem lehet igazolni és véglegessé tenni.

Felhívjuk mindazok figyelmét, akik Romániában ingatlanral rendelkeznek és annak tulajdonjogát bíróság útján tudják vagy kívánják rendezni, hogy az ingatlan visszaperlési eljárások bélyegmentesek. Akiknek tehát föld és háztulajdonuk visszaigénylését a polgármesteri hivatalok elutasították és jogosultságukat bírói úton akarják érvényesíteni, keresetükbe hivatkozzanak a következő rendeletre: Decret lege nr. 146/1997. Art. 15. lit. R. (Revendicări imobiliare sint scutite de timbru = az ingatlanra vonatkozó igénylések bélyegmentesek.)

Arra is felhívjuk az érdekeltek figyelmét, hogy rövidesen a román parlament elé kerül az államosított házakra vonatkozó: 112/1995-ös törvény módosítása, mely újabb jogorvoslati lehetőségeket nyújt az egykori tulajdonosoknak.

Katona Szabó István
a Magyar Érdekvédelmi Szövetség
ügyvezető elnöke

FELHÍVÁS A DIASZPÓRÁBAN ÉLŐ ÖRMÉNY TÁRSADALMI SZERVEZETEKHEZ ÉS A VILÁG KÖZVÉLEMÉNYÉHEZ

(+ 1915. április 24.)

Siratjuk mártírjaink százezreit, akiknek sírjait mindeddig semmi sem jelezheti bestiális módon való legyilkolásuk színhelyén. Istenhez fohászunk az ártatlanul elpusztult örmény gyermekek, örmény nők és örmény férfiak lelki üdvéért.

A Magyarországi Örmény Önkormányzat és a Magyarországi Örmény Egyház szomorú szívvel emlékezik és emlékezett arra, hogy immár 83 év telt el azóta, hogy 1915 tavaszától kezdődően az első világháború kaotikus viszonyait kihasználva, a török birodalom kormánya – bizonyítható módon – előre megfontolt szándékkal genocídiumot követett el Anatóliában több ezer éve őshonos, az örmény etnikumhoz tartozó állampolgárainak százezrei, sőt milliói ellen. Megdöbbenő, hogy a török hatóságok mind a mai napig úgy tesznek, mintha nem történt volna a népirtás és megpróbálják félrevezetni a világ közvéleményét.

00 01:

Az örmény nép több mint 75 százalékát érintő kegyetlen tömegyilkosságot minden nemzetközi fórum, valamint az ENSZ tagállamai egyértelműen genocídiumként határozták meg a múltban és jelenleg is. Az ezt a borzalmas tényt bizonyító kétségbevonhatatlan dokumentumok nemcsak Franciaország, Anglia, USA, hanem az egykori szövetséges német és osztrák-magyar diplomatáktól is származnak. 1905-től kezdve érvényes Hágai Konvenció már akkor határozottan tiltotta a polgári lakossággal szembeni atrocitásokat.

Ezt a dokumentumot az oszmán birodalom képviselői is aláírták, de nem tartották be. A XX. század végén Auschwitz és a nürnbergi ítéletek, a fasizmus és a kommunizmus elítélése történelmi tanulságainak fényében megengedhetetlen, hogy 1915–21-es török állam jogutódai – egyetlen kivétellel – mind ez ideig nem vették maguknak azt az erkölcsi bátorságot, hogy szembenézzenek hazájuk sötét múltjával

és az 1,5–2,5 millió vértlen örményt érintő véres etnocidium tényéből levonják a megfelelő következtetéseket. Ezt nemcsak az egyetemes emberiség, hanem a nemzetközi jog is megköveteli, hiszen Hitler éppen az örmény genocídium büntetlenségén felbátorodva hajtotta végre a holocaustot az európai zsidóság ellen. A húszas évektől kezdve a bolsevik Oroszország katonai és pénzügyi támogatását élvezve utasították el a történelmi szembenézést. Majd 1945 óta a hathatós nyugati támogatást kapva Törökország urai azt gondolták, hogy a náci Németország jogutódaitól eltérően sikerül elkerülni az erkölcsi felelősségrevonást és az anyagi jóvátételt.

Csak hogy a világtörténelem nagy fordulata, a kommunista világrendszer és a Szovjetunió felbomlása, továbbá az önálló, független Örményország létrejötte után új nemzetközi helyzet alakult ki. Lehetetlenné vált, hogy a harmadik évezredre hagyjuk az örmények ellen egykoron elkövetett genocídium nemzetközi jogi és humanitárius problémáinak megoldását. Felhívjuk a figyelmet, hogy az akkori török kormány 1919-ben már büntetőeljárást kezdeményezett az örmény népirtás ügyében. Az általa felállított különleges hadbíróság részletesen kivizsgálta az örmény genocídium tervezői, szervezői és végrehajtói büntetteit népünk legyilkolásában, sőt elítélő ítéletet hozott. Ebből a kevésbé ismert jogi precedensből fakadó következményekkel a jelenlegi Törökország vezetőinek ugyanúgy számolniuk kell, mint az ENSZ emberjogi szervezeteinek. Se a török politikai vezetés, se a török tömegtájékoztatás, de a nemzetgyűlés sem vizsgálhatja felül az egykori török kormány által felállított hadbíróság ítéletét.

Az örmény genocídiumnak, mint az emberiség ellen elkövetett háborús bűntettnek nincs elévülési ideje, visszaható érvénye van, nem vonatkozhat rá semmiféle helyi amnesztia, így az 1923-as ankarai "amnesztia" sem.

Az Anatóliában élő, 301 óta keresztény örménység ellen elkövetett népirtás jogi vizsgálatánál nem kollektív felelősségre vonásról van szó, hanem a jogutód állam nemzetközi kötelezettségéről. Ezt eddig Törökország elmulasztotta, mert nem akarja megadni a jóvátételt az áldozatoknak, illetve azok utódainak.

A Magyarországi Örmény Önkormányzat ezennel ünnepélyesen felhatalmazza vezetőit, hogy mozgalmat indítsanak a diaszpórában élő örmények között. E mozgalom célja a XX. században elsőként elkövetett genocídium és etnikai tisztogatás tragikus következményeinek felszámolása. Követeljük, hogy a jelenlegi törökországi hatóságok is ismerjék el végre jogelődök által az emberiség ellen elkövetett bűntetteket, ítéljék el erkölcsileg az országukban végrehajtott örmény genocídiumot, amely a világ legrégebbi keresztény népét tette tömegyilkosság áldozatává. Nyújtsanak anyagi kárpótlást az emigrációban élő örmény szervezeteknek. A Magyarországon élő örmény közösség mint jogi személy kéri az örmény genocídiumot és etnikai tisztogatást elítélő nemzetközi szervezeteket, vizsgálják meg az anyagi kárpótlás lehetőségét is. Ezért – első lépésként – mielőtt még a Hágai Nemzetközi Bírószághoz fordulnánk jogorvoslatért, kérjük, hogy az örmény diaszpóra szervezetei számára tegyék hozzáférhetővé az Amerikai Egyesült Államok és Nyugat-Európa bankjaiban és biztosítótársaságoknál lévő 1914 előtt örmények által nyitott számlákat, valamint életbiztosításokat; melyeken azóta pénzmozgás nem volt, így valószínűsíthető, hogy tulajdonosuk és annak leszármazottai a genocídium áldozataivá váltak Törökországban az első világháború alatt.

Budapest, 1998. április 24.

Avanesian Alex, az Országos Örmény
Önkormányzat elnöke
Karapetian Karine, a Magyarországi
Örmény Egyház világi elnöke

ÖSSZNEMZETI VITA ELŐTT

Heves ellennyilatkozatok, elhatárolódó állásfoglalások, hirmegerősítések és cáfolatok sora követi a Magyarok Világszövetsége Választmányának legutóbbi gyűlését. A közvélemény végül is tudni szeretné, pontosan milyen összefüggésben vetődött fel a kettős állampolgárság. A választ Patrubány Miklóstól, az MVSZ elnökhelyettesétől kértük.

– Az MVSZ választmánya tárgyalt a határon túl élő magyarok és a magyar állam jogviszonyáról, arról, hogy a külföldön élő magyarok alanyi jogon kaphatnának magyar állampolgárságot. A választmány döntése pontosan úgy szól, hogy a magyarországi választási kampány lejárta után erről a problémáról az MVSZ összmagyar vitát kezdeményez.

– Az, hogy az MVSZ máris követeli a külföldi magyarok kettős állampolgárságát, elhangzott-e, vagy szerepel-e valamely dokumentumban?

– A Világszövetség csak a választások után tartja időszerűnek a kérdés megvitatását. Éppen ezért fölöttébb furcsa, hogy a körvonalozott elképzelés még nem került nyilvánosságra, de a félremagyarázások már elkezdődtek. A legnagyobb csúsztatás az az állítás, hogy a kettős állampolgárság nem létezik a gyakorlatban. Elég csak a horvát példára hivatkozni: az ország 4 millió állampolgárán kívül további 4 millió horvát nemzetiségű polgár folyamodhat horvát okmányokért, és a horvát parlamentbe 12 külföldi jutott be. A másik félrevezetés az, hogy hivatkoznak az Európai Unió kikötéseire. Az EU-csatlakozás során Magyarország az egyik fél, amelynek pontosan ismernie és érvényesítenie kell érdekeit. Csatlakozási feltételeket nemcsak az igénylő féllel szemben kell támasztani, hanem a másik félnek, az EU jelenlegi tagállamainak is meg kell hallgatniuk a csatlakozó elvárásait. Egyáltalán nem mellékes körülmény, hogy néhány EU-tagállamnak oroszlanrészre volt a magyarság európai szétszóródásában.

– Milyen jogokat és köteleességeket von maga után a kettős állampolgárság?

– Erről csakis az össznevezeti vita után fogok véleményt mondani. Az MVSZ ebben a pillanatban nem kapudöngető, hanem vitakezdeményező.

– Addig is nagyon idegesítő arra gondolni, hogy a kettős állampolgárnak állítólag majd el kell döntenie, hogy teljesítsen katonai szolgálatot. Ez a kérdés a legelső gyors reagálásokon élesen felvetődött.

– Korainak tartom az állásfoglalást, de engedek. A létező gyakorlat szerint – ott, ahol ez felmerült – a kettős állampolgársággal rendelkező személyek lakhelyük országában teljesítenek katonai szolgálatot. Elvünk különben most is az, hogy a fiatalok szülőföldjükön legyenek katonák. Például a székelyeket ne vigyék Olténiába és a dobudzsai fiatalokat se tegyék ki a honvagy kínjainak Szatmár vidékén.

– Ha már itt tartunk, beszélhetnénk a többi kötelezettségről is. A szlovák kettős állampolgárnak...

– A szlovák törvény nem szól kettős állampolgárságról.

– Akkor nevezzük állampolgári kettősségnek. A lényeg az, hogy a külföldi szlovák polgár szlovákiai státusában elő sem fordul az a szó, hogy kötelesség.

– Ám a külföldi szlováknak alanyi joga van szlovákiai munkavállaláshoz, ez pedig annyit jelent, hogy kereseti adót fizet. A gyakorlat máris választ ad arra a súlyos kérdésselvetésre, hogy a kettős állampolgár hol adozzon. Természetesen ott, ahol jövedelmet valósít meg vagy szociális juttatást élvez. Ha mindkét országban dolgozik, akkor mindkettőben adózik. A kettős adózás azonban nem közvetlenül fakad a kettős állampolgárságból, tehát nem kell ilyesmivel ijesztgetni az embereket. De mindkét kérdés feszegetése egyelőre tárgytalan, mert egyáltalán nem biztos, hogy az összmagyar vitában a kettős állampolgárság gondolata kerekedik felül. Lehet, hogy más módon rendezhető a külföldi magyarok jogállása. Valamit mindenképpen tenni kell, hiszen a jelenlegi magyar törvénykezés még a külföldön tartózkodó magyar állampolgároknak sem ad szavazati jogot. Ezzel a joggyakorlat Magyarországon szinte egyedül áll Európában.

– A kettős állampolgárság legnagyobb mumusa a kivándorlás. Sőt, felmutatták a népességkilakoltatás rémét. Például a szlovák állampolgársági kettősségből származott-e valahol retorzió?

– Nem tudok róla. De ez betudható a

számbeli arányoknak is. Magyarországon, Kárpátalján, Romániában kevés szlovák él, úgy is mondhatnánk, a hatóságokat nem bosszantja annyira, hogy két országban érzik otthon magukat. Viszont a Csalóközben lehet, hogy felerősödnének a hangok, hogy a magyarok menjenek haza a másik hazájukba. Erre már volt példa a történelemben. Bár napjainkban hatósági lakosságáttelepítés szinte elképzelhetetlen. Ennél valószínűbb az önkéntes áttelepülés veszélye. Egyesek szerint a Kárpát-medencében teljes régiókból tűnne el a magyar népelem. Mások szerint viszont Erdély és Kárpátalja magyar települései éppen akkor néptelenednek majd el, ha az itt élő magyarok tömegeiben a Magyarországtól és Európától való elszakadás előérzete tovább erősödik. Így is aggodalomra ad okot a kivándorlás, a tehetségesebb magyar fiatalokat alig tudjuk Erdélyben tartani, de ha lehúzzuk előttük a schengeni vasfüggönyt, úgy fogunk szétszóródni a világban, mint a pelyva.

– Vajon az erdélyi magyarság kivándorlási veszteségeit mennyiségileg nem pótolná az, hogy végre valami kézzelfogható dologért, nemcsak lelki megfontolásból, hanem anyagi szempontból is érdemes volna Erdélyben magyarnak lenni?

– Van már erre egy hazai példa. Igaz, csak kicsiben. Horvátok mindössze néhány faluban őrizték meg nemzetiségüket. Nos, miután a romániai horvátok megkapták kettős állampolgárságukat, a szomszédos településeken lázas családfakutató indult meg. Keresik a horvát ősokeket azok, akik tegnap még nem akartak emlékezni származásukra. Gazda Árpádnak az Erdélyi Naplóban közölt riportjában olvashattuk, hogy a horvátok által lakott hét falu, amióta lakosai horvát útlevéllal járhatják Európát, gazdaságilag látványosan fellendült. Az emberek Olaszországban dolgoznak, a pénzt hazahozzák és építik falvaikat. Elképzelhető, hogy hasonlóképpen a magyar útlevél megszerzésének a lehetősége fékezni tudja az asszimilációt, sőt, disszimilációs folyamatot eredményezhet.

Nits Árpád
Romániai Magyar Szó